

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Petra Paterová

Obyčejný život královského města Louny na konci 16. století

Ordinary life in the royal town Louny at the end of the 16. century

Praha 2011

Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Chtěla bych poděkovat za vedení diplomové práce Prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc. Dále pracovníkům SOkA Louny, svým kolegům ze SOkA Praha-východ, PhDr. Karlu Marešovi a PhDr. Ondřeji Hladíkovi. V neposlední řadě své rodině, přátelům a partnerovi za důvěru a podporu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V ..... dne .....

podpis

Anotace

Dějiny každodennosti jsou zajímavým historickým odvětvím, které přináší badateli informace o rodině, zaměstnání, zábavě, potížích a dalších věcech, které každého z nás denně obklopují. Stejně tak tyto věci ovlivňovaly životy našich předků. Fascinace obyčejnými životy lidí raného novověku je vlastně touhou po poznání sebe sama. Ačkoli se náhled na věci běžného dne mohl v průběhu staletí měnit, co se nezměnilo, byla právě jejich témata.

Knihy svědomí jsou více než vhodným pramenem pro studium všedního dne. Na jejich stránkách se skrze výpovědi svědků k jednotlivým soudním procesům, mimoděk dozvídáme právě podrobnosti ze života obyvatel raně novověkého města. Jejich studium přináší podněty pro výzkum nejen dějin každodennosti, ale také dějin kultury a dějin mentalit. V neposlední řadě nelze nejmenovat výzkum raně novověké městské kriminality.

Klíčová slova:

Každodennost, kriminalita, raný novověk, město, knihy svědomí.

The history of everyday life is an interesting historical branch, which brings the researcher a lot of information about family, work, entertainment, problems and other things that surround everyone and every day. In the same way, these things have influenced lives of our ancestors. The fascination with ordinary lives of early modern history is actually a desire to get to know oneself. Despite the fact that the outlook on everyday things may have changed during the centuries, what has not changed were the topics.

The libri testimoniorum are a more than suitable source of information for everyday life research. Owing to the testimonies of the witnesses of the particular trials, the books unwittingly reveal many details about the life of early modern towns. Studies of these books bring motivation for researching not only the everyday history, but also culture and mentality history. Last but not least, it is important to mention research into criminality of early modern towns.

Key words:

Everyday life, criminality, early modern history, town, conscience.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Prameny a literatura	9
3. Rozbor knihy svědomí sig. I C 34	16
3.1 Vnější popis knihy	16
3.1.1 Vazba, materiál, rozměry, výzdoba	16
3.1.2 Foliace a paginace.....	17
3.1.3 Filigrány.....	18
3.2 Vnitřní popis knihy	18
3.2.1 Písaři	20
4. Louny na přelomu 16. a 17. století	22
4.1 Hospodářství a řemesla.....	25
4.2 Společnost a kultura.....	27
5. Vybrané kapitoly z dějin každodennosti v raně novověkých Lounech	30
5.1 Vymezení každodennosti a zdůvodnění vybraného okruhu témat	30
5.2 Žena, rodina a domácnost	32
5.2.1 Manželky a matky.....	32
Námluvy.....	33
Domácí násilí a manželské soužití.....	33
Těhotenství a porod	38
Vdovství.....	40
5.3 Řemeslníci a cechy	43
5.3.1 Sladovníci a pivovarníci	45
5.3.2 Řezníci	48
5.3.3 Vinaři a vinařství	48
5.3.4 Mlynáři.....	48
5.4 Nemoci a smrt	51
5.4.1 Nemoci.....	52

5.4.2 Hygiena	53
5.4.3 Umírání	55
6. Aspekty kriminality v každodenním životě raně novověkých Loun	56
6.1 Vymezení kriminality v kontextu knih svědomí.....	56
6.2 Klasifikace kriminálních deliktů.....	58
6.3 Vězení	60
6.4 Násilí.....	64
6.4.1 Pranice a ublížení na zdraví	64
6.4.2 Mordy a vraždy	71
6.4.3 Čest a poctivost.....	76
Nadávky	80
6.4.4 Krádeže	81
6.4.5 Cizoložství a smilstvo	83
7. Závěr	86
8. Prameny a literatura	90
9. Seznam zkratk	98
10. Obrazová příloha.....	99

1. Úvod

„Perla na řece Ohři“, tak je označováno bývalé královské město Louny, které je pro návštěvníka příjíždějícího od jihu bránou do Českého středohoří. O své místo na slunci se město v průběhu dějin muselo prát se sousedním, bohatším, větším a historicky významnějším Žatcem, nedalekým Mostem a Chomutovem, nebo klášterem v Postoloprtech. Jeho historie je bohatou studnicí informací a příběhů, které k badateli promlouvají skrze zachované prameny lounského archivu. Pozornému čtenáři tak na pergamenu privilegií, listech městských knih a stranách aktového materiálu ožívají osoby, které utvářely tvář města a svou činností udávaly jeho životu tempo. Pokud k sobě badatel nechá studovaný materiál promluvit, poté zjistí, že obyčejný život a běžné starosti, které trápily obyvatele Loun na přelomu 16. a 17. století, nejsou v mnoha případech nepodobné těm, které řešíme dnes my.

Tato práce si vzala za úkol ukázat vybrané aspekty z běžného života raně novověkého obyvatele města. Jako hlavní pramen byla zvolena kniha svědomí (1584 - 1605) se signaturou I C 34. Bohumír Roedl ve svém článku napsal: „... *koho na dějinách nezajímají pouze čísla, bude mu jen samotná četba těchto knih působit potěšení* ...“.¹ S tímto výrokem mohu po prostudování výše zmíněné knihy a dalších archivních pramenů, jen souhlasit.

Úvodní kapitola je věnována vývoji a literární základně tématu. Jejím úkolem je informovat o stavu bádání. Následující kapitoly jsou věnovány samotnému městu Louny ve sledovaném období před bitvou na Bílé hoře. Slouží k vykreslení prostředí, ve kterém se později budou odehrávat osudy popsané v pramenech.

Další část práce se věnuje charakteristice knihy svědomí sg. I C 34, přináší základní informace o prameni a jeho obsahu. Nabízí možnost dalšího výzkumu po stránce diplomaticko-paleografické, potažmo se tak naskýtá prostor k diskusi, zdali by nebylo nejvhodnější knihu edičně zpřístupnit, tak jak se to stalo s žateckou knihou svědomí z let 1580 – 1587, kterou připravil k vydání Bohumír Roedl, ředitel Státního okresního archivu v Lounech.²

---

¹ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen k dějinám kultury*, in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi, Praha 2004, s. 315.

² Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času. Kniha svědeckých výpovědí z městského soudu v Žatci*, Praha 2003.

Práce obsahuje dva velké tematické okruhy: každodennost a trestněprávní kriminalitu. Kapitola o každodenním životě v Lounech obsahuje čtyři okruhy témat, která byla vybrána autorkou na základě jejího osobního zájmu o popisovanou problematiku a s přihlédnutím ke vhodnosti využití zvoleného pramene. Prvním zkoumaným okruhem jsou ženy a jejich úloha ve městě v kontextu dvou rovin: manželství a mateřství a jejich hospodaření. Pokusíme se ukázat jejich život v manželství, dále bude také zkoumána jejich role hospodářek a správkyní řemeslných dílen. Druhý okruh lounské každodennosti tvoří řemesla a řemeslníci, kteří byli neodmyslitelnou součástí městské společnosti a zastávali často i významné správní funkce v samosprávě. Budeme se zabývat nejobvyklejšími řemesly, která byla ve sledovanou dobu v Lounech provozována, tedy: sladovníky, vinaři, mlynáři nebo řezníky. Toto téma je logické, vzhledem k zemědělsko-řemeslnickému zaměření města. Třetím okruhem je pak otázka nemoci a smrti. Tato poslední podkapitola z dějin každodenního života si klade za cíl ukázat choroby, se kterými musel každý bojovat, úroveň hygieny a rituál umírání nebo nakládání se zemřelým.

Cílem kapitol o běžném životě bude vyzdvihnout jednotlivé jeho aspekty ve výpovědích, které se prvoplánově vztahovaly k nějaké trestné činnosti a spíše druhotně v nich lze nalézt informace o domácnosti, vztazích, počasí apod. Kapitola má ukázat význam knih svědomí jako pramene pro již zmíněné dějiny všedního dne, dějiny kultury nebo dějiny mentalit.

Trestněprávní kriminalita, která je hlavním motivem druhého tematického okruhu práce, má nastítnit delikty a jejich řešení v podmínkách spíše menšího raně novověkého města. Jejich rozbor má přinést část obrazu trestní kriminality jeho obyvatel. Jedná se o spory, kdy trestem za ně nebyla smrt. Hlavními žalovateli byli zpravidla obyvatelé, které bychom mohli označit za městskou elitu. Jednalo se o členy rady, měšťany, bohaté řemeslníky nebo obchodníky. Lidé z nižší společenské vrstvy v těchto kauzách často figurují jako svědci událostí, popřípadě jako obvinění.

K tomuto tématu se autorka dostala v průběhu svého vysokoškolského studia. Delší dobu byl zvažován metodický přístup k materiálu, který osciloval mezi edičním zpracováním pramene a historicko-antropologickým pojetím. Nakonec se přistoupilo k pramenům pomocí analytické metody a za pomoci citací z archivních pramenů bylo téma sledováno pohledem spíše dějin všedního dne. Tato cesta by měla ukázat možnosti výzkumu dějin měst a také

možnosti, které přináší studium pramenů z městské soudní provenience. Úkolem je vylíčit jejich atraktivitu nejen pro badatele z okruhu právních dějin.

Často uváděné citace z pramene budou mít svoji úlohu. Právě tím, že necháme promlouvat samotné aktéry sporů, jsme schopni lépe proniknout do jejich životů a názorů. Text výše zmíněných citací z knihy svědomí a dalšího archivního materiálu bude přepsán pomocí transkripce a upraven podle „Zásad vydávání novověkých historických pramenů“ z pera kolektivu autorů, které vedl Ivan Šťovíček,³ s ohledem na regionální aspekty jazyka tak, aby bylo, co nejvíce zachováno jeho původní změnění.

---

³ Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období po počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

2. Prameny a literatura

Státní okresní archiv v Lounech se může směle pyšnit jednou z nejlépe dochovaných souvislých řad městských knih⁴, která poskytuje badatelům nepřeberné množství možností, jak proniknout do dějin města. První soudní městská kniha, která se ale bohužel nedochovala, vznikla někdy okolo roku 1317. Již následující kniha z r. 1347 ale dochována je.⁵ A po ní pak následují plynule další knihy v souvislosti s tím, jak se rozrůstala městská kancelář a přicházela potřeba diferenciací knih.⁶ Ty jsou v lounském archivu rozděleny do deseti skupin:

- A. Knihy pamětní a protokoly radní
- B. Kopiaře, notuláře, opisy privilegií a listin
- C. Knihy soudní
- E. Knihy počtů a berní
- O. Knihy týkající se osobních záležitostí obyvatel Louny
- P. Knihy popisující pozemkovou a domovní držbu
- D. Knihy patentní
- CH. Kroniky
- G. Varia

---

⁴ Soubor lounských městských knih předčí snad jen dochované městské knihy v Archivu hlavního města Prahy, viz. Jiří ČAREK, *Městské a jiné úřední knihy archivu hlavního města Prahy*, Praha 1956, nebo např. Václav VOJTÍŠEK, *Archiv hlavního města Prahy: o jeho vývoji, sbírkách a významu*, Praha 1933; a samozřejmě také soubor městských knih brněnských, které se těší trvalému badatelskému zájmu a některé se dočkaly i kvalitního edičního zpracování: Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku: (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004 (dále jen Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně*); TATÁŽ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343 – 1619*, 4 sv., Brno 1998 – 2003; edičně zpřístupněné jsou dále pamětní a právní knihy, kterým se věnuje Miroslav Flord, a kniha počtů, kterou k edičnímu vydání připravil Bedřich Mendl (konkrétní citace, vzhledem k obecné známosti uvedených děl, vynechám z důvodu šetření místem).

⁵ Boživoj LŮŽEK, *Okresní archiv v Lounech: Průvodce po fondech a sbírkách*, Praha 1956, s. 22 (dále jen Boživoj LŮŽEK, *Průvodce*.)

⁶ K lounským městským knihám se dlouhodobě obrací zvýšený badatelský zájem, pominu-li množství akademických prací, které se buď přímo k městským knihám vztahovaly, anebo z nich přímo vycházely, věnují se jejich studiu trvale pracovníci Státního okresního archivu v Lounech (dále jen SOKA Louny) PhDr. Bohumír Roedl a Mgr. Jan Mareš Ph.D.

F. Pomocné knihy⁷

Pro tuto práci byla jako hlavní pramen zvolena „*Kniha svědomí*“ z let 1584 – 1605 se signaturou I C 34. Jde o nejstarší knihu tohoto typu, kterou můžeme nalézt v SOkA Louny. Jedná se o knihu, do níž písař měl zaznamenat doslovné výpovědi svědků, které mohly, ale také nemusely být následně využity jako důkazní materiál při soudním sporu. To sice znesnadňuje jejich využití při právních analýzách jednotlivých kriminálních případů, na druhou stranu pro potřebu studia dějin každodennosti, kultury a městského obyvatelstva se knihy svědomí naopak stávají pramenem zatím ne úplně doceněným.

Vzhledem k téměř úplné řadě lounských městských soudních knih můžeme k dokreslení jednotlivých případů nebo bližších okolností využít další soudní knihy. „*Právní ortely od léta 1577 – 1593*“, sg. I C 17 a na ni navazující „*Rozepře*“, sg. I C 17a, „*Právní rozepře a ortele*“, sg. IC 18 a „*Manuale sententiarum definitivarum civitatis Lunensis*“, sg. I C 19.⁸ Tyto knihy zachycují celý průběh sporu včetně ortelu a nálezů apelačního soudu.

Do této práce nejsou záměrně zahrnuty knihy pamětní a radní manuály, které by taktéž mohly poskytnout doplňující informace, jak již naznačila ve svém článku „*Hrdelní soudnictví města Benešova v 16. – 18. století*“⁹, který byl publikován v roce 1987 ve Vlastivědném

---

⁷ Bořivoj LŮŽEK, *Průvodce*, s. 42. Jiří ČAREK, Bořivoj LŮŽEK, *Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách*, in: SAP 18, 1968, s. 452 – 477. První, kdo se zabýval typologií městských knih, byl Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, Praha 1915, který rozdělil knihy podle právního hlediska na knihy k pojištění práv města jako celku a knihy k pojištění soukromých práv měšťanů; dále Zdeněk FIALA, *Slovníček archivní terminologie*, Praha 1954, který jako samostatný oddíl vyčlenil knihy památné a knihy k pojištění soukromých práv měšťanů rozdělil ještě na knihy městského soudnictví a knihy vzniklé z přenesené působnosti města a jeho úřadů; typologií městských knih se ve výše zmíněné práci zabývá i Jiří Čarek. Dalším, kdo se přispěl k rozdělení měst. knih, byl Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310 – 1526*, Praha 1963, který zavedl oddíl knih městské správy; nejnověji se o tuto otázka zajímala Ludmila SULITKOVÁ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343 – 1619 – katalog*, Brno 1998, s. 9 – 14 nebo TATÁŽ, *Vývoj městských knih v Brně*.

⁸ Bořivoj LŮŽEK, *Průvodce*, s. 49 – 50.

⁹ Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, in: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století*, Pardubice 1996, s. 65.

Radní manuály obsahují převážně různorodé zápisy z jednání městské rady. Nejprve vzniká tzv. manuál běžný, do kterého se zapisují všechny projednávané záležitosti. Později byly záležitosti přepisovány do tzv. autentických manuálů, které se stávaly definitivní knihou. Srov. Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví starého města pražského před rokem 1620*, in: *Pražský sborník historický* (dále jen PSH) 33, Praha 2004, s. 30 – 32; Václav VOJTÍŠEK, *Manuály radní nového města pražského z let 1548 – 1553 a jejich písaři (Příspěvek k vývoji městských knih pražských)*, in: *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*, Praha 1953, s. 18 – 20; Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně*, s. 66 – 70.

sborníku Podbrdsko, Eva Procházková. Jejich vynechání bylo záležitostí čistě praktickou. Do budoucna by ale jejich propojení s ostatními knihami soudními umožnilo hlubší pohled na problematiku každodennosti v Lounech.

Literatura, která by se vztahovala ke knihám svědomí, není zatím příliš rozsáhlá. Jak jsem již zmínila výše, většímu badatelskému zájmu se těšily spíše knihy útrpného práva nebo také jinak nazývané knihy smolné nebo knihy černé.¹⁰

První, kdo využil zápisy z knih svědomí, byl Karel Jaromír Erben, a to ve svých krátkých výpiscích, které publikoval v Časopise musea království českého.¹¹ Knihy svědomí ve svých dílech často využíval Zikmund Winter¹², kterému je obecně vytýkána přílišná popisnost a nekritičnost, ale na druhou stranu obsáhl opravdu úctyhodné množství pramenů a styl, jakým byl schopen líčit městský život, považuji za výtečný. Ačkoli jsem si vědoma nezastupitelné role v první řadě diplomatiky a také ostatních pomocných věd historických v práci s historickými prameny, přesto se domnívám, že způsob, jakým Winter staví vyprávění na ověřitelných faktech, je jednou z cest, jak přiblížit práci historika nebo archiváře širší veřejnosti, což je vedle vědy samotné další z úkolů vědeckých pracovníků.¹³ Některé

---

¹⁰ Výběrem: Emil Pavel LÁNY (ed.), *Knihy černé jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od r. 1625*, Liberec 1946; TENTÝŽ, *Knihy smolné založené 1588*, Liberec 1947; TENTÝŽ, *Smolná jinak černá kniha města Solnice 1569 – 1721*, Liberec 1948; Antonín VERBÍK, Ivan ŠTARHA (ed.), *Smolná kniha velkobítešská: 1556 – 1636*, Brno 1973; Antonín VERBÍK, Ivan ŠTARHA, Edmund KNEŠL (ed.), *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979; Zdeněk BIČÍK (ed.), *Knihy smolné*, Hradec Králové 1969; Antonín VERBÍK (ed.), *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*, Brno 1976; Jaroslav PÁNEK (ed.), *Smolná kniha města Divišova z let 1617 – 1751*, Praha 1977; Marie a Zdeněk BISINGEROVI (ed.), *Kutnohorský manuál práva útrpného (smolná kniha) 1521 – 1571*, Kutná Hora 1987; Bohumír ROEDL (ed.), *Smolné knihy města Loun: Kriminalita na Lounsku a její postih v letech 1571 – 1632*, in: Sborník Okresního archivu v Lounech 6, 1993, s. 3 – 111; Petros CIRONIS (ed.), *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573 – 1630*, Rokycany 1994; Miroslav MARADA (ed.), *Smolná kniha města Lipníka*, Přerov 1994.

¹¹ Karel Jaromír Erben, *Kniha bílá na pohony k svědomí*, in: Časopis musea království českého 35, Praha 1861; TENTÝŽ, *Výpis z bílé knihy svědomí*, in: ČMKČ 37, Praha 1863.

¹² Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v 15. a 16. věku*, 2 díly, Praha 1890 – 1892.

¹³ Tuto úlohu v dnešní době dobře plní nakladatelství Argo ve své edici k dějinám každodennosti. Výběrem: Daniela TINKOVÁ, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010; TATÁŽ, *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004; Jan RANDÁK, *Kult mrtvých. Smrt a umírání v revoluci 1848*, Praha 2008; Pavel HIML, *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007; Robert MUCHEMBLED, *Dějiny d'ábla*, Praha 2007; Radmila ŠVARČÍKOVÁ SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty. Mesendorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007; Václav BŮŽEK a kolektiv, *Člověk českého raného novověku (16. – 17. století)*, Praha 2007; Michail BACHTIN, *Francois Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, Praha 2007; Jacques HEERS, *Svátky bláznů a karnevaly*, Praha 2006; Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005; Carlo GINZBURG, *Noční příběh. Sabat čarodějnic*, Praha 2003; Martin NODL,

citace ze soudních knih využíval pro oživení i August Sedláček ve svém gigantickém díle „*Hrady, zámky a tvrze Království českého*“.¹⁴

Prvního podrobného popisu se knihy svědomí dočkaly až z pera PhDr. Bohumíra Roedla¹⁵, který se pokusil analyzovat spory vedené v žatecké knize svědomí z let 1580 – 1587 se signaturou I B 263 v porovnání s lounskou knihou z let 1584 – 1605 uloženou v SOkA Louny pod signaturou I C 34. Sice autor nerozlišoval mezi procesem civilním a inkvizičním, jak později poznamenal ve svém článku Petr Kreuz,¹⁶ jedná se ale o cennou práci, která byla na delší dobu jedinou. B. Roedl se knihám svědomí nadále věnuje i v dalších svých pracích.¹⁷

Knihy svědomí ke své práci o kriminalitě na Berounsku využila i již zmíněná Eva Procházková¹⁸, která nabízí možnost jejich využití jako pramene pro studium všedních stránek života raně novověké společnosti a charakteristiky vypovídajících osob, kde lze využít mnohdy spontánnosti svědků při diktování výpovědi písaři. Výše zmíněný Petr Kreuz využíval knih svědomí jako pomocného pramene ve své diplomové práci „*Hrdelní soudnictví města Nymburka v době předbělohorské*“, kterou obhájil na katedře pomocných věd historických Univerzity Karlovy v Praze roku 1989¹⁹. P. Kreuz se velmi podrobně věnuje tématu kriminality a typologii sporů. Upřednostňuje ale normativně-právní průkaznost

---

František ŠMAHEL, *Člověk českého středověku*, Praha 2002; Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, Praha 2001; Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.

¹⁴ Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času. Kniha svědeckých výpovědí u městského soudu v Žatci z let 1580 – 1587*, Praha 2003, s. ix.

¹⁵ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví před Bílou horou*, in: *Folia Historica Bohemica* (dále jen FHB) 7, Praha 1984, s. 251 – 265.

¹⁶ Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času*, s. x; srov. Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, in: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století*, Pardubice 1996, s. 68, 70; TENTÝŽ, *Ženy v trestněprávních případech před městským soudem Starého města pražského v letech 1548 – 1560*, in: *Documenta Pragensia* (dále jen DP) 13, Praha 1996, s. 101 – 135; TENTÝŽ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech (Příspěvek k metodice studia sociálních dějin kriminality v českých zemích v raném novověku)*, in: DP 23, Praha 2004, s. 123 – 161.

¹⁷ Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času. Kniha svědeckých výpovědí u městského soudu v Žatci z let 1580 – 1587*, Praha 2003; TENTÝŽ, *Knihy svědomí jako pramen k dějinám kultury*, in: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi*, Praha 2004, s. 305 – 318.

¹⁸ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe v raně novověkém Berouně (Edice a rozbor zápisů v knize svědomí z roku 1626)*, in: *Středočeský sborník historický* (dále jen SSH) 20, Beroun 1994, s. 73 – 87.

¹⁹ Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání*, s. 69.

sporů,²⁰ se kterou v úplnosti nesouhlasím a přikláním se k názoru Ondřeje Hladíka, který vyjádřil ve své diplomové práci²¹, že ačkoli nejsou podklady pro jednotlivé spory zachovány v úplnosti, neznamena to, že daný spor nemůže mít výpovědní hodnotu pro dějiny kriminality.

Nověji se knihami svědomí zabývala Zlata Brátková.²² Ta ve své diplomové práci obhájené na pražské filozofické fakultě v roce 1996, která dala později vzniknout článku v Pražském historickém sborníku, provedla rozbor dvou knih svědomí z Archivu hlavního města Prahy z období let 1587 – 1597 pocházejících z Malé Strany a Starého Města pražského. Ve své práci Z. Brátková provedla podrobnou analýzu obou knih a nastínila možnosti bádání, které studium tohoto typu pramene umožňuje.

Statisticky vyhodnotila rokycanské knihy svědomí Hana Hrachová²³, která výsledky poté zhodnotila ve své diplomové práci o předbělohorské kriminalitě v Rokycanech, obhájené v roce 1999 na FF UK v Praze. Další z autorek, která se zamýšlí nad knihami svědomí, je Hana Vobrátílková²⁴, ve svém článku charakterizuje knihy sporného soudnictví na Starém Městě pražském před Bílou horou.

Aktuálně se knih svědomí týkají akademické práce, které vznikají na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Již výše zmiňovaný Ondřej Hladík²⁵ obhájil v roce 2010 na katedře českých dějin diplomovou práci, která se věnovala dějinám kriminality na Novém Městě pražském. Hlavním pramenem byly dvě knihy svědomí z Archivu hlavního města Prahy. První je rukopis s inv. č. 1060a z let 1585 – 1595 a druhý s označením 1122, zahrnující roky 1585 – 1594. Zároveň se knihami svědomí královského města Slaný dlouhodobě zabývá Romana Kmochová,²⁶ studentka historie a pomocných věd historických na téže fakultě.

---

²⁰ Srov. Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání*; TENTÝŽ, *Ženy v trestněprávních případech před městským soudem*; TENTÝŽ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů*.

²¹ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita a právo na Novém Městě pražském v letech 1585 – 1593*, diplomová práce FF UK, Praha 2010, s. 9; nejnověji autor svoji práci vydal knižně: *Kriminalita v rudolfínské Praze*, Praha 2011.

²² Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, in: PSH 31, Praha 2000, s. 5 – 36.

²³ Hana HRACHOVÁ, *Kriminalita na Rokycansku v letech 1575 – 1600*, in: Časopis Národního muzea (dále jen ČNM) – řada historická 169, 2000, č. 1 – 2, s. 40 – 55.

²⁴ Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví*, s. 32 – 38.

²⁵ Viz. výše.

²⁶ Romana KMOCHOVÁ, „Hrome, mlč, budeš mítí váček!“, *sexuální delikty a delikty proti manželství před slánským soudem v letech 1595 – 1620*, in: Slánský obzor 18, 2010, s. 20 – 30; Romana KMOCHOVÁ, Petra PATEROVÁ, *Problémy spojené se zpřístupňováním soudních knih na příkladě královských měst Louny a Slaný v období raného novověku*, in: Ústecký sborník historický –

Nejnověji k tématu města a kriminality obhájil diplomovou práci na katedře českých dějin filozofické fakulty v Praze Petr Šmíd.²⁷

Velké množství prací zaměřených na dějiny každodennosti se vztahem k Lounům vznikalo na pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a dnes pod vedením Michaely Hrubé na nově vzniklé filozofické fakultě téže univerzity.²⁸

Dějiny kriminality a soudnictví jsou témata, která mají své pevné místo v české historiografii již od 2. poloviny 19. století.²⁹ Mezi nejvýznamnější autory se řadí Karel Malý³⁰, Jiří Klabouch³¹, Jaroslav Pánek³², Jindřich Francek,³³ již zmiňovaný Petr Kreuz či Jaroslav Čechura³⁴.

Dějiny všedního dne mají svou rozsáhlou síť článků, publikovaných v nepřeberném množství periodik. Na zachycení dějin měst se již delší dobu specializuje Archiv hlavního

---

Supplementum 1, Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih (Sborník příspěvků z konference, konané v Ústí nad Labem 30. – 31. 10. 2008), 2010, s. 261 – 274.

²⁷ Petr ŠMÍD, *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodenní život na panství a v královském městě Nymburce v letech 1513 - 1620*, diplomová práce, FF UK, Praha 2011.

²⁸ Výběrem je to: GERSTENHÖFEROVÁ, *Královské město Louny v odboji proti Ferdinandu I. v roce 1547*, diplomová práce, PF UJEP, Ústí nad Labem 1989; Marcela STRIEBORNÁ, *Lounští měšťané na cestách v letech 1608 – 1620*, diplomová práce, PF UJEP, Ústí nad Labem 1998; TATÁŽ, *Lounští měšťané na cestách v letech 1608 – 1620*, in: *Města severozápadních Čech v raném novověku*, 2000, s. 175 – 188.

²⁹ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita a právo na Novém městě pražském v letech 1585 – 1593*, diplomová práce, FF UK, Praha 2010, s. 8.

³⁰ Karel MALÝ, *Trestní právo v Čechách 15. a 16. století*, Praha 1979. Podnětné články, které se vztahují k městskému právu, lze nalézt ve sborníku Karel MALÝ (ed.), *Městské právo v 16. – 18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25. – 27. září 1979 v Praze*, Praha 1992; TENTÝŽ, *Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské*, in: *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století* (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996, s. 7 – 14.

³¹ Jiří KLABOUC, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.

³² Jaroslav PÁNEK, *Současné evropské bádání o dějinách kriminality a trestní justice*, in: *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století* (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996, s. 12 – 28; TENTÝŽ, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, in: *Československý časopis historický* (dále jen ČSCH) 32, Praha 1984; včetně dalších regionálně zaměřených studií, publikovaných převážně ve Středočeském sborníku historickém.

³³ Jindřich FRANCEK, *Výběrový soupis vydaných pramenů a literatury k dějinám hrdelního soudnictví v českých zemích*, in: *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16. – 18. století*, Pardubice 1996, s. 143 – 178; TENTÝŽ, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2007; nejnověji TENTÝŽ, *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*, Trutnov 2010.

³⁴ Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku: jižní Čechy 1650 – 1770*, Praha 2008; nejnověji TENTÝŽ, „*Jakou jste měla známost s myslivcem? Skrze bílé šaty, které jsem jemu prala!*“ (hledání a interpretace treboňských sexuálních deliktů), in: *Archivum Trebonense* 12, 2011, s. 235 – 268.

města Prahy, který každoročně pořádá tematické mezinárodní konference³⁵, ze kterých pravidelně vychází sborník Documenta Pragensia.

Ze zahraničních autorů je jistě nejdůležitější Richard van Dülmen³⁶, který se dlouhodobě tomuto tématu věnuje, či například Peter Burke³⁷ nebo Carlo Ginzburg³⁸.

---

³⁵ Poslední mezinárodní konference se konala 11. – 12. října 2011, byla 30. v pořadí, a tak její téma bylo bilanční: „*Města ve středověku a raném novověku jako badatelské téma posledních dvou desetiletí*“. K příležitosti tohoto jubilea bylo vydáno Documenta Pragensia Supplemutum 1, které obsahuje kompletní bibliografie článků vydaných za celých třicet let trvání sborníku.

³⁶ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*, 3 díly, Praha 1999 – 2006; TENTÝŽ, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002; TENTÝŽ, *Bezecní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003; TENTÝŽ, *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 2001.

³⁷ Peter BURKE, *Co je kulturní historie?*, Praha 2011.

³⁸ Carlo GINZBURG, *Sýr a červi: svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2000.

3. Rozbor knihy svědomí sig. I C 34

3.1 Vnější popis knihy

Kniha svědomí je knihou městského sporného soudnictví, která pojišťovala soukromá práva obyvatel měst. Svazek I C 34 je nejstarší knihou svědomí z fondu Archiv města Loun. Dle starého označení lze předpokládat existenci ještě dvou přecházejících knih, které se ale nedochovaly.³⁹

Jedná se o pomocnou knihu, její agenda je zápis svědeckví a čtení vydaných svědomí při soudním řízení.⁴⁰

3.1.1 Vazba, materiál, rozměry, výzdoba

Kniha svědomí I C 34 je papírový svazek o rozměrech 33, 5 cm x 20 cm. Má tvrdé papírové desky, které jsou potaženy světlou kůží, zdobenou slepotiskem s květinovými motivy a vyobrazením malých bust postav v oválném poli.⁴¹ V horní části desek je dnes nečitelný nápis⁴², v dolní části je dobře čitelný rok 1584, což je rok založení kodexu. Kniha byla původně uzavírána pěti páry tkanic, o čemž svědčí vyříznuté otvory po obvodu desek (tři podél delší strany desek a po jedné na obou kratších stranách). Do dnešního dne se ale dochovaly jen dvě tkanice – bavlněná a kožená, které najdeme ve středním otvoru podél delší strany desek. Hřbet knihy je zcela propadlý dovnitř.⁴³

V horní části hřbetu je vidět vlepený papírový štítek s nápisem: „*IV. Liber testium. Ab Anno 1584 [...] 1605*“. Na dolní části hřbetu knihy je štítek s novodobou signaturou I C 34, který je ale poškozený, a tak hůře čitelný. Na přidešti je uprostřed černým inkoustem znovu napsaná signatura „*I C 34*“⁴⁴. První folio nese v pravém horním rohu novodobý, tužkou vepsaný časový rozsah knihy „1584 - 1605“. První zápis najdeme na foliu 4^r a je ze 7. března 1584, na témže foliu také najdeme kulaté razítko s nápisem: „*Archiv královského města Loun*“. Poslední zápis svědomí je na foliu 472^v z 9. prosince 1605. Celkový rozsah knihy je 478 folií, poslední šest listů je věnováno jmennému rejstříku s odkazy na čísla stran.

---

³⁹ Bořivoj LÚŽEK, *Průvodce*, s. 52.

⁴⁰ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí*, s. 8.

⁴¹ Obrázek č. 1.

⁴² Bohumír Roedl ve svém článku *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví před Bílou horou* uvádí nezřetelný nápis: *tabulae depositionis testium*.

⁴³ Obrázek č. 2.

⁴⁴ Obrázek č. 3.

Folia nebyla svázána dodatečně, ale kniha byla používána již jako celek. O tom svědčí odsazení textu od hřbetu knihy. Také papír, který knihu tvoří, je označen pouze jedním filigránem. K závěru, že kniha byla svázána ještě před svým aktivním využíváním, mě vede ještě jeden fakt. Shodou náhod jsem v archivu SOkA Praha-východ našla vizuálně totožnou knihu. Jedná se o radní manuál z let 1630 – 1641 z fondu Archiv města Brandýs nad Labem.⁴⁵ Kniha má desky ze světlé kůže zdobené slepotiskem se stejným motivem jako kniha I C 34. Papír radního manuálu IIA/6 je označen filigránem⁴⁶ se dvěma věžemi s okny a cimbuřím, mezi nimi je špičatá brána s dveřmi, v podstavci je obrácené písmeno „L“ a hvězda.⁴⁷ Předpokládám, že obě knihy jsou produktem jedné dílny a obě města si je koupila již svázané pro svou potřebu.

3.1.2 Foliace a paginace

Kniha má původní paginaci, která byla psána inkoustem - na rectu strany vždy v pravém horním rohu a na versu v levém horním rohu. Je vedena od listu, na kterém je zapsané první svědomí, tzn. f. 4^r. Paginace není vedena bezchybně. Již od folia 9^r se objevují chybně paginované strany. Chyby v paginaci byly ale opraveny písařem. Pro přílišný počet těchto oprav nebudou zde ale podrobně vypisovány.

Novodobá foliace je psána tužkou vždy v pravém horním rohu na rectu strany. Je vedena v souvislé řadě od prvního folia v knize. Není tedy shodná s paginací.

Mezi folii 121^v a 122^r je vložen původní papírový lístek obdélníkového tvaru s nápisem: „*Publikování průvodů Jana Kyhara o 25 β⁴⁸ proti Jiříkovi Dědkovi. I. Testes folio 239 a 240, 243 a dvoje pod pečeti Zák[o]s[telského] a Požovského. Též Dědkovi za psaní in {Tabut} Testimonios [?]*“.⁴⁹

---

⁴⁵ SOkA Praha-východ, AM Brandýs nad Labem, inv. č. 26, sg. IIA/6.

⁴⁶ Varianta Piccard č. 103353. Filigrán určen podle databáze vyhotovené v Hauptstaatsarchiv ve Štutgartu, podle díla Gerharda Piccarda. www.piccard-online.de

⁴⁷ Obrázek č. 4.

⁴⁸ „β“ = symbol pro kopu.

⁴⁹ Obrázek č. 5.

3.1.3 Filigrány

Filigrány se zabývá obor nazývajícím se „filigranologie“, který se vyčlenil jako samostatná pomocná věda historická z paleografie po 2. světové válce. Její náplní jsou dějiny papíru a filigránů. Filigrán, nebo také průsvítka, vodotisk či vodoznak, je výrobní značka papírní. Danou papírnou jsou užívány vždy jen omezenou dobu, proto je možné podle nich nepřesně datovat.⁵⁰

Pro určení původu papíru lze využívat katalog Charlese BRIQUETA, *Les Filigranes: dictionaire historique des marques du papier*, 1991; nebo již výše zmíněný soupis, který vytvořil pro jednotlivé grafické typy filigránů v průběhu let Gerhard PICCARD, *Wasserzeichen*. Základním skriptem pro České země je publikace: Miroslav FLODR, *Filigranologie: Úvod do studia filigránů*, Brno 1974; Františka ZUMAN, *České filigrány 16., 17 a 18. století*, Praha 1931.

V celém textu se vyskytuje pouze jeden filigrán⁵¹, poprvé ho najdeme na foliu 3^r. Je umístěn spíše ke hřbetu knihy. Má podobu dvou věží s cimbuřím a okny, mezi nimi je špičatá brána s otevřenými dveřmi. V podstavci je obrácené „J“.⁵²

3.2 Vnitřní popis knihy

Svědomy jsou vedena v češtině, latina se vyskytuje pouze ve formě právnických obrátů nebo frází. Zápisy jsou řazeny chronologicky za sebou. Datováno je česky, podle církevního kalendáře. Rok 1584 je rokem, kdy se přechází z juliánského kalendáře na kalendář gregoriánský. 1. března 1582 byla vyhlášena bula „Inter gravissimas“, kterou papež Řehoř XIII. prováděl reformu kalendáře. Reforma nebyla přijata jednotně a prosazovala se postupně. Pražský arcibiskup Martin Medek oznámil její užívání ve své diecézi 22. října 1582. Většina obyvatel českých zemí byli nekatolíci, kteří nerespektovali nařízení představitele římskokatolické církve, které nemělo podporu panovníka. Silný odpor vůči reformě měla města kromě tradičně katolické Plzně. Reformu se nepodařilo prosadit. Až 3. prosince 1583 vydal Rudolf II. mandát, kterým nařídil přijetí nového kalendáře, bylo vypuštěno 10 dní po 6.

---

⁵⁰ Milan BUBEN, *PVH – Filigranologie*, in: Historický obzor 1, 1990, s. 26 – 28.

⁵¹ Obrázek č. 6.

⁵² Varianta Piccard č. 102899. www.piccard-online.de

lednu 1584. Aby nedocházelo ke zmatkům, soudy, které se měly konat v lednu, byly přeloženy na duben. Nový kalendář byl i přes protesty přijat.⁵³

Kniha obsahuje zaznamenaná svědectví, která měli vydávat svědci pouze v přítomnosti přísežného písaře. Ke každému sporu písař nejprve zapsal úvodní záhlaví, které mělo nejčastěji podobu: „*Svědomí podle práva a zřízení zemského přijaté ku potřebě X v té rozepři o (uvedena příčina sporu), kterou má s Y, přijaté skrze mne Z písaře radního/přísežného (datace), v přítomnosti relátorů A a B z konšelů.*“ Záhlaví se také v prameni vyskytuje ve formě: „*Svědomí podle práva a zřízení zemského přijaté ku potřebě X v té rozepři o (uvedena příčina sporu), kterou má s Y, přijaté skrze mne Z písaře radního/přísežného (datace), v přítomnosti A a B konšelův, kterýž na níže psané svědky otázky činili a oni po učiněném napomenutí svědčili toto.*“ Tyto dvě formy úvodní formule nahrávají domněnce, že relátoři mohli být přítomni u svědkovy výpovědi, což nebylo povoleno. Další indicií je výpověď Jana Dlouhého, který si roku 1599 stěžuje, že císařský rychtář Jiří Dědek z Vlkové má tchána relátorem a ten mu donáší.⁵⁴ Jan Dlouhý obvinil Jiřího Dědka takto: „... *vámť jest snadno se sauditi, máte tchána relátora, on vám všechny věci vynáší ...*“.⁵⁵ Poslední varianta záhlaví měla podobu: „*Níže psaní svědkové přijati podle práva a zřízení zemského [...]*“.⁵⁶ Po záhlaví následují výpovědi různého počtu svědků k téže věci.

Záhlavní formule některé z výše popsaných částí nemusí obsahovat např. příčinu sporu, jméno písaře. Stereotypní formule „*přijaté podle práva a zřízení zemského*“ bývá v některých případech zkrácena na „*p. p. p. a z. z.*“.⁵⁷ Aby mohl svědek vypovídat, musel složit přísahu. Pro přesporní svědky platila povinnost přísahat na kříž. Potom vypadá úvodní formule ke svědomí takto: „*X učiniv povinnost na kříži podle práva a zřízení zemského svědčil toto*“.⁵⁸ Slovo „kříž“ bývá také označováno pouze symbolem „+“. V případě přesporních svědků bylo pod jejich svědomí poznamenáno, kolik dostali zapláceno „od chůze“. Pokud k svědomí přichází osoba zastávající nějakou úřední funkci, odvolává se na přísahu ke svému úřadu:⁵⁹ „... *Václav Vopozdil, rychtář městský, vzavši to na povinnost svou, kterou k ouřadu rychtářskému učinil, na dovolení obojí strany svědčil takto ...*“.⁶⁰

⁵³ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 118 – 123.

⁵⁴ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun*, s. 257.

⁵⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 309^r.

⁵⁶ Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun*, s. 257.

⁵⁷ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 167^r.

Jednotlivá svědomí jsou uvozena jménem svědka, případně jsou doplněna o povolání, jméno vrchnosti, v případě manželek či vdov o jméno manžela. Výpověď je potom zakončována zpravidla heslem: „víc nevím“, „jiného nic nevím“.

Poznámky o publikování svědectví jsou připsány na levý okraj k tomu danému záhlaví sporu, nebo ke svědkovi. Protestovala-li jedna ze stran proti svědectví některých svědků, byla za poslední jméno k jednomu sporu zapsána formule: „*O těchto nadepsaných svědcích X sobě protestoval, aby mohl proti nim při i po publikování mluvit a psát, co by za potřeby bylo.*“

3.2.1 Písaři

V knize svědomí I C 34 nacházíme pět písařských rukou. Pojmenovat jednotlivé písaře není obtížné, protože od 47^v se sami identifikují v záhlaví sporu. Postupně zapisoval svědomí Tomáš Brodský⁵⁸, Adam Cholosius Pelhřimovský⁵⁹, Petr Caselius Hradecký⁶⁰, Řehoř Zhorských Kladrubský⁶¹ a Bartoloměj Písecký⁶². Jejich jednotlivý podíl na knize je ukázán v tabulce č. 1.

---

⁵⁸ Obrázek č. 7.

⁵⁹ Obrázek č. 8.

⁶⁰ Obrázek č. 9.

⁶¹ Obrázek č. 10.

⁶² Obrázek č. 11.

Tabulka č. 1.

	Tomáš Brodský	Adam Cholosius Pelhřimovský	Petr Caselius Hradecký	Řehoř Zhorských Kladrubský	Bartoloměj Písecký
f.	4r-20r	20r	170r-171r	296r-296	308r-342r
f.	20v-25v	25v-28r	171v-172v	342r-342v	343r-453r
f.	28r-29r	29r-29v	173r-179r	349v-351r	354r-359v
f.	29v-31v	31v-33r	181r-184r	352v-353v	360v-368r
f.	33r-48r	48v-49r	185r-188r	360r-362v	369v-375v
f.	49v-57r	57v-58r	189r-190v	363r	376v-387v
f.	58r-58v	59r	191v-213v	368v-369r	391r-391v
f.	59v-61r	61r-61v	214v-219v	373r	396r-397v
f.	62r-67r	67v	221r-223r	375r-376v	398v-405r
f.	68r-73r	73r-76r	224r-227v	379v	408r-418r
f.	76r-77r	77r-77v	229v-231v	387v-390v	419r-430r
f.	78r-79r	79v-82r	236v-239r	391v-396r	431r-431v
f.	82r-83v	84r-91v	241v	397v-398v	433v-440v
f.	91v-96r	96v-99r	243v	399v-400r	441v-446r
f.	99r-100v	101v-107r	244v	405r-407v	447r-448r
f.	107v-116v	117r-118r	245r-248v	418r-418v	456r-472v
f.	118v-127v	128r-133r	251v-260r	430v-433r	
f.	133v-140v	141r-143v	261r-279r	438r-438v	
f.	143v-147r	147v-148r	281r-284r	440v-441r	
f.	148r-170r			446r-447r	
f.	171r-172v			448r-456r	
f.	179v-181r				
f.	184v				
f.	188r-189r				
f.	190v-191v				
f.	195r-195v				
f.	209r				
f.	213r-214v				
f.	219v-221r				
f.	223r-223v				
f.	228r-229r				
f.	231v-236v				
f.	239-241r				
f.	242r-244r				
f.	247r-247v				
f.	248v-251r				
f.	260r-260v				
f.	267r				
f.	272r-272v				
f.	274r-274v				
f.	276v-277r				
f.	279v-280v				
f.	284v-308r				
f.	313v				
f.	322v				

4. Louny na přelomu 16. a 17. století

Královská města na přelomu 16. a 17. století lze charakterizovat jako tradiční geografická a společenská centra, která dotváří síť navzájem propojených městských trhů.⁶³ Život ve městě se odvíjel ve vnitřním prostoru uzavřeném hradbami, řemeslná výroba se soustřeďovala v ulicích, které směřovaly k tržnicím jako centrům obchodních aktivit. Venkovské osídlení za hradbami zásobovalo město potravinami.⁶⁴

Louny patřily k první vlně vzniklých královských měst v Českých zemích. Jako hospodářské a kulturní centrum se začaly prosazovat hned v 60. letech 13. století.⁶⁵ Od počátku o své místo na slunci ale musely bojovat s blízko položeným a historicky významným Žatcem, nedalekým Mostem a také klášterem v Postoloprtech.⁶⁶ Město spadalo do oblasti magdeburského práva⁶⁷, zpočátku bylo ovlivněno kolonizátory ze Saska, ale postupně byl německý prvek z města vytlačen a úplné vítězství českého elementu přišlo s husitským povstáním, během něhož se Louny aktivně angažovaly, a významně se tak obohatily.⁶⁸

Na vrcholu svého rozmachu stály Louny v první polovině 16. století, což přímo souviselo s postavením měst v Českých zemích, kdy podle odhadu majetku s Plzní stály na pátém místě za městy pražskými, Hradcem Králové a právě již zmíněným Žatcem.⁶⁹ Počátek 16. století nezačal pro Louny úplně šťastně. V zimě roku 1517 postihl město požár, který jej velice silně poškodil.⁷⁰

Vzhledem k okolnosti, že se Louny zapletly do povstání proti panovníkovi roku 1547,⁷¹ byly také za tuto svou činnost potrestány. Město tak dočasně přišlo nejen o privilegia,

---

⁶³ Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské. Na příkladu Nového města pražského a Polabského pětiměstí*, Praha 2011, s. 34.

⁶⁴ Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy*, s. 38.

⁶⁵ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 65.

⁶⁶ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 42.

⁶⁷ Nověji se magdeburským právem v severních Čechách zabýval se své disertační práci Jan Mareš: Jan MAREŠ, *Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech v předhusitské době*, disertační práce na FF UK, Praha 2008.

⁶⁸ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*; Michaela NEUDERTOVÁ, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského, písaře královského města Louny*, in: *Opera historika* 1, 1991, s. 129.

⁶⁹ Michaela NEUDERTOVÁ, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského*, s. 129.

⁷⁰ Kolektiv autorů, *Louny*, s. 105.

⁷¹ Podrobně GERSTENHÖFEROVÁ, *Královské město Louny*. Viz. výše.

ale i o čtrnáct obydlených a dvě pusté vsi a ztratily vinice.⁷² Tím také ztratilo značnou část svých příjmů. Ačkoli se ještě do konce roku 1547 vrátila městu většina privilegií, ze záduší se městu vrátily jen tři vesnice: Dobroměřice, Nečichy a Raná. A v listopadu toho roku pak Ferdinand I. oficiálně Lounům vzpouru odpustil.⁷³

Součástí panovníkových kroků k omezování samosprávy měst bylo i zřízení instituce královského rychtáře a založení apelačního soudu v Praze.⁷⁴ Úřad městského rychtáře se objevuje od roku 1234, poprvé je doložen pro Uničov.⁷⁵ V Lounech je doložen již od 2. poloviny 13. století. Prvním rychtářem se často stával lokátor.⁷⁶ Rychtářský úřad se buď pronajímal, anebo přímo prodával do dědičné držby a to z toho důvodu, že pro město bylo více než důležité, aby osoba zastávající funkci rychtáře byla s městem v úzkém vztahu, čímž město snadněji prosazovalo svoje požadavky.⁷⁷ Městského rychtáře si volili radní. Lounský městský rychtář je podrychtářem rychtáře královského,⁷⁸ měl na starosti převážně dohled nad bezpečností ve městě, byli mu podřízeni ponocní a biřic. Měl moc soudit drobnější přestupky. Funkce rychtáře byla předstupněm ke zvolení mezi obecní starší.⁷⁹

Po událostech roku 1547 přibyl ve městě již zmíněný královský rychtář jako prvek přímého dohledu panovníka. Vztah krále ke královským městům se tak začal více podobat vztahu šlechty k městům poddanským.⁸⁰ Tito rychtáři byli vybíráni z řad měšťanů a byli přímo podřízeni králi. Od roku 1548 jmenovala královské rychtáře česká komora, úřad nově zavedený Ferdinandem I., který měl na starosti správu hospodaření království a kterému byli městští královští rychtáři podřízeni. Roku 1617 bylo jmenování královských rychtářů vyňato

---

⁷² KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 109; Jan MAREŠ, *Vydání při obnovování městské rady v Lounech na přelomu 16. a 17. století*, in: SOAL VII., 1995, s. 37 – 42.

⁷³ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, s. 109.

⁷⁴ Apelační soud byl zřízen v Praze 20. 1. 1548. Původně měl být odvolacím soudem pro všechny soudy zemí Koruny české, to se ale neujalo a stal se odvolacím soudem pro soudy městské. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 99; Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy*, s. 45.

⁷⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 206.

⁷⁶ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 53; Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 205.

⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 54; Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 207.

⁷⁸ Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727*, Louny 2004, s. 33.

⁷⁹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 111; Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy*, s. 33, 35.

⁸⁰ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 111; Jan MAREŠ, *Vydání při obnovování městské rady*, s. 38; Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy*, s. 29 – 34.

z kompetence české komory a věřeno české kanceláři. Královský rychtář se účastnil zasedání městské rady, měl vrchní dohled nad správou zádušních peněz, činností cechů a hlavně zastupoval fiskální zájmy panovníka, na počátku 17. století rozhodoval spory mezi konšely. Funkce královského rychtáře byla zrušena až za josefínských reforem.⁸¹

Existence kontrolního panovnického prvku v podobě královského rychtáře ale nic neměnila na samotné správě města. V čele Loun stála městská rada. Tu tvořily dva volené sbory po dvanácti členech: konšelé a obecní starší, a další specializované úřady a komise.⁸² Konšelé se ve funkci purkmistra střídali po měsíci, první purkmistr se nazýval primas. Sbor konšelů měl na starosti moc výkonnou a soudní.⁸³ Obecní starší se v Lounech poprvé objevují v poslední čtvrtině 14. století, v Lounech byli instalováni zároveň s konšely skrze zeměpanského úředníka⁸⁴ a plnili funkci kontrolní. Funkční období rady trvalo zpravidla rok. Z časových i praktických důvodů se všechny orgány městské správy neobnovovaly najednou, část nastolovali královští úředníci a zbytek potom rada.⁸⁵ Odstupující rada navrhovala radu novou.⁸⁶ Před novým obnovením rady se provádělo vyúčtování příjmů a výdajů města za celý rok. Ten se ale počítal od posledního obnovení, které záviselo na datu příjezdu podkomořího nebo hofrychtěře.⁸⁷ Proto se funkční rok rady města neshoduje s kalendářním. Pro Louny je období, ve kterém se obměňovala městská rada na přelomu 16. a 17. století, v intervalu mezi únorem a květnem.⁸⁸ Osoby konšelského sboru i sboru obecních starších se příliš neměnily, úřad zůstával často v dědičném rodinném držení, čímž správa města zůstávala v rukou nejvlivnějších rodin.⁸⁹

---

⁸¹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 110; Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 217 – 219.

⁸² Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727*, Louny 2004, s. 16.

⁸³ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 110.

⁸⁴ Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy*, s. 26 – 27.

⁸⁵ Tamtéž, s. 16 – 17.

⁸⁶ Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 208.

⁸⁷ Srov. Marek ĎURČANSKÝ, *Obnovování městských rad v Českých královských městech v letech 1624 – 1636*, in: DP 21, 2002, s. 93 – 101; Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské. Na příkladu Nového města pražského a Polabského pětíměstí*, Praha 2011, s. 45 – 48.

⁸⁸ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 110; Jan MAREŠ, *Vydání při obnovování městské rady*, s. 37.

⁸⁹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 110; tématem městských elit se pro srovnání zabývala například Michaela HRUBÁ, *Možnosti výzkumu měšťanských elit v prostředí královských měst severozápadních Čech*, in: DP 22, 2004, s. 193 – 210; Ludmila SULITKOVÁ, *Zamyšlení nad*

4.1 Hospodářství a řemesla

Výzkum hospodářství na Lounsku je umožněn opět díky bohatství archivních pramenů uložených v SOKA Louny. Jedná se zejména o knihy počtů, které se dochovaly v souvislé řadě.⁹⁰ Podrobnou studii o lounském hospodářství podal ve Sborníku archivních prací z roku 1966 Bořivoj Nechvátal.⁹¹ Cenný pramen, který dokládá hospodaření v Lounech, jsou zápisky lounského měšťana a urozeného pána Jana Zákostelského z Bílejova.⁹² Oblast řemeslné výroby je možné sledovat v dílčích studiích publikovaných v různých periodikách.⁹³

Louny jsou v období na přelomu 16. a 17. století městem zemědělsko-řemeslným. Město leží v úrodné nížině řeky Ohře s poměrně teplým klimatem, které přálo pěstování obilí, chmele a vína. Jedním z nejvýznamnějších lounských výrobních odvětví bylo sladovnictví spojené s pivovarnictvím. Právo vařit pivo měli všichni měšťané, kteří vlastnili dům ve vnitřním městě, ne každý měl ale doma vlastní pivovar. Měšťané často využívali služeb soukromých anebo obecních pivovarů, které byly umístěny mimo hradby na Žateckém

---

charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku, in: DP 22, 2004, s. 243 – 250.

⁹⁰ Bořivoj LŮŽEK, *Průvodce*, s. 55 – 61; Jaroslav VANIŠ (ed.), *Knihy počtů královského města Loun z let 1450 – 1472 a 1490 – 1491*, Praha 1979.

⁹¹ Bořivoj NECHVÁTAL, *Hospodářské postavení Loun v polovině 16. století (Příspěvek k hospodářskému postavení měst v 16. století)*, in: SAP 16, 1966, s. 420 – 497.

⁹² Jan Zákostelský z Bílejova pocházel z patricijské rodiny, byl lounským sladovníkem. Narodil se kolem roku 1525, dostalo se mu humanistického vzdělání, což mu později zajistilo místo městského písaře. Erb a titul z Bílejova získal spolu se svým bratrem od Petra Bílejovského v Bílejova. Během života se mu podařilo ztrojnásobit svůj majetek, zemřel roku 1582. Vedl si registra o dlužích a pohledávkách v letech 1553 – 1562, která se dochovala a jsou uložena SOKA Louny pod signaturou I G 24. V roce 1968 je vydal Jaroslav HONC (ed.), *Hospodářské záznamy Jana Zákostelského 1553 – 1574*, Praha 1968.

⁹³ Bohumír ROEDL, *Lounské vinařství v letech 1567 – 1631 pohledem kronikáře Pavla Mikšovce*, in: Dějiny vinařství na Moravě (Sborník příspěvků z konference, uspořádané ve dnech 16. – 17. září 2004 ve Slavkově u Brna), Brno 2005, s. 41 – 55; TENTÝŽ, *Stavební podnikání města Louny před Bílou horou*, in: Sborník okresního archivu v Lounech V (dále jen SOAL), 1992, s. 35 – 40; Bohumír ROEDL, Petra HORÁČKOVÁ, *Povolání nových měšťanů v Žatci a Lounech před Bílou horou*, in: SOAL I., 1985, s. 49 – 52; Bořivoj LŮŽEK, *Kováři v Lounech v 16. století*, in: Český lid 49, 1962, s. 210 – 215; Martin NODL, *Sociální aspekty středověkého městského pivovarnictví*, in: DP 25, 2007, s. 53 – 67; Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví v předbělohorské době*, in: Města severozápadních Čech v raném novověku, 2000, s. 149 – 173; Michaela HRUBÁ, „...na sladovně velká hromada sladu formanskýho...“ *Rodiny a domácnosti příslušníků potravinářských řemesel v předbělohorských královských městech severozápadních Čech (Z pohledu pozůstalostních pramenů)*, in: DP 25, 2007, s. 171 – 181.

předměstí. V průběhu doby se dostávalo měšťanské pivovarnictví postupně do útlumu a sloužilo jen pro domácí spotřebu.⁹⁴

Dnes už by asi málokterý obyvatel Loun na otázku, co byla hlavním zemědělským odvětvím na Lounsku, odpověděl, že to bylo vinařství. Jižní svahy Českého středohoří, na jehož úpatí Louny leží, poskytovaly dobré podmínky pro pěstování vinné révy. V první polovině 16. století se také v souvislosti s vinařstvím objevuje nová funkce perkmistra viničných hor.⁹⁵ Úřad byl čtyřčlenný a skládal se z konšelů, obecních starších a příslušníků obce. Funkční období bylo jeden rok, ale často nebyl úřad perkmistra příliš obměňován. V jejich kompetenci se kromě událostí na vinicích ocitlo také sporné soudnictví o poloze a výměře pozemků.⁹⁶ Tématu vinařství na Lounsku se věnoval ve svých pracích Bohumír Roedl.⁹⁷ Vinohradnictví je ve městě doloženo už od roku 1380, nicméně právě 16. století je obdobím rozkvětu. Do tohoto vývoje neblaze zasáhla Třicetiletá válka. Po polovině 17. století se sice začaly vinice opět obnovovat, ale nikdy už vinohradnictví v Lounech nedosáhlo takových rozměrů.⁹⁸

Řemeslnická výroba byla určena spíše pro místní trh a nepřesahovala příliš jeho okruh. Řemeslem v Lounech se zabýval Bořivoj Lůžek, a to konkrétně kováři. Na počátku 16. století sice patří kováři mezi chudší řemeslníky, nicméně v jeho polovině již někteří z nich patří mezi zámožné měšťany, kteří si mohou dovolit angažovat se i zemědělství.⁹⁹ Řemeslům se ve své práci věnoval Bohumír Roedl s Petrou Horáčkovou, nebo dlouhodobě se řemeslům a řemeslnickým cechům obsáhleji věnuje Ivana Ebelová.¹⁰⁰ Další články k tématu řemesel a cechů je možné nalézt v různorodých historických a regionálních časopisech.

---

⁹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 114.

⁹⁵ Bohumír ROEDL, *Úřad perkmistrů v Lounech v průběhu 16. – 18. století*, in: SAP 53, 2003, 3 – 59.

⁹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 112; Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích*, s. 216.

⁹⁷ Bohumír ROEDL, *Úřad perkmistrů v Lounech*, s. 3 – 59; TENTÝŽ, *Lounské vinařství*.

⁹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 115.

⁹⁹ Bořivoj LŮŽEK, *Kováři v Lounech*, 1962, s. 210 – 215.

¹⁰⁰ Bohumír ROEDL, Petra HORÁČKOVÁ, *Povolání nových měšťanů*, s. 49 – 52; Ivana EBELOVÁ, *Cechy stavebních řemesel v Čechách v 16. až 18. století*, Praha 1993; TATÁŽ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001; ze starších prací je to pak Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve 14. a 15. století*, Praha 1906; TENTÝŽ, *Řemeslnictvo a živnost 16. věku v Čechách*, Praha 1909; TENTÝŽ, J. V. Šimák (ed.), *Český průmysl a obchod v 16. věku*, Praha 1913.

4.2 Společnost a kultura

Podrobnější informace o sociální struktuře a kultuře v Lounech se můžeme dočíst v člancích z pera Jana Pařeza, Bohumíra Roedla, Michaely Neudertové nebo Olgy Fejtové.¹⁰¹

Městský organismus tvoří souhrn jednotlivců začleněných do různých sociálních skupin, které se ale vyvíjejí a v rámci času se mění. Základní skupinou obyvatel jsou *měšťané*. Měšťanem se člověk buď narodil, anebo si měšťanství mohl po příchodu do města zakoupit poté, co předložil zachovací nebo propouštěcí list z předchozího bydliště. Status měšťana se vztahoval k vlastnictví domu ve městě, skrze který platil královskou berni a městské dávky, což mu umožňovalo provozovat řemeslo a podílet se na městské správě.¹⁰² Historik Václav Bůžek rozdělil na základě soupisů pozůstalostí měšťany do tří ekonomických kategorií, lišících se kvalitou a množstvím předmětů, které po sobě majitelé zanechali. Nejchudší měšťané zanechali jen předměty základních životních potřeb. Pro střední kategorii je typické, že se vedle toho začínají v malém měřítku objevovat luxusní předměty, které jsou naopak běžné pro pozůstalostní inventáře nejbohatších měšťanů.¹⁰³

Mezi nejbohatší obyvatele Loun se řadili vlastníci velkých pozemků a bohatí řemeslníci, především pivovarníci a sladovníci. Jak už ale bylo poznamenáno výše, vstup mezi tuto nejváženější skupinu obyvatelstva nebyl pevně uzavřen. Otázku vymezení tzv. „vůdcí vrstvy“ ve městech řeší ve svém článku Jaroslav Čechura a nověji například Ludmila Sulitková na příkladu Brna.¹⁰⁴ Střední vrstvu tvořili řemeslníci všeho druhu.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Jan PÁŘEZ, *Několik příspěvků k sociální struktuře Loun od poloviny 14. století do počátku 17. století*, in: SOAL VII., 1995, s. 3 – 30; Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen*, s. 305 – 318; Michaela NEUDERTOVÁ, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době (Příspěvek ke studiu inventářů pozůstalostí)*, in: Česká města v 16. – 18. století, Praha 1991, s. 245 – 251; TATÁŽ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Opera Historica 1, 1992, s. 65 – 73; Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovny v době předbělohorské*, in: SOAL IV., 1991, s. 3 – 23.

¹⁰² KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 117.

¹⁰³ TAMTÉŽ, s. 119; pozůstalostní praxi se pro oblast severozápadních Čech věnuje Michaela HRUBÁ, *„Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“ Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, in: Acta Universitatis Purkynianae 83, Phil. et Hist. 5, Studia historica – Monographia 5, Ústí nad Labem 2002.

¹⁰⁴ Jaroslav ČECHURA, *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14. – 16. století*, in: ČNM – řada historická, r. 152, 1 – 2, 1988, s. 32 – 51; Ludmila SULITKOVÁ, *Zamyšlení nad charakterem vůdcí vrstvy*, s. 243 – 250.

¹⁰⁵ Michaela NEUDERTOVÁ, *Domácnosti lounských měšťanů*, s. 248.

Ve městech nežili pouze měšťané, co se práva a povinností týče.¹⁰⁶ Další kategorií byli podruzi, kteří byli osobně svobodní, ale často žili v podnájmu, a tak, buď sami vykonávali nějakou živnost, nebo působili jako námezdní síla. Personál, který se staral o chod domácností, mohl být taktéž svobodný, anebo to byli poddaní různé vrchnosti, která souhlasila s jejich pobytem ve městě.¹⁰⁷ Mezi nejnižší skupinu obyvatel města se počítají lidé na okraji společnosti, jako byli tuláci, žebráci či kejkliři. Vyznačovali se tím, že byli nemajetní a postrádali nad sebou vrchnost.¹⁰⁸ Šlechta neměla ve městě od počátku 16. století větší zastoupení.¹⁰⁹

Období 16. století, spojené s humanismem a renesancí, je obecně považováno za dobu mohutného rozvoje vzdělání.¹¹⁰ Gramotnost byla pro muže základním předpokladem umožňujícím výkon správních a ekonomických funkcí.¹¹¹ Rozhodující úlohu ve vzdělání měšťanů měl vztah města ke škole a velký vliv na úroveň měly i osobnosti učitelů.¹¹² Latinské partikulární školy byly financovány z peněz města a z peněz významných měšťanů. Jejich činnost byla spjata s farou. Školy mívaly pět tříd, od druhé třídy se vyučovala latina, která později převzala funkci vyučovacího jazyka.¹¹³ Škola v Lounech byla v předbělohorské době řazena mezi ty, které si uchovávaly vysokou úroveň. Zdejším učitelem byl v letech 1570 – 1571 také mistr Adam Cholossius Pelhřimovský, pozdější písař radní. Existence školy do města vnášela hlavně vzdělanost a kulturu.¹¹⁴

V Lounech byla v druhé polovině 16. století navíc ještě tzv. škola postranní, ve které se vzdělávaly především dívky. Což naznačuje, že i ony byly nuceny ovládat čtení, psaní a počty, protože velmi často byly nuceny převzít po zesnulém muži živnost. Zámožnější

---

¹⁰⁶ Srov. Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). Vesnice a město*, 2. díl, Praha 2006, s. 74.

¹⁰⁷ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 117.

¹⁰⁸ Jaroslav PÁNEK, *Okrajové vrstvy obyvatelstva Českých měst a městeček v 16. – 18. století*, in: DP 16, 1998, s. 50; Martin RHEINHEIMER, *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850*, Praha 2003.

¹⁰⁹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 117; Michaela NEUDERTOVÁ, *Život předbělohorské šlechty*, s. 65 – 73.

¹¹⁰ Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovny*, s. 5.

¹¹¹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 124; srov. Ludmila SULITKOVÁ, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy*, s. 243 – 250.

¹¹² Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovny*, s. 5.

¹¹³ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 123 – 124.

¹¹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 125; Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovny*, s. 6.

měšťané si pro svá dítky mohli dovolit najmout soukromého učitele, většina měšťanů ovšem získala vzdělání v městské škole.¹¹⁵

Lounští posílali své potomky dokončit studia i do ciziny, zvláště do saského Freibergu, což je zmíněno i v námi zkoumané knize svědomí sg. I C 34. Nikodým Pelgrim ve své výpovědi zmiňuje: „...sedli sme, Eliáš Švec, po malý chvíli řekl, že půjde zas domu, že jest doma jeho ženy bratr, že jest byl v Freiberce na učení, že jest se naučil tam psáti ...“.¹¹⁶

---

¹¹⁵ Olga FEJTOVÁ, *Lounské měšťanské knihovny*, s. 6.

¹¹⁶ SOkA Louny, I C 34, f. 474^v.

5. Vybrané kapitoly z dějin každodennosti v raně novověkých Lounech

5.1 Vymezení každodennosti a zdůvodnění vybraného okruhu témat

Sedmdesátá léta 20. století jsou dobou, kdy v Německu dochází k vyčleňování zvláštních odvětví historie. Badatelský zájem se přesouvá z velkých politických dějin na tzv. dějiny všedního dne – dějiny každodennosti, historickou antropologii a dějiny lidové kultury. Charakteristické je zaměření výzkumu na každodenní život obyčejných lidí a jeho vnitřní analýzu.¹¹⁷ Dějiny každodennosti se často pojí s tzv. mikrohistorií či regionálními dějinami.¹¹⁸ Historicko-antropologický přístup je snahou o proniknutí do myšlenkového světa osob ve sledované dějinné etapě.¹¹⁹ Mezi nejvýznamnější zahraniční zástupce těchto oborů německého prostředí se jistě řadí Richard van Dülmen, který se dějinám všedního dne po dlouhou dobu věnoval.¹²⁰ Zajímavou prací, která je ukázkou důsledného uplatnění historické antropologie a všech dalších jí příbuzných metod, je kniha Carla Ginzburga nesoucí název „*Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*“. Dalším zástupcem je Peter Burke, který se věnuje kulturní historii. V českém prostředí se můžeme setkat s velkým množstvím prací, které se také podobné tematice věnují, jak již bylo poznamenáno výše.

Pro potřeby této práce vymezíme každodennost jako soubor činností, situací, kultury a zvyků, které provází život obyvatelstva před i za branami města. V přístupu k pramenům, které byly podrobeny zkoumání, musíme přijmout limit, že se jedná o dvakrát reprodukováné informace. Poprvé jde o diktované vzpomínky osoby, která v lepším případě byla očitým svědkem situace, o které vypráví, v horším pouze líčí, co zaslechla. Následně jsou informace zapsány písařem a badatelům se tak do rukou dostane text zkreslený jak snahou svědka informace upravit podle momentální potřeby, tak i určitou písařskou stylizací. K ní bezpochyby docházelo přesto, že městská práva nařizovala zapisovat do knih svědomí přesně to, co vypovídající jedinec říkal. Každý z nás jistě v dětství hrál hry založené na předávání

---

¹¹⁷ Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002, s. 25 – 34.

¹¹⁸ Srov. Jan HORSKÝ, *Tematika ženy v německé historicko-antropologické literatuře*, in: DP 13, 1996, s. 34 – 35; Jaroslav ČECHURA, *Mikrohistorie – nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?*, in: Dějiny a současnost, r. 16, č. 1, 1994, s. 2 – 5.

¹¹⁹ Jan HORSKÝ, *Tematika ženy*, s. 36.

¹²⁰ Viz. výše.

jedné informace dalším osobám, a tak si každý vybaví, jakého zkreslení se dostalo, byť i jednoduché větě, která ale prošla několikerými ústy.¹²¹

Richard van Dülmen vyčleňuje ve své knize „*Historická antropologie*“ celkem devět okruhů témat, kterými se tato historická disciplína zabývá.¹²² Ačkoli jsou knihy svědomí společně s ostatními knihami soudní provenience, jsou hlubokou studnicí informací k dějinám všedního dne, pro potřeby této práce byly zvoleny tři hlavní okruhy zájmu: Žena, rodina a domácnost; Řemesla a řemeslníci; Nemoci a smrt. Tato práce se také věnuje vybraným aspektům kriminality, nicméně pro ty byla vyhrazena samostatná kapitola.

První okruh o ženách se věnuje jejich úloze v životě. To znamená ženě jako manželce, matce a hospodářce. Zajímá nás jejich postavení v opozici proti muži, postavení v rodině a s tím související problematika těhotenství, porodů a potratů, úloha v městské společnosti. Zajímavým tématem je jistě také žena jako hospodářka nebo správkyň živnosti po zemřelém manželi.¹²³ Postavení ženy v toku dějin, je zajímavým tématem. Proto i v této práci mu byla věnována pozornost.

Téma řemesel a řemeslníků bylo vybráno proto, aby demonstrovalo vliv řemeslné výroby na chod města. Již dříve zmíněná dominance sladovnictví, pivovarnictví a vinařství jistě stojí za pozornost. Knihy svědomí v tomto směru poskytují zajímavé informace o dění na vinohradech, o obchodu se sladem, o situaci lounských mlynářů nebo o zázemí majetkové úrovně řemeslníků.

Záležitost smrti a umírání byla zvolena pro ukázkou dobových zvyklostí, které doprovázely akt smrti. Je nemožné vyhnout se otázce kšaftů, nicméně tato práce si neklade za cíl sledovat pozůstalostní agendu umírajících.¹²⁴ Práce se spíše chce zaměřit na způsob za jakých podmínek je kšaft sepisován, kde a kým. Zároveň je zde zahrnuta otázka nemocí, a to

---

¹²¹ Srov. Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen*, s. 308 – 309.

¹²² Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 51 – 77.

¹²³ K tomuto tématu aktuálně vyšla nová publikace Michaely Hrubé, která se úlohou ženy - hospodářky ve své knize zabývá. Kniha vychází z pramenů archivů severních Čech: Michaela HRUBÁ, *Zvonění na sv. Alžbětu. Odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011.

¹²⁴ K tématu kšaftů a soupisů pozůstalostí bylo vydáno mnoho prací a stejně velký zájem o toto téma stále přetrvává i na akademickém poli, kde tak vzniká řada bakalářských nebo magisterských prací s touto tematikou; pro okruh měst v severních Čechách nejnověji: Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“.

jak fyzických, tak psychických. Hlavní zájem je obrácen k péči o nemocné, způsob léčení, či ošetřování pacienta.

5.2 Žena, rodina a domácnost

Dějiny ženy, jež česká historiografie začíná reflektovat od 19. století, se nejprve soustřeďují na životy tzv. velkých žen, které se autoři pokoušeli vtělit do politických dějin. Teprve v 90. letech 20. století se bádání nechává inspirovat přístupy historické antropologie, zároveň historiografie může navazovat na domácí tradici kulturně historického bádání¹²⁵, které směřovalo k dějinám každodennosti.¹²⁶ Významnou prací se staly „*Ženy české renesance*“ autora Josefa Janáčka, který se pokusil typizovat určité role ženy ve společnosti raného novověku, prozatím ale ženy vyššího společenského postavení. Historicko-antropologický přístup tak vnesl do výzkumu dějin raného novověku řadu nových, dosud opomíjených témat, která dala za vznik řadě různorodých prací.¹²⁷

Ačkoli bylo postavení ženy v mužské společnosti rozdílné, není možné dějiny žen úplně vyčlenit z dějin společnosti jako celku. Jejich život a jejich konání bylo plně spjato se světem, který převážně ovládali muži. Je třeba si uvědomit, že prameny pocházející z městské kanceláře jsou tvořeny muži.¹²⁸ Měšťanka sice nebyla právně rovna svému muži, nicméně její účast se na chodu řemeslné výroby, živnosti nebo domácnosti naznačují jistou formu emancipace.¹²⁹ Magdeburské právo, pod které Louny spadají, bylo stále silně ovlivněno starým právem německým, a změny se tak prosazovaly jen velmi pozvolna.

5.2.1 Manželky a matky

Manželství bylo v raném novověku chápáno jako významný společenský předěl, kterým žena nabyla skutečné vážnosti a vstoupila tak do povědomí společnosti skrze svého

---

¹²⁵ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury*, Praha 1995, 2 díly.

¹²⁶ Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 37 – 40.

¹²⁷ Podrobný rozbor stavu českého bádání nad otázkou dějin ženy je možné nalézt aktuálně v knize Michaely Hrubé „*Zvonění na svatou Alžbětu*“ na s. 37 – 46.

¹²⁸ Srov. Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie*, Praha 2002, s. 76; Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 28; Michaela NEUDERTOVÁ, *Inventář pozůstalosti jako pramen poznání všedního dne ženy v předbělohorské době*, in: DP 13, 1996, s. 153.

¹²⁹ Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 58.

muže.¹³⁰ V městském prostředí pojmáno jako akt, kdy muž a žena spolu uzavírají smlouvu podle městského práva, jejímž úkolem je vyřešit majetkový vklad obou jedinců.¹³¹

Námluvy

Většina párů se znala ze svého nejbližšího okolí nebo blízkého sousedství. O ruku dané ženy se muž ucházel u jejích rodičů, či přátel. Vdovy byly zastupovány poručníky, či příbuznými a až po jejich schválení byla požádána přímo nastávající nevěsta.¹³² Ženich mohl ale také požádat někoho hodnověrného a úctyhodného, aby to vykonal za něj. Tak to třeba udělal Václav Stříbský, jak vypovídá Simeon Užidil: „... v tom se pamatuji, že jest mě, týž Václav Stříbský, a Jana Kyhara, Jakuba Žaluda a Jiříka Vody dožádal, abychom s ním o Kateřinu pastorkyni Jana Michlena k stavu manželskému došli a k matce její práci vážili, což sme tak k žádosti jeho učinili, jak v zásilku, tak potom ve dvou nedělích pro odpověď sme přišli. I jest jemu od matky a přátel za manželku dána ...”.¹³³ To stejné pak dokládá ve své výpovědi i Jakub Žalud a stvrzuje, že i sama Kateřina byla účastnicí jednání a souhlasí: „... Druhé jsem povědom, že jest se Václav Stříbskejch dožádal Simeona Užidila, Jana Kyhara, mě a Jiříka Vody, a tu jest oznámil, že sobě míní vzíti za manželku Kateřinu pastorkyni Jana Michlena, v tom sme šli do domu a bylo mluveno s ní Kateřinou, jestliže ho sobě míní za manžela vzíti, že jeho vůle v tom jest. Což jest ona tu hned připověděla, a slibem manželským byli svedeni. Potom ve dvou nedělích šli jsme tam pro odpověď, tu jest matka její a otčím, děd a přátelé za manželku jemu ji dali ...”.¹³⁴

Domácí násilí a manželské soužití

Konflikty, které v manželství přicházely, se odehrávaly za zavřenými dveřmi a pokud nepřekračovaly určitou společností uznávanou mez, nebyly reflektovány. Pokud se situace

---

¹³⁰ Srov. Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). Dům a jeho lidé*, 1. díl, Praha 1999, s. 137; KOLEKTIV AUTORŮ, *Žena v Českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 96 – 97.

¹³¹ Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 102 – 103.

¹³² Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku*, 1. díl, s. 140 – 142.

¹³³ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 194^f.

¹³⁴ Tamtéž, f. 203^f.

příliš vyhrotila, měla žena právo, uchýlit se k příbuzným anebo k sousedům, aniž by tak přišla o možnosti dědit majetek po případném manželově úmrtí.¹³⁵

Záležitost, ke které jsou svědectví v knize svědomí, začíná jako spor o navrácení věna rodině po smrti manželky. Pavel Votava si vzal za ženu vdovu Kateřinu Lipovou, jejíž věno bylo vyměřeno na 100 kop míšeňských a z toho 50 kop mělo být pojištěno na blíže neurčené zahradě pod mlýny. Vzhledem k tomu, že ale výše zmíněná Kateřina spáchala sebevraždu, její bratr Václav Lipa žádá navrácení věna.

Pro nás je zde nejdůležitější to, z jakých důvodů si tato žena sáhla na život a jaké důsledky takové počínání mohlo mít. Z několika výpovědí vcelku jasně vyplývá, že byla obětí domácího násilí. Tímto tématem se ve své diplomové práci zabývala Hana Krupková, která procházela aktový materiál kutnohorské konzistoře v 2. polovině 16. století až do počátku století sedmnáctého. Ve své práci nastínila postavení ženy v manželství, kdy muž byl hlavou domácnosti a význam a úkoly ženy se omezovaly pouze na oblast domácnosti. Muž měl za úkol svou manželku vychovávat, a to i za použití fyzických trestů.¹³⁶ Závěrem této práce bylo, že opravdu častým důvodem rozvodu bylo násilí ze strany muže. Hranicí pro bití ženy bylo to, aby útok přežila.¹³⁷

I v našem sporu se v knize svědomí objevuje dokonce několik výpovědí popisujících těžký osud Kateřiny, kterou manžel bil. Když se k tomu potom ještě přidají finanční potíže, tak možná ani není divu, jak svou situaci vyřešila. Ve výpovědích svědkyň je možné najít zprávy o Kateřininých životních útrapách: „... *to vím, že jest manželka Hnátova Káča, která se oběsila u sila, ke mně jednou roušky zkrvavené a pravila, že ji sám spral. Jiného nevím, co praviti, neb jsem mezi nimi nebyvala ...*“,¹³⁸ nebo: „... *Byla sem s nebožkou prve známa, přišla sem k ní. Optala sem se jí. Kterak se máš? Kateřino? Ona pověděla. Mám se nebožička [...] vařim tam maso, kroupy, dřevíčka v domě nemám, když ležíme na loži [...] on mi štípá,*

---

¹³⁵ Srov. Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 134; Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze. Zločin a právo na Novém Městě pražském v letech 1585 – 1593*, Praha 2011, s. 118.

¹³⁶ Hana KRUPKOVÁ, *Spory týkající se manželství ve světle akt kutnohorské konzistoře ve 2. pol. 16. stol. do poč. 17. stol. (s přihlédnutím k týmž sporům v pražské konzistoři)*, FF UK, ÚČD Praha 2008, s. 29.

¹³⁷ Tamtéž, s. 56.

¹³⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 11^v.

mám co českéj groš floky modrý, kopá mi a loktem strká a divně se mnou nakládá, že já nevím, nebožičká, kterak mám ten svět s ním přebýti, a plakala.“.¹³⁹

Je otázkou, do jaké míry mohlo být násilí páchané na ženě nějak veřejně známo. Spíše se mi jeví, že bylo veřejným tajemstvím. Není přece možné, aby si u ženy, která si stěžuje a musí na ní být i nějaká ta modřina vidět, nikdo ničeho nevšiml. Aby nikdo nic neslyšel, ani neviděl. Tento aspekt se právě dost často objevuje ve výpovědích. Nejčastější svědectvím je, že dotyčná s nimi nežila, a tudíž nic neví, jak vypovídá např. Regina manželka Jana Čejky: „... já naprosto nevím, co praviti, neb sem s nebožkou jak sem živa nemluvila. A neb, aby mi ona co toužiti měla, že jsou spolu nemanželsky zacházeli. Jedině na setkání, že jsem ji a ona mě pozdravení dala. Nevím, co víc ...“.¹⁴⁰

Osud Kateřinu Votavovou tedy nakonec dohnal k sebevraždě. Vezmeme-li v úvahu, co v raném novověku sebevražda znamenala, musel to být opravdu zoufalý krok. Součástí raně novověkého trestního práva byl rozsudek nepočestného pohřbu (do nevysvěcené půdy), nebo dokonce zakázání pohřbu samotného. Tento trest se týkal nejen nepokřtěných dětí a zločinců, ale právě i sebevrahů.¹⁴¹

Sebevražda byla těžkým zločinem bez ohledu na motiv, teprve od přelomu 16. a 17. století se začala postupně zkoumat i příčina, která k takovému kroku člověka vedla. To mělo potom vliv i na přístup k tělu a pohřbu sebevraha.¹⁴² Sebevrah totiž podle křesťanského učení dobrovolně pozbyl víry v zmrtvýchvstání, a tak i práva na posmrtný život. Sebevrah se stával nepočestným už tím, že na sebe vztáhnul ruku, a proto nemohl být pohřben mezi počestnými. Nikdo z počestných se ho nemohl dotknout, to se vztahovalo i na pokusy o sebevraždu, a proto se často takovým nedostávalo rychlé pomoci.¹⁴³ Pokud bylo jasné, že se jednalo o sebevraždu, začalo se často pátrat po příčinách. Polehčující okolností se mohla stát slabomyslnost, šílenství nebo zoufalství. Pokud bylo motivem zoufalství, byla potom mrtvola za svítání nebo za soumraku vyvezena z města a pohřbena za hřbitovní zdí nebo v blízkosti

---

¹³⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 11^v.

¹⁴⁰ Tamtéž, f. 12^r.

¹⁴¹ Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003, s. 75; srov. Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004, s. 232 – 248.

¹⁴² Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé*, s. 76.

¹⁴³ Tamtéž., s. 77.

křížení cest. Pokud si na život někdo sáhl z pomatení smyslů (např. v nemoci), mohl být pohřben na hřbitově, ale bez obřadu a bez přítomnosti faráře.¹⁴⁴

Sejmout sebevraha například z oprátky nebo ho vytáhnout z řeky mohla jen bezecná osoba, to jest například kat.¹⁴⁵ V případě sebevraždy Kateřiny Votavové ale městská rada nejdříve žádá jejího bratra, aby si ji přišel odříznout. A až potom, co to odmítne on, je volán kat a pacholci, aby se o tělo postarali. Celý tento proces musel nějakou chvíli trvat, z čehož podle mého soudu vyplývá, že tělo nebohé Kateřiny viselo ve stodole relativně dlouhou dobu, než ji odřízli. Právě proto, že nakonec byl k tomuto úkonu povolán popravčí, kterého ale nemělo město vlastního a musel tedy přijít pravděpodobně ze Žatce. Je otázkou, jestli se manžel a rodina tolik báli zneuctění, nebo jim ta žena za to prostě nestála.

Václav Mejtský ve své výpovědi popisuje právě situaci, kde se jedná o „odklizení“ těla: „... to v paměti mám, když jest se Kateřina Lipovic manželka Pavla Votavy, jinak Hnáta osidlem uvázala v nepřítomnosti jeho, že jest mi poručeno bylo, od pana purkmistra a pánův, abych pro někoho z přátel jejích poslal, aby to opatřili, aby odklizena byla. I poslal sem pro Václava Lipu, bratra jejího, a poručení pana purkmistra a pánův sem mu v známost uvedl. Kterýž dal mi to za odpověď, že s tím nechce míti nic činiti, s tím doložení, jak jest dělal, tak nechť má. Potom odesláno bylo od Pavla Hnáta pro poprávce, a s synem jeho i s ženou v domě mém v přítomnosti Jiříka Všetečky týž Pavel s nimi smlouvu učinil a od odklidu, aby dáno bylo 30 kop smluvil. V domě Jiříka Všetečky před odklizením mělo od něho vyčteno býti 29 kop a po odklizení 1 kopu ...“.¹⁴⁶

Domácímu násilí byla vystavena také Kateřina Táborská, která byla manželkou Václava Vody. O celé situaci se dozvídáme během sporu, který spolu vedou bratři Užidilové a Václav Voda o kšaft téže Kateřiny na foliích 84^r – 91^v knihy svědomí I C 34.¹⁴⁷ Její muž byl pravděpodobně velmi prchlivé povahy, ačkoli ona se pokoušela vyhroceným situacím předcházet, jak vypovídá Dorota, manželka Jiříka Koule: „... Václav Voda pil u pana rychtáře nynějšího, poslal hudce psejčka pro peníze, že jest hrál, a ona spala, téhož, já sem mu nedala k ní do světnice, pověděla se, že spi. Když pak procítla, já jí o tom pověděla, a ona

¹⁴⁴ Richard van DÜLMEN, *Bezecní lidé*, s. 79.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 80.

¹⁴⁶ SOkA Louny, AM Louny, 1C 34, f. 12^v.

¹⁴⁷ Podrobnější informace k tomuto sporu se nacházejí v knize rozepří a ortelů: SOkA Louny, AM Louny, I C 17, f. 437^v – 456^v.

řekla, pročs mi nepověděla, a já oznámila, že sem ji nesměla buditi. Potom běžela do komory, vzala ty peníze, chtěla mu je poslati ...“.¹⁴⁸ Václav Voda se ale vrátil do domu dříve a omluva, že mu chtěla peníze poslati, už ho neuspokojila, vzal z komory meč a tím své ženě, která byla v šestinedělí, vyhrožoval. Dorota, která u nich sloužila, se ho pokoušela uklidnit tím, že přinesla novorozeně, ale na to Voda jen řekl: „... *hen poni, však není sama má krev* ...“.¹⁴⁹ Manželství Václava a Kateřiny bylo pravděpodobně protkáno spoustou podobných situací: „*pral ji v kuchyni, škrtil ji a pasem šlehal*“,¹⁵⁰ „... *pral ji opět v světnici, ona utekla mu do komory a on ji půl kladní sekeru, já mu ji uchytila a přirazila k čelu, až mu boule naskočila* ...“.¹⁵¹ Kateřina se proto často uchylovala pod ochranu sousedům a žádala, aby zakročil purkmistr: „... *ona utekla k Nyklovům bosa, neměla ani pasu ani roušky na hlavě, ležela tam asi dva dni. Posílala mě k panu purkmistru Václavovi Nosydlovi, aby ho do šatlavy vzali* ...“.¹⁵² Jejich manželství bylo pravděpodobně to, čemu bychom dnes říkali hovorově „Itálie“, vzhledem k tomu, že svému muži Kateřina vždy všechno odpustila, jak vypovídá Juliana Kameníčková: „... *jakž se vyspal, byli hned co děti, že by za něco umřela a když ho neviděla, hned se ptala po něm a kázala ho hledati. Taky mu hrubě a nectně lávala, já ji napomínala, aby toho nečinila, že sobě huř udělá [...]* a když se vyspal jedli spolu, já jim přinesla půl husy a půl pinty vína a smířili se zase ...“,¹⁵³ nebo Anna manželka Nikla Kvičice: „... *Soudili se, když peněz neměli a když peněz měli, hned zase dobře spolu byli* ...“.¹⁵⁴ Pro napadení Kateřina svého muže nežalovala. Kateřina zemřela na následky poranění, která utrpěla po porodu.¹⁵⁵ Spor o Kateřinin kšaft bratři Užidilové u městského soudu prohráli. Ten rozhodl v roce 1588 ve prospěch Kateřina manžela, Václava Vody.¹⁵⁶ Apelační soud ale rozsudek nepotvrdil a roku 1589 prohlásil kšaft, který Kateřina před smrtí sepsala, za neplatný.¹⁵⁷

Naopak příkladem ženy, která pravděpodobně v manželství měla nad svým mužem navrch, je případ Barbory, manželky Matěje Křehčiny, která se soudila s ševcem Eliášem

¹⁴⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 84^r – 84^v.

¹⁴⁹ Tamtéž, f. 85^r.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž, f. 85^r – 85^v.

¹⁵³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 86^r.

¹⁵⁴ Tamtéž, f. 87^r.

¹⁵⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 17, f. 455^r.

¹⁵⁶ Tamtéž, f. 455^v.

¹⁵⁷ Tamtéž, f. 456^r.

Černým o nárek poctivosti roku 1604, kdy na ni Eliáš podal žalobu, že ona a její dcery na něj pokřikují „kohoutku“, protože prý měl jednou sníst jejich zaběhnutého kohouta. Předvolávají k sobě do cechu Matěje Křehčinu a na něj apelují, aby proti dcerám a manželce zakročil. Matěj se ale sám odvolával na svou manželku: „... *Matěj Křehčina na manželku se odvolal a chtěl ji před nimi vézt, my znajíce ji, smyslu ničemnýho byté, nechtěli sme ji před sebe pustiti, nic méně ona přece mezi nás přišla a jak jest přišla hned jest jemu mezi oči klepala, že kdybych měla sobě kým osvědčiti děláš potutelně a času večerního když lidi spí ...*“.¹⁵⁸ Další podrobnosti k tomuto sporu najdeme v knize svědomí I C 34 na foliích 436^v – 438^v.

Těhotenství a porod

Otázka těhotenství a porodu byla výsadou ženského prostředí. Účastnili se jich výhradně osoby ženského pohlaví, ať už to byly příbuzné, nebo porodní báby, které jediné mohly vyřešit problém např. se špatnou polohou plodu. Žena, která přivedla na svět dítě, tak naplnila manželství.¹⁵⁹

Spor, který začíná na foliu 82^v – 83^v a pokračuje od f. 91^v – 94^v mezi Matyášem Bakalářem a Annou, dcerou Matouše Kameníčka, roku 1584 informuje, že dcera Juliany Kameníčkové, Anna, služebná u Matyáše Trubače, se otráвила houbami. Martin Lahovský té Juliáně poradil, aby její dcera jedla ředkev, že se tak její nemoc rozplyne.¹⁶⁰ Anina matka tušila, že otrava houbami nebude asi příčinou toho, proč má její dcera tvrdé břicho, a vyhrožovala jí: „... *šelmo břichatá, budeš-li mítí syna nebo dceru, nenaříkej a neprav na žádného než na pana Matyáše Trubače a dones mu je ...*“,¹⁶¹ a ještě jí radí: „... *dones mu je tam a bude-li syn, udělej mu to na zdoru, říkej mu tak jak jemu ...*“.¹⁶² Zároveň vinila Juliana Kameníčková manželku Matyáše Trubače za to, že to ona její dceru přiotrávila: „... *máti její pravila, že jest ji paní její hubami strávila a že v ní rostou, a umře-li, že naň bude naříkati, co na vraha ...*“,¹⁶³ pravděpodobně za účelem potratu. Anna Kameníčková byla ale asi známá svým „volným“ životem, protože ve výpovědi Markyty, manželky Pavla Vinaře, se dočteme, že trávila noci s muži a že se o ní říkalo, že je kurva. Dokonce za ní měl docházet kněz Ondřej z Opočna, který jí měl platit po tolaru, aby ho neprozradila: „... *kněz Ondřej pověděl, jebáku,*

¹⁵⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 436^v.

¹⁵⁹ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ, *Žena v českých zemích*, s. 207 – 213.

¹⁶⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 82^v.

¹⁶¹ Tamtéž, f. 83^f.

¹⁶² Tamtéž, f. 83^v.

¹⁶³ Tamtéž, f. 92^v.

dával bych po tolaru jako já, měl by pokoj, když na mě praví, když sem já ji platil ... “. ¹⁶⁴ A to, že byla Anna měšťanskou dcerou, z ní dělalo kurvu duplovanou. ¹⁶⁵ Dokonce pravděpodobně část toho, co dostávala od mužů, dávala Johaně Trubačové: „... mnoho-li tě z výdělku dala ta děvečka, co sobě v noci vydělala. Ona di, pane, dva krejcary, toliko. A on zas, bodejž ji kurvu hrom zabil, mále tě dala ... “. ¹⁶⁶

Během tohoto sporu vyplouvají na povrch také nejružnější návody, jak nechtěnému těhotenství zabránit, a nebo násilně přerušit těhotenství. Nejprve tak vypovídá Anna, Lukáše truhláře manželka, v souvislosti se psem: „... *Měli sme fenku, ona ji tam uhlídala, řekla, máte pěknýho psejčka [...] škoda by bylo, aby se měla přiběhnout [...] a ona pravila o nějakých jablíčkách na šípkách, v těch že sou červíčky, kolik bych jí jich dala, že za tolik let se nepřiběhne. Pak sem ji toho lékařství nehledala, ani sem toho jak živa neslyšela ...* “. ¹⁶⁷ V souvislosti s tím, co bylo řečeno výše, Juliana obviňuje Trubačovu manželku, že její dceři uvařila divné trnky, které prý ale Trubačová taky sedm měsíců sama užívala a potratila tak: „... *že ji paní hubami strávila, kurva zelená, divný jí trnky vařila, že by mohla i hovada vyhnati. [...] Ona řekla, že sem prve taky sedm měsíců tak byla, užívala sem takových trnků a vyšel ze mě hrubý kaz a byla sem po nich zdravá ...* “. ¹⁶⁸ Další možností, jak se pokusit vyvolat potrat, bylo silné koření: „... *prosila mi, abych ji koření, co bych se nejhoršího doptati mohla, koupila. Já kojedličku, řimbabu, jinejch česky neumím jmenovati, německy jim říkají abrbeizl, jakoby řekl pupenec, cop a corthoil, bylo toho do sedmého, jsou to prudká koření. A já sem od své matky to slychala, že nenaleží žádné mladé ženě ani panně toho užívati [...] že by těmi věcmi mohla z krávy telátko vyhnati a z kobyly hříbátko ...* “. ¹⁶⁹ Tuto léčbu nesnášela asi Anna Kameníčková nejlépe, podle toho, jak její stav vylíčila Alžběta, manželka Matěje Listopada: „... *byly v domě svém, stonávala, a odpusťte, měla své přirození zkažený sedm měsíců, stonala rok na psotnici, matka ji vařivala koření, bylo ji lépe ...* “. ¹⁷⁰

Na hrubost Vilíma Fučíka doplatila Kateřina, manželka Ambrože Tanclera, kterou buď svou neopatrností, anebo záměrně Vilím zranil ve vysokém stupni těhotenství, když ji

---

¹⁶⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 93^v.

¹⁶⁵ Tamtéž, f. 83^v.

¹⁶⁶ Tamtéž, f. 92^f.

¹⁶⁷ Tamtéž, f. 92^v.

¹⁶⁸ Tamtéž, f. 93^f.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž, f. 94^v.

strčil na žlab.¹⁷¹ Když potom Kateřina porodila, dítě bylo mrtvé a mělo četná zranění: „... Toho děťátka bylo právě půl modrého a ručička, když ji vzal za loket mezi pěsti a loktem, že byla přelomena. To bylo při jejím porodu ...“.¹⁷² Kateřina nesla smrt svého dítěte velice těžce a je vidět, že jí na něm záleželo: „... v přítomnosti pana děkana, když jí velebnou svátosti posluhoval, mluvila, jakouž kolivěk též kost mám a nesu, že skrze Vilíma Fučíka mám, toho dokládaje, kdyby mi byl zabil, že bych mu to mileji odpustila ...“.¹⁷³ Anna Lukšová, porodní bába, která byla u porodu, dosvědčila, že Kateřina vypověděla, že byla nemocná od té doby, co se jí stal výše zmíněný úraz. Kateřina pravděpodobně po porodu zemřela.

Vdovství

I přes vážnost, jakou svazek manželský pojímal, nebyl v této době bezpodmínečně nutný proto, aby žena dosáhla společenského vzestupu,¹⁷⁴ jak je možné sledovat např. na ženách, které se staraly o obchod či nějaké hospodářství,¹⁷⁵ takřka každá se snažila do manželství vstoupit. Tato tendence je myslím dobře vidět i na množství sňatků vdov, které je možné najít pro Louny například v zápisech kroniky Pavla Mikšovce: „... v sobotu po též neděli Jan Vocelka Blovský, správa školní, pojal sobě za manželku Annu vdovu pozůstalou po Janovi starším Dlouhým ...“,¹⁷⁶ „... v pondělí po sv. Martinu Valentin Koželuh pojímal za manželku Marijánu pozůstalou vdovu po nebožtíkovi Václavovi Ladaři“,¹⁷⁷ nebo „... Ondřej řemesla sladovnického pojal sobě za manželku Maruši po Janovi Tomáškově zůstalou vdovu ...“.¹⁷⁸

Stejně informace lze získat na základě údajů ze zkoumané knihy svědomí sg. I C 34, kde je tento jev možné doložit na způsobu, jakým jsou identifikovány ženy před písařem zapisujícím jejich svědomí, často je to jménem jejich manžela: „... Anna, kněze Jana

¹⁷¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 119^v – 120^r.

¹⁷² Tamtéž, f. 120^r.

¹⁷³ Tamtéž, f. 120^r.

¹⁷⁴ Což lze demonstrovat na příkladu Anny Hubkové z Černčic: Bohumír ROEDL, *Sudička Anna Hubková z Černčic*, in: DP 13, 1996, s. 135 – 143; Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 201 – 204; Michaela NEUDERTOVÁ, *Inventář pozůstalosti jako pramen*, s. 158 – 159.

¹⁷⁵ Případ dobře známé pražské obchodnice Estery Hebenštrajnové: Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1977, s. 157 – 177.

¹⁷⁶ SOkA Louny, Kronika Pavla Mikšovce (1324 - 1785), sg. CH 3, přepis z pozůstalosti F. Štědrého, s. 113 – 115.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 116.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 166.

Hoříckého pana děkana města Luna manželka ...“¹⁷⁹ „... Anna po Janovi Šimkovic zůstala vdova ...“¹⁸⁰ Tento způsob označování osob je jedním z úskalí, kterého by si měl být badatel vědom. Stejná žena může v prameni vystupovat pod různými jmény právě z toho důvodu, že může být podruhé i potřetí provdána. Nejlépe je to vidět na výpovědích, které se týkají sporu o majetek, často o pozůstalost, tehdy je obsahem svědectví popis rodinných vztahů: „... nesnáším v paměti, kterého léta pan Jan z Lysí z Požova s Mandalenou, pozůstalou vdovou po nebožtíkovi Petrovi Písařovic, v stav manželský vstoupil ...“¹⁸¹ Dokladem provázanosti rodin a vztahů je výpověď Marty, manželky Adama Plachty: „... To vím, co se dotejče Jakuba Roháče, že jest byl syn Matěje Roháče s Markytou, starého Roháče dcerou, a měl s Annou, manželkou svou, syna Jakuba, kterýž posasvad živ zůstává. A měl nebožtík Matěj Roháč tři dítek Jana, Jakuba a Annu s Markytou manželkou svou [...] měl pak taky týž Matěj Roháč s druhou manželkou svou, Reginou, Mikuláše, Kateřinu, kterou má Florián, Lidmilu a Dorotu, a ty oboje dítky jsou z jednoho otce, jedněch tři a druhých čtvero ...“¹⁸²

Některé vdovy se znovu vdávají za muže, který zastává stejné řemeslo nebo funkci jako jejich zesnulí manželé. Jedná se o způsob, jakým udržet například fungující řemeslnickou dílnu, kterou vdova po svém zesnulém manželi získala. Zároveň pro mladé muže to mohla být cesta, jak se dostat k finančním prostředkům,¹⁸³ ačkoli ve zkoumané knize svědeckých výpovědí podobnou informaci nenacházíme. Příkladem opětovně uzavřeného sňatku, kdy se vdova vdává za muže stejného sociálního postavení, jakého byl její zesnulý manžel, může být zápis z Mikšovcovy kroniky, kdy se vdova po městském písaři Adamu Cholossiovi Pelhřimovském znovu provdala za nového městského písaře.¹⁸⁴ Adam Cholossius Pelhřimovský zemřel náhle 31. října roku 1591 mezi 15. a 16. hodinou, jak píše Pavel Mikšovec ve své kronice.¹⁸⁵ Dva roky na to, roku 1593, se jeho žena Markéta provdala za Petra Casselia Hradeckého, o čemž je opět zápis v Mikšovcově kronice: „... v úterý po sv. Diviši Mistr Petr Caselius písař městský se oženil. Pojal sobě za manželku Markytu, pozůstalou vdovu po Mistru Adamovi Cholosiovi Pelhřimovském ...“¹⁸⁶ Petr Hradecký ale

¹⁷⁹ SOkA Louny, AM Louny, sg. I C 34, f. 214^r.

¹⁸⁰ Tamtéž, f. 300^r.

¹⁸¹ Tamtéž, f. 195^v.

¹⁸² Tamtéž, f. 5^v – 6^r.

¹⁸³ Srov. Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 206, 228 – 230.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 229.

¹⁸⁵ SOkA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 88.

¹⁸⁶ SOkA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 97 – 98.

brzy zemřel, už v prosinci roku 1598,¹⁸⁷ pravděpodobně se stal jednou z obětí moru.¹⁸⁸ Markéta se ale vdává potřetí, v listopadu roku 1599, za Řehoře Zhorského Kladrubského,¹⁸⁹ původně nastoupivšího městského písaře, který se ale měl v roce 1599 svého úřadu vzdát¹⁹⁰ a v době sňatku být školním správcem v Lounech.¹⁹¹ Tato informace, kterou přináší ve své kronice Mikšovec nekoresponduje s realitou knihy svědomí, kde Řehoř Kladrubský ještě roku 1605 zapisuje svědomí.

Měšťanské prostředí je už středověkem počínaje chápáno jako prostor, kde se ženy mohou uplatnit a nezůstávat jen ve stínu svých mužských protějšků. Cechovní pravidla umožňovala vdově za pomoci staršího tovaryše vést řemeslnou dílnu. Byly to cechy, kdo ve městech ovládal řemeslo. Pokud byl muž obchodník, tak mu jeho žena pomáhala často již za jeho života. Pokud byl řemeslník, obvykle se vdova znovu vdávala, aby udržela řemeslnou dílnu v činnosti.¹⁹² Raný novověk přináší i první ryze ženská povolání ve sféře potravinářských a textilních řemesel. Aby se žena mohla samostatně prosadit, její postavení bylo závislé na nemovitém majetku.¹⁹³ Tak se to podařilo již výše zmiňované Anně Hubkové z Černčic, která zdělila značný majetek po svém zemřelém otci.¹⁹⁴

Tyto obecné tendence, lze prokázat skrze knihu svědomí I C 34 i pro Louny. Účast žen na obchodě jejich manžela dokládá výpověď Strachoty Kocůrovského o splátce za chmel: „... přišel ke mně Adam Janských s švagři svými a s čeládkou svou, na staré pivo koupil jsem byl od něho chmel [...] žádal, abych mu takový chmel zaplatil podle přípovědi a já sem pověděl, nebudu mítí všech peněz než čtyři kopy vám dám. On pověděl, že dobře, že na tom přestává. Manželka má mu je odečetla ...“.¹⁹⁵

---

¹⁸⁷ SOKA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 189 – 190.

¹⁸⁸ KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005, s. 114; Bořivoj LŮŽEK, *Epidemie v 16. století v Lounech*, Historická demografie 3, 1969, s. 81 – 84.

¹⁸⁹ Michaela NEUDERTOVÁ, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského*, s. 137.

¹⁹⁰ SOKA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 198.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 211.

¹⁹² Srov. Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 210 – 230; František HOFFMANN, *Středověké město*, s. 345.

¹⁹³ Michaela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 235.

¹⁹⁴ Bohumír ROEDL, *Sudička Anna Hubková*, s. 135 – 143; Michela HRUBÁ, *Zvonění na svatou Alžbětu*, s. 201 – 204.

¹⁹⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 185^r.

Nekvalitního sladu, který měl udělat sladovník Šimon Lamač, řešila sama Kateřina Džberová¹⁹⁶, která se ohradila, že se jí kvůli tomu, zkazila celá várka piva: „... léta jminulého 1604, toho času, když pan Jan Džber ouřad purkmisterský držel, přišedši já [Řehoř Sládkovic ladař] podle povinnosti k auřadu, doslejšchal sem, že paní Kateřina Džberka žalovala, že se jí pivo nepodařilo v pivovaře. Posílala mě pro Šimona Lamače, sladovníka ...“.¹⁹⁷ Kateřina měla na starosti pravděpodobně i distribuci piva: „... přijel krčmář z Lištan pro sud starého piva a paní Kateřina Džberka nechtěla mu jej prodati ...“.¹⁹⁸ Obilí pro mlýn nakupovala Salomena, manželka Jiříka Žampacha, mlynáře z Dolních mlýnů, a kupovala je také od ženy, Anny, manželky Daniela Raka, jak on sám vypověděl: „... koupila jest Salomena, mlynářka, od manželky mé dvakráte po dvou stryších ječmene ozimého z jara sitého ...“.¹⁹⁹ Spor, který spolu vedli, nakonec vyhrál Šimon Lamač. Konšelský soud rozhodl v roce 1605, že Kateřina dostatečně neprokázala, že špatné pivo uvařila ze sladu, který udělal Lamač, a také si uškodila, když to špatné pivo si nechala nanosit do sklepa.²⁰⁰

5.3 Řemeslníci a cechy²⁰¹

Řemeslníci tvořili výrazný podíl na skladbě městské společnosti. Ačkoli vystupovali navenek jako jednotná skupina, sociální rozdíly mezi nimi byly značné.²⁰² V Lounech se mezi nejlépe postavené řemeslníky počítají zástupci potravinářských řemesel, a to hlavně sladovníci a pivovarníci. Převaha potravinářských řemesel odpovídá zaměření výroby převážně pro místní trh,²⁰³ ačkoli 16. století je dobou, kdy převahu měst v řemeslné výrobě narušují aktivity šlechty,²⁰⁴ čímž byla města nucena upravovat sortiment k vývozu a zároveň

¹⁹⁶ Ortel je zapsán v knize ortelů: I C 19, f. 45v – 46v.

¹⁹⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 454^v.

¹⁹⁸ Tamtéž, f. 455^r.

¹⁹⁹ Tamtéž, f. 263^r.

²⁰⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 46^v.

²⁰¹ Nejstarším dílem, které se podrobně věnuje tématu řemesel a cechovní organizaci, je další z prací Zikmunda WINTERA, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, Praha 1909; cechům se pak zvláště podrobně věnoval v publikaci, kterou z Winterovy pozůstalosti vydal J. V. ŠIMÁK (ed.), *Český průmysl a obchod v 16. věku*, Praha 1913; dalším komplexnějším dílem je kniha: Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961, s. 215 – 240; nověji se tomuto tématu věnuje Ivana EBELOVÁ, *Cechy stavebních řemesel v Čechách v 16. až 18. století*, Praha 1993; TATÁŽ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

²⁰² Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku*, 2. díl, s. 93.

²⁰³ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba*, s. 181.

²⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 67 – 72.

rozšiřovat perimetr trhu.²⁰⁵ Josef Janáček ve své publikaci „*Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*“ rozeznává čtyři ekonomické typy měst: město spotřební, město exportní, město řemeslnické a nakonec město řemeslnicko-zemědělské.²⁰⁶ Janáček řadí Louny mezi města řemeslnická, která charakterizuje jako města, jejichž řemeslná výroba je samostatně schopna naplnit poptávku místního trhu a zároveň jsou schopna pracovat i pro vzdálenější trhy. Dalším prvkem je silné zastoupení řemeslníků, kteří měli městské právo, a tudíž byli právoplatnými měšťany.²⁰⁷ S touto charakteristikou je možné souhlasit, ale zároveň je nutné přihlídnout k významu zemědělské produkce, zejména k pěstování vinné révy a chmelu. V 1. polovině 16. století narůstá v Lounech význam a produkce potravinářských řemesel, což bylo podníceno novými možnostmi otevření trhu pro hornickou oblast Krušných hor.²⁰⁸

První počátky sdružování řemeslníků v organizované celky na našem území můžeme směřovat do 1. poloviny 13. století, obecně se pak za počátek vzniku cechů počítá udělení cechovních statut staroměstským krejčím roku 1318.²⁰⁹ Jejich vznik byl reakcí řemeslníků na vliv městské rady. Jejich cílem bylo získat vlastní vliv na výrobu a také ochránit místní řemeslnou produkci před cizími vlivy. Tento proces vedl k postupnému vytvoření řemeslnické samosprávy. V čele cechu stál volený cechmistr a cechovní starší, jejich počet se lišil podle potřeb toho kterého cechu. Cechmistr měl funkci správní, soudní a zastupoval cech v komunikaci s městskými orgány. Pokud nebyl v daném městě dostatečný počet řemeslníků jednoho typu, nutných k založení cechu, sdružovali se pak do jednoho cechu řemesla podobných výrobních odvětví.²¹⁰ S rostoucím rozvojem cechů se u bohatších řemeslníků projevil tendence získat větší míru vlivu na správu měst. Šestnácté století bylo vrcholem ve vývoji cechů, které ovládaly řemeslnou výrobu ve městech. Zároveň ale začala cechovní organizace brzdit rozvoj řemesel samotných.²¹¹ Po revoltě královských měst Ferdinand I. roku 1547 cechy zakázal, nicméně cechy tímto nařízením nezanikly, pouze se dostaly pod přísnější dohled městských rad a zeměpanských úředníků. Ačkoli se cechům podařilo opět znovu nabýt

---

²⁰⁵ Srovnání poskytují závěry, které učinil ve své práci o lounském pivovarnictví Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví*, s. 166 – 172.

²⁰⁶ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba*, s. 187.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 197.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 202.

²⁰⁹ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 13.

²¹⁰ Tamtéž, s. 14.

²¹¹ Tamtéž, s. 16.

některá ze svých privilegií, svůj původní politický význam již zpět nezískaly.²¹² Definitivní konec pro cechy potom znamenal až roku 1859 vydaný tzv. zatímní živnostenský řád.²¹³

5.3.1 Sladovníci a pivovarníci

Právo vařit pivo se od počátku 14. století vztahuje pouze na měšťany pod městským právem, tato činnost se tak stává výlučným privilegiem usazeného měšťana. Často ale postačovalo vlastnictví nemovitosti, ze které se odváděla městská berně.²¹⁴ Původně se striktně rozlišovalo mezi sladovnictvím a pivovarnictvím. Ačkoli první je řemeslem, druhé bylo považováno za živnost.²¹⁵ V 16. století najdeme v Lounech celkem 7 pivovarů. Šlechtické pivovary, které vznikly v průběhu 16. století v okolí Loun, byly silnou konkurencí. I z toho důvodu se lounští pivovarníci začali se zájmem obracet na vzdálenější místa a pokoušeli se rozšířit export.

Mezi movité sladovníky patřili na přelomu 16. a 17. století Pavel Koubek, Vít Velký, Ondřej Cholossius a Šťastný Ležák.²¹⁶ Ti všichni se zároveň podíleli na městské správě.²¹⁷

Představení cechu, mimo jiné, dbali na dobrou pověst svých členů,²¹⁸ což si na vlastní kůži vyzkoušel v roce 1602 Ondřej Sládek. Ten byl Dorotou Žaludkou nařčen na poctivosti,²¹⁹ že měl být přistižen děvečkou Lidmily Křemínkové, Dorotou manželkou Jiříka Chlouby tesaře, ve sklepeních u sudů s pivem: „... *Bylo v sobotu, když sme večeřeli, tovaryš řekl, nechť natočí piva, a já kázala natočiti piva děvečce své, a ona šla rychle točiti, přiběhla zase a pravila, že tam našla tovaryše s lucernou, svíčkou a konví, a oni potom tam šli, nic nenašli a ušel ...*“, ²²⁰ kterou tak k smrti vyděsil: „... *Dura, děvky Křemínkovic přiběhla nahoru ze sklepu, lekla se tak hrubě a všecka mrtva byla. Paní pak vyběhla ven, ptala se, co je tam, abychom ji pověděli, a ona pravila, že sládku knížecího zastihla ve sklepě ...*“. ²²¹ Dorota sama vypověděla, že se Ondřeje velice lekla, protože stál hned za dveřmi a v ruce měl konev a

---

²¹² Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 17.

²¹³ Tamtéž, s. 18.

²¹⁴ Martin NODL, *Sociální aspekty*, s. 53 – 67.

²¹⁵ Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví*, s. 161.

²¹⁶ Michaela HRUBÁ, „...*Na sladovně velká hromada sladu formanskýho...*“, s. 177.

²¹⁷ Jejich účast na samosprávě města je možné dohledat v Roedlově příručce městské správy v Lounech: Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy*.

²¹⁸ Zikmund WINTER, J. V. ŠIMÁK (ed.), *Český průmysl a obchod v 16. věku*, Praha 1913, s. 281.

²¹⁹ Ortel je zapsán v knize SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 25r – 26r.

²²⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 369^f.

²²¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 368^f.

lucernu.²²² Dokonce několik svědků vypovídá, že se Ondřej tímto svým činem netajil, a že se veřejně chlubí tím, jak chodí Dorotě Žaludce do sklepa točit pivo.²²³ Vzhledem k tomuto probíhajícímu sporu se cech sladovníků rozhodl, že nechťejí Ondřeje mezi sebou trpět.²²⁴ Ondřej Sládek měl v loupežích pravděpodobně zálibu, protože zároveň byl nařčen z krádeže viničních tyčí, což mu také na cnosti nepřidalo. Ondřej Sládek zažaloval Dorotu Žaludku o nářek poctivosti. Žaludka proti tomu vypověděla, co se stalo na vinici: „... *dotčený Ondřej Sládek přišedši na vinici její, když jest ona v zahradě své pod vinicí jablíčka drobný dobytku svinskýmu sbírala, tu že by týž Ondřej k boudě její, an stála otevřená, přišedši, do ní nahlídal a nespatrivši tam žádného, hleděl na vinici soused jejího příjmím Kaplana Kováře z Dobroměřic, a když tam ani žádného nespatril, teprve, že by šel do vinice její, k hromadě tyčí, a tu sobě z nich tyčí vybíral, a z vinice její s nima se k vinici své obrátil a šel ...*“.²²⁵ Pavel Mikšovic ve své výpovědi potvrzuje, že cech Ondřejovu zlodějskou činnost jako přehlédnutelnou hodnotit nebude: „... *Ondřej Sládek Maruše Tomáškoví manžel, Dorotě Žaludce tyčí viničné na vinici její bral. Pověděl sem mu [Václavu Martínkovi], aby s tím mlčel a toho mezi lidí o něm neroznášel, kdyby se sladovníci dozvěděli, že by nad těžký měl ...*“, ale Václav Martínek jako cechovní starší viděl jako svoji povinnost celou věc oznámit cechu.²²⁶ Tím Ondřejovi Sládkovi hrozilo, že nebude moci vykonávat sladovnické řemeslo, ačkoli se to snažila jeho manželka urovnat a celou věc nesla velmi těžce: „... *oznánil [Vavřinec Smola], že manželka jeho tak hrubě pláče a sobě stejská, strach, aby sobě něco neučinila. Žádala ho za radu co má s tou věcí činiti. Já prej, věru nevím, než mohli, aby zapřel ...*“.²²⁷ Ondřej Sládek nakonec svou čest uhájil, využil toho, že pro krádeže nebyl nikdy trestně stíhán, tudíž to, že o něm Žaludka mluví jako o zloději, nemá na čem prokázat.²²⁸ A během sporu se ve výpovědích objevuje také informace o tom, že mohl zcizit ručnici Jana Mauryčka. Vymlouval se ale na to, že ji našla jeho matka, když byla na dříví. Jeho výmluvu stvrdila matka svou

²²² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 371^f.

²²³ Například tak vypovídá Pavel Mikšovic nebo Jan Rybička. SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 373^v – 374^f.

²²⁴ Tamtéž, f. 369^f.

²²⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 25^f.

²²⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 373^v.

²²⁷ Tamtéž, f. 370^v.

²²⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 26^f.

výpovědí.²²⁹ Je otázkou, jestli všechny tyto činy byly pouhou náhodou, nebo zdali měl Ondřej opravdu potíže s kleptomanií.

Sladovníci, kteří vystupují v knize svědomí, jsou nejčastěji svědky v nějakém činu. Pokud se jich záležitost přímo dotýká, jedná se o žaloby pro nedobře udělaný slad. Takovým případem je spor rychtáře Jiříka Dědka z Vlkové proti sladovníku Jiříkovi Rypousovi²³⁰ z roku 1598. Jiřík Dědek přinesl ochutnat do rady staré pivo, které bylo uvařeno ze sladu, jenž koupila jeho manželka od Jiříka Rypousa. Radní i přizvaní sladovníci se shodli, že není dobré a že je na vině nekvalitně dosušený a doválený slad.²³¹

Slad byl předmětem sporu i v dalším případě. Ve dvou sporech, o slad a o dluh 40 kop míšeňských, Kateřiny Srnovcové z Bílejova a na Vršovicích proti Anně vdově po Janovi Michlenovi, jinak Šestákovi.²³² Jan Michlen sloužil u Jakuba Zákostelského z Bílejova, otce paní Kateřiny, který mu za věrné služby měl odpustit platbu za šest strychů ječmene. Poprvé se otázka sladu a dluhu po Janovi Michlenovi otevírá ve sporu mezi Václavem Stříbrským a Annou Michlenovou vdovou.²³³ Anna je žalována pro 26 strychů ječmene, které Václav Stříbrský koupil od Václava Užidila, ale přenechal ho Janovi Michlenovi a ten z něj nechal dělat slad. Jan Michlen se měl doznat, že to on z toho ječmene vařil slad a tak on se se Stříbrským vyrovná.²³⁴ Ve sporu o slad dal soud za pravdu Kateřině Srnovcové z Bílejova a přikazuje Anně Michlenové, jakožto držitelce statku po svém manželu, uhradit cenu toho ječmene.²³⁵ V roce 1602 pak paní Kateřina požaduje od Anny Michlenové uhradit dluh 40 kop míšeňských. Anna apeluje na to, že její zesnulý manžel pro Kateřinu Srnovcovou z Bílejova věrně pracoval, a tak by mu mohla ten dluh odpustit.²³⁶ I v tomto případě soud rozhodl, že je Anna Michlenová povinna Kateřině dluh 40 kop do dvou neděl od přečtení ortelu uhradit. Zároveň má možnost Kateřinu žalovat, pro peníze, které by jí mohla dlužit za manželovu službu.²³⁷

---

²²⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 372^v.

²³⁰ Tamtéž, f. 268^v – 269^v.

²³¹ K výrobě piva se vztahuje výše citovaný článek Jana Smolíka o lounském pivovarnictví.

²³² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 354^v – 357^v, 358^r – 358^v; I C 19, f. 22^v – 24^v.

²³³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 351^v, 357^v, 358^v.

²³⁴ Tamtéž, f. 351^v.

²³⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 23^v.

²³⁶ Tamtéž, f. 24^r.

²³⁷ Tamtéž, f. 24^v.

5.3.2 Řezníci

Řezníci byli obecně pokládáni za přední řemeslo, neboť zásobovali město důležitou potravinou, masem. Ve městě byl ale omezený počet masných krámů, ačkoli řezníků bývalo početně více.²³⁸ Masné krámy se v knize svědomí velice často zmiňují jako místa, kde se lidé setkávali. Ve sporu Mikuláše Vopozdila, Jana Spodníčka, Václava Tabity a Jiříka Kvíčalky proti Zikmundovi Rudmanovi²³⁹ v roce 1589 můžeme nalézt zajímavé informace o porážce, prodeji a nákupu dobytka. Výše zmiňovaní na rynečku poráželi roku 1588 dobytek, maso pak prodával tovaryš Zikmunda Rudmana. Zajímavé pro nás může být, že dobytek pravděpodobně, mimo jiné, přihnali z dobytčího trhu z Prahy.²⁴⁰ Stejně tak cenné mohou být informace o cenách, za které prodávali maso, nebo nakupovali dobytek. Obojí je možné ve výpovědích najít.

5.3.3 Vinaři a vinařství

O významu a rozvoji vinařství v námi sledované době se již hovořilo v předešlé kapitole o hospodaření v Lounech. Nicméně i v tomto odvětví lidské činnosti mohou být knihy svědomí cenným pramenem. O poloze vinic často zjistíme informace ve sporech o prodej či koupi pozemku nebo domu, dále ve sporech o pozůstalost. Ale také se vinice objevují jako místa, kde se odehrál nějaký kriminální čin, např. krádež nebo dokonce vražda.

Na vinicích bylo pojišťováno věno, nebo byly dávány do zástavy za dluhy. Příkladem může být spor z roku 1587 Johany, manželky Matyáše Bakaláře, proti Václavovi Humlovi jinak Tábitovi,²⁴¹ který spolu vedli o věno Anny, Václavovy zemřelé manželky, dcery Jana Trubače a výše zmíněné Johany. Matyáš Bakalář Anně věnem slíbil ročně 50 kop, ale protože neměl hotové peníze, koupil Tábitovi za 100 kop vinici pod Oblíkem, která nesla název Kučerka, a dal jí Tábitovi k užívání.²⁴² Tento případ poskytuje informace o vinici, ale také nabízí postřehy z praxe obvěnění.

5.3.4 Mlynáři

Zikmund Winter rozděluje mlynáře do čtyř sociálních kategorií. První byli mlynáři, kteří byli najmutí městskou radou do mlýna, který byl v majetku města. Druzí jsou mlynáři, a

²³⁸ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 653 – 658.

²³⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 107^v – 109^r.

²⁴⁰ Tamtéž, f. 107^v, 108^r.

²⁴¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 71^v – 73^r, 74^v; I C 17, f. 374^r – 378^v.

²⁴² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 72^r.

kteří byli nájemci mlýna. Třetí kategorií byli ti, jež koupili mlýn za cenu nižší, než kolik byl roční úrok. Tehdy byl mlynář právoplatným majitelem mlýna, pokud platil tento roční plat. Nejvyšší, čtvrtou skupinou, byli mistři mlynáři, kterým mlýn patřil.²⁴³ Richard van Dülmen řadí mlynáře mezi nepočetné řemeslo. To ale neplatilo ani pro německou oblast paušálně, spíše se situace mlynářů odlišovala město od města.²⁴⁴ Nejednotnost ohledně cti mlynářů mohla souviset s polohou mlýnů, které se často nacházely na vodních tocích vzdálených od ostatních obydlí.²⁴⁵ Pro Louny zkoumaná kniha svědomí v jednom případě mluví o mlynářích: „... *tvůj otec byl mlynář a Daniel řekl, co jest tobě neb komu ublížil. Nic, než že mlynáři rádi kradou ...*“,²⁴⁶ nicméně nelze podle této jedné ukázky říci, že by mlynáři platili za nečestné osoby. Tuto teorii potvrzuje i skutečnost, že navštěvovali domy, kde se čepovalo pivo, a tam se stýkali s ostatními obyvateli města, což by se v případě, že pokud by platili za nečestné, pravděpodobně bylo omezeno.

Ze sporu Víta Teplického a Anny, manželky jeho, proti Jakubovi Heroltovi, který spolu vedli roku 1589²⁴⁷, se dozvídáme, že Havel s krásným jménem Masojídek pustil Jakubovi Heroltovi mlýn.

V roce 1586 vstupují do sporu Anna Mamanová, vdova po Václavu Mlynáři a urozená paní Alžběta z Vejtmile, rozená z Žerotína a na Postoloprtech.²⁴⁸ Václav byl dolním mlynářem s dovolením její milosti, za což musel zaplatit určitý obnos, a pokud by ze mlýna odstoupil, pak by mu byla stejná částka vrácena: „... *jeden každý mlynář jest povinen, když chce do mlýna přistoupiti, II^C kop ouředníkům na třetinu musí složiti a při odstoupení zase se mu navracejí ...*“.²⁴⁹ Po té, co Václav zemřel, snažila se pravděpodobně Anna udržet mlýn. Půjčovala si peníze od lidí, aby mohla za mlýn zaplatit. Soud se přiklonil na stranu Anny Mamanové a měla jí po smrti manžela být vrácena částka, kterou zaplatila za pronájem mlýna.²⁵⁰ Zástupci rady byli vyžádáni umírajícím Václavem kvůli jeho kšaftu do mlýna, kde se o nemocného starala právě Anna. Když se Václava zeptali, komu předá starost o čeládku,

²⁴³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnost*, s. 637 - 639.

²⁴⁴ Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé*, s. 36.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 38 – 39.

²⁴⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 456^v, 457^r.

²⁴⁷ Tamtéž, f. 112^v – 113^r.

²⁴⁸ Tamtéž, f. 47^r – 49^r. Další informace o tomto sporu jsou k nalezení v knize rozepří a ortelů: SOkA Louny, AM Louny, I C 17, f. 350^v – 358^v.

²⁴⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 47^r.

²⁵⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 17, f. 358^r.

odpověděl: „... komuž jinému než též Anně jako manželce. Opatrovala stravou čeládku před smrtí i po smrti ...“.²⁵¹ Anně potvrdila starost o čeládku městská rada.

Situaci, která vznikla roku 1605 na břehu Ohře, neměli na svědomí mlynáři, ale hlavními aktéry byli pekařští tovaryši. Nicméně vzhledem k příbuznosti obou řemesel jsem se rozhodla tento spor uvést. Na tomto příkladu je dobře vidět nejen každodennost pekařského tovaryše, způsob zpracování a přípravy obilí, ale také možný konkurenční boj. Daniel Cejnek, pekař, žaluje Mandalenu, vdovu po Janovi Labšovi pekaři.²⁵² Incident se řešil před cechovními staršími, kde Daniel Cejnek žaloval na Jana Labše, že mu měl vzít připravenou vanu na praní pšenice: „... že jest mu vanu, kterou sobě k vodě připravil, vzal, a v ní pšenici pral ...“,²⁵³ a na druhou stranu Jan si stěžuje, že ho Daniel uhodil lopatou, až mu uplavala čepice: „... že jest ho Daniel Cejnek uhodil do vody a čepice, že jest mu uplynula pryč ...“.²⁵⁴ Daniel chtěl Janovi vylít z vany připravenou pšenici do řeky, čemuž chtěl Daniel zabránit: „... můj učedník [Jana Labše] nanesl pšenice do vany, když sem počal prát, přišel Cejnek, chtěl mi pšenici vylíti z vany ven do řeky, já ho prosil pro pana boha, aby mi toho nečinil, když nemohl pšenice vylíti, uhodil ho tím, čím pšenici prali, až do vody upadl na kámen a čepice do vody upadla ...“.²⁵⁵ Nicméně záležitost ohledně strkanice u řeky měla být vyřízena v cechu podáním ruky.²⁵⁶

Odpor, který podala mlynářka Salomena Žampachová proti útrpnému vyznání mlynářského tovaryše Michala Štiky v roce 1597,²⁵⁷ je cenným pramenem pro poznání procesu zaznamenávání vyznání pod torturou. Například se dozvídáme o tom, kdo zapisoval výpověď obžalovaného: „... Vašek, posel pana rychtáře, sedě ve sklepě, na tabuli vyznání jeho psal ...“.²⁵⁸ Na tuto možnost upozornil ve své práci k lounské kriminalitě Bohumír Roedl.²⁵⁹ Michal Štika byl odsouzen pro krádeže obilí, během útrpného výslechu se ale přiznal ke vztahu s mlynářkou. Salomena potom vedla spor, ve kterém skrze svědky prokazovala svoji bezúhonnost. Štika během dotazování před popravou potvrdil pravdivost

²⁵¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 47^v.

²⁵² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 446^r – 447^r.

²⁵³ Tamtéž, f. 446^r.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž, f. 446^v.

²⁵⁶ Tamtéž, f. 446^r.

²⁵⁷ Tamtéž, f. 261^r – 267^v; I C 18, f. 132^r – 141^r, a dále tamtéž vedená postranní pře f. 142^r – 143^v.

²⁵⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 264^r.

²⁵⁹ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku a její postih v letech 1571 – 1632*, in: VSOL VI., 1993, s. 5, 19, 20.

toho, co vyznal při trápení a ještě dodal, že by měl rychtář najít jistého Strničtě, který: „... šetríce toho Srniště, ten nejvíce kazí tovaryše mlynářský a od nich mouky kupuje ...“.²⁶⁰ Během trápení měl přiznat vztah s mlynářkou, ta byla potom přizvána do vězení a on před ní své obvinění zopakoval: „... Než na druhý den ráno bylo mi praveno [Danielu Rakovi], že by Salomena mlynářka vzata byla do vězení a že by týž Michal Štika dobrovolně bez trápení témuž poprávci a poslu pana rychtáře na tuž mlynářku, že by s ní zle živ býti a s ní cizoložiti měl seznával. Když potom týž den týž Štika podruhý i potřetí tážán byl na tuž Salomynu mlynářku, kteráž přítomna jsouce i týž manžel její, vždy ji [...] mluvil, že s ní obcoval a na to že umřítí chce, oznamoval, čemuž jest ona velice odpírala ...“.²⁶¹ Michal Štika tvrdil, že mu bránil ve vandru, že jinak by se byl u nich ve mlýně nezdržoval.²⁶² Mlynářka byla vzata do šatlavy, odkud se snažila dostat na rukojemství. Městského rychtáře Ondřeje Litoměřického přesvědčovala v šatlavě o své nevině: „... Jednoho času také přišel sem do šatlavy, tu mě prosila, abych se přimluvil k pánům, aby mohla na rukojmě dána býti, že chce k božímu stolu jíti, plakala, naříkala, že se vždycky dobře chovala a že ji rodičové její na dobře vedli, a že ten Štika na ní mnoho mluvil. Toho že není krom jednou, když nebyl mlynář doma, že děvče nechalo otevřený komory a on tam přišel pro [...] že jest s ní ten skutek vykonal ...“.²⁶³ Salomena svoji obhajobu postavila na faktu, že se svědectví během útrpného výslechu zapisoval biřic a že se jeden z radních měl na mlynáře a jeho ženu ptát.²⁶⁴

5.4 Nemoci a smrt

Ve sledovaném období lounští měšťané museli čelit několika morovým ranám. Zprávy o nich může poskytnout Mikšovcova kronika,²⁶⁵ ačkoli je třeba pravděpodobně nadsazené počty zemřelých posuzovat kriticky.²⁶⁶ Kniha svědomí o těchto ranách příliš informací nepřináší. Naopak lze zápisy z ní využít jako zdroje informací pro studium nemocí jiného typu, pro náhled na umírání, obstarání zemřelého anebo úroveň hygieny. To jsou témata, která byla vybrána k podrobnější analýze.

²⁶⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 261^v.

²⁶¹ Tamtéž, f. 263^r.

²⁶² Tamtéž, f. 264^r.

²⁶³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 266^r.

²⁶⁴ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 5.

²⁶⁵ SOkA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého).

²⁶⁶ Srov. Bořivoj LÚŽEK, *Epidemie v 16. století v Lounech*, s. 81 – 84.

O nemocné v 16. století pečovali často lazebníci, porodní báby nebo různí bylinkáři.²⁶⁷ Například manželka vinaře Víta Kroupného, který byl zbit, šla pro masti k Ondřeji Brázdovi: „... *přišla ke mně manželka toho vinaře a prosila mě, že má zprávu, že umím mastě dělati, abych mu udělal, že jest ztlučení ...*“.²⁶⁸

5.4.1 Nemoci

Jeden popis morem nemocné v knize svědomí najdeme. Jednalo se o Justýnu, dceru Kateřiny Vodové, která onemocněla v letních měsících roku 1599, s nemocí se potýkala dlouho. Anna, manželka Jiříka Ležáka, popisuje, jak nemoc Justýnu postihla: „... *vejvrhla se Justýně Ležákovice hlýza a stonala velmi těžce. Pravili nejednou, že jest umřela. Měla hlýzu na krku a pryskyř zadu v týli ...*“.²⁶⁹

Dnes blíže neurčenou nemocí byl psotník. Setkáváme se s ním ve dvou výpovědích. Výše již byl popsán případ, kdy se Anna Kameníčková pokoušela zbavit nechtěného dítěte, a proto onemocněla. Ve výpovědi Alžběty, manželky Matěje Listopada, se dozvídáme, že během té doby „... *stonala na psotnici ...*“.²⁷⁰ V tomto případě by se zdálo, že se může jednat o nějakou horečnatou chorobu. Podruhé ve výpovědi Anny, manželky Marka Hejduka, kováře: „... *přiběhla Zuzana podruhně k oknu, křičela na mě a pravila, pro pana boha pod' k nám. Přišla sem k Dorotě zednici, on ji napadl psotník [...] ona okřála, nic nemluvila, ležla předce z lože dolů, [...] vodili sme ji po světnici, neměla žádné paměti [...] posadili sme ji u kamen, opět podruhé ji psotník napadl, všechna co dřevo byla ...*“.²⁷¹ Z popisu chování nemocné se spíše zdá, že se mohlo jednat o záchvaty, či mdloby, popřípadě podoucnic. Je zde použito stejné označení pro dva rozdílné projevy choroby.

V roce 1598 rozpoutal Václav Nosydlo spor proti své maceše Salomeně, vdově po Jiříkovi Makovičkovi, pro pozůstalý domek.²⁷² Pokoušel se prokázat, že jeho macecha se o starého pana Makovičku špatně starala, a tak zpochybnit její nárok na domek. Jiřík Makovička se dožil vysokého věku a v posledních letech jeho života ho pravděpodobně postihla stařecká demence, či jiná podobná nemoc stárí: „... *Nebožtík Jiřík Makovička byl*

²⁶⁷ KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura a každodenního života od 16. do 18. století*, 1. díl, Praha 1995, s. 179 – 182.

²⁶⁸ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 45^v.

²⁶⁹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 295^r.

²⁷⁰ Tamtéž, f. 94^v.

²⁷¹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 300^r.

²⁷² SOKA Louny, AM Louny I C 34, f. 279^v – 286^r, 392^r – 396^r, 397^v – 398^v; I C 18, f. 148^r – 185^v.

člověk již v letech velmi sešlý a již téměř zdětinělý, chtěl rad choditi, vylezl někdy z domu k mému oknu, kde chleby prodávám, byl mnohdykráté uplínaný od moče, když samy doma nebylo a nebyl ho kdo opatřiti ...“.²⁷³ Pro Václava Nosydlu jakožto rychtáře a radního mohlo být nepříjemné, že jeho otec chodí po městě v neupraveném stavu: „... Přišel za mnou pan primas, a ptal se, co tu tatíku děláš, nepamatují co jest mu dal za odpověď. U poctivíc odpusťte, viselo mu krytí a pan primas vytáhl od svých stouhu, dal mi ji a já ho ošetřil. Prosil mi pan primas, abych ho do příbytku jeho po lehoučku doprovodil, což sem velmi pracně a těžce vykonal [Jan Šoula, pekař] ...“.²⁷⁴ Nicméně ze zápisů v knize svědomí, které ale, pravda, mají prokázat majetkové nároky, spíše vyplývá, že větší míru studu cítila Jiříkova žena Salomena: „... Když pak sama doma byla, tu jest ho prosila, aby domu šel, a na odív lidem tu nesesedl, že ho chce ochrániti, on někdy jíti nechtěl, prosívala mne, abych ho domu doprovoditi dopomohl [...] prosila, pro boha, aby ven nechodil a doma byl. Připravila mu i škopek, aby potřebu svou tu dělal ...“.²⁷⁵ To, že by s Jiříkem mělo být špatně zacházeno, řekl Nosydlovi Jiřík Mona z Velkého předměstí, který viděl, jak do Jiříka Salomena porůznu strká. Jiné výpovědi naopak líčí péči, kterou s Jiříkem jeho žena musela mít: „... Při stole jsem s ním sedávala, musela mu nakrájeti jako jinému dítěti. Vosupila se naň někdy, ale neprala ho nikdy, zmyla [jako] jeho matka male dítě, podložila pod něj pleny peřinky, to jsem svýma očima viděla. A já říkala kolikrát: Posilníc tě pan bůh, já [Maryana, manželka Jana Šouly] bych toho vykonávati nemohla ...“.²⁷⁶ Salomena pravděpodobně svého muže nijak netrápila, jen sama, více či méně dobře, snášela starost o duševně nemocného člověka.

5.4.2 Hygiena

Ve městech od 13. století sloužily pro veškeré nečistoty z domácnosti odpadní jímky. Často byly zakryté pouze dřevěným prknem, což mohlo mít neblahé následky, jak líčí Jan Spodníček: „Strojil sem sobě žlab v maštali, zakopavši sobě, byl nějaký sud v zemi zakopaný a pěkný přikrytý, já do něho se provalil do pasu, potom, když cihly z masných krámů, s nimi drobnými cihlami ten sud sem zasypal“,²⁷⁷ a mohly být společné i pro několik domů najednou. Na venkově byl záchod součástí hnojiště, do obydlí se záchod přesunul až v 15.

²⁷³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 279^v.

²⁷⁴ Tamtéž, f. 280^f.

²⁷⁵ Tamtéž, f. 279^v – 280^f.

²⁷⁶ Tamtéž, f. 282^v.

²⁷⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 397^v.

století. Býval umístěn na pavlači nebo schodišti. Odpad potom padal do jímky, anebo se hromadil u zdi.²⁷⁸

Záchod je předmětem sporu, který spolu roku 1603 vedli Zikmund Zub z Kamsenpergku a Jan Smutný.²⁷⁹ Zikmund Zub žaluje Jana Smutného pro zápach, který se line z Janova prévetu: „... u Smutnýho metan velice smrdí ...“.²⁸⁰ Dům Jana Smutného dříve vlastnili Jakub Křečkovice, Jan Kapital a Jan Spodníček. Během této doby se v něm záchod nenacházel, o čemž svědčí několik výpovědí: „... že jest v domě Jana Smutnýho, když sme se učili u N. Jakuba Křečkovice řemesla krejčířskému, žádného záchodu nebylo, chodívávali sme na potřebu za fortnu, oni sami v komoře proti kuchyni škopek mívali, to se vynášelo do hnoje, neb ven ...“.²⁸¹ „že v tom domě žádné služebnosti záchodu nebylo, toliko do škopku, který jest se stavěl v maštálce, do toho se chodívalo a manželka Salomena Jakuba Kočičky to jest nočně ven vynášela, do hnojův vylívala, anebo když dešťové večer a bud' ráno byli, na strouhu nosila a vylívala ...“.²⁸² Jan Smutný si zřídil záchod uvnitř domu: „... že jest sobě Smutný udělal, z té komory, v který podruzi bývali, záchod ...“.²⁸³ a z toho pak pramenily problémy. Smutný si na dovolení rady udělal totiž v domě jímku, „tůňku do země“²⁸⁴, místo běžné jámy. Z oken, kde byl prévet, šel zápach do oken Zikmunda Zuba: „... stál sem [Jan Tábor] u toho vokna Jana Smutnýho, že tak neobyčejně z toho okna lejna smrděly na jeho dvůr. Slyšel sem od Jana Syřůčka, nejednu než několikrát, i manželky jeho, když jest v komoře byl s manželkou svou, že sou tam cihly smežvaly v tom záchodě Jana Smutnýho domě, že sou v komoře zůstati nemohli ...“.²⁸⁵ Zikmund Zub si nechal přeměřit vzdálenost, která dělila jeho pokoje od oken prévetu. Václav Velkých Vítovic ji změřil na sedm nebo osm loktů, což je v případě, že budeme předpokládat vzdálenější variantu, asi 4, 7 metru.²⁸⁶ Nejenže Zikmunda Zuba obtěžoval zápach, ale také se mu nečistoty prosakovaly do sklepa: „... vykazoval nám, v svém lechu to sem spatřil [Václav Nosydlo], že těch slujích, kteří mezi vopukou sou, jakoby nějaká

---

²⁷⁸ Šárka JIROUŠKOVÁ, *Památky zdravotní techniky v různých typech domácích budov – historický vývoj hygienického mobiliáře*, in: DP 24, 2005, s. 280 – 281.

²⁷⁹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 396^v – 397^v, 398^v – 400^v; I C 19, f. 35^r – 35^v.

²⁸⁰ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 397^r.

²⁸¹ Tamtéž, f. 396^v.

²⁸² Tamtéž, f. 396^v – 397^r.

²⁸³ Tamtéž, f. 400^r.

²⁸⁴ SOKA Louny, AM Louny, I C 19, f. 35^r.

²⁸⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 400^v.

²⁸⁶ Délka pražského lokte je 0, 5914 m podle tabulky č. II: Česká metrologická soustava, in: *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2004, s. 171.

*hnojová voda byla ...“.*²⁸⁷ Nakonec je Smutnému doporučeno, aby se řídil příkladem předešlých hospodářů a záchod zařídil tak jak býval.²⁸⁸

Výše uvedený příklad je ukázkou, jak mohlo vypadat městské prostředí a jaké podmínky k bydlení panovaly v domech.

5.4.3 Umírání

Lidé měli k smrti blízký vztah, charakteristická byla její veřejná povaha. Člověk má umírat obklopen lidmi, právě představa, že umírající zůstane ve své poslední hodině sám, byla pro člověka až do 19. století nežádoucí.²⁸⁹ Tento jev dokládá výpověď Václava Chrudimského, který byl od purkmistra spolu s Václavem Vopozdilem a Václavem Rybičkou poslán, aby šel do domu Kateřiny Kubíkové pro kšaft: „... *do domu Kateřiny Kubíkové s panem Václavem Vopozdilem a Václavem Rybičkou, toho času rychtářem městským, přišel, ukázáno nám, že v sklípku leží, do něho sme nešli, kdež to množství ženského pohlaví bylo, přistoupili sme k posteli, ona Katerzina Kubikova k poslední hodině pracující ani slova k nám nepromluvila ...“.*²⁹⁰

Ve výpovědi Verony, manželky Jiříka Mouryčky, získáváme popis toho, jak bylo nakládáno s nebožtíkem a jak bylo jeho tělo připravováno k pohřbu. Zemřelý Lukeš Zadní byl zabit, takže text obsahuje i popis jeho zranění: „... *když toho Lukše Zadního nebožtíka myli, byl po jednom líci modrej, v hlavě měl šrám, po plecích až do pasu byl všecken modrej. Hlava se mu klátila, ale já nevím, byla-li jest sražena, neb sem se ho nedotýkala. Ránu bodenou v boku levým pod žebrem sem spatřila, když jej myli, velmi velice z něho krev šla, tak že ji museli šatem zacpatí ...“.*²⁹¹ Tuto situaci popisují nejméně tři lidé jako očití, ale ani jeden z nich nebyl tím, kdo mrtvého omýval. Je tedy možné, že během umývání mrtvého muselo být víc osob. Tento příklad ale není možné příliš zobecňovat, protože se jednalo o oběť násilného činu, a tak mohla lákat zvědavce.

---

²⁸⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 398^v.

²⁸⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 35^v.

²⁸⁹ Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti*, 1. díl, Praha 2000, s. 32 – 33.

²⁹⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 350^f.

²⁹¹ Tamtéž, f. 194^v – 195^f.

6. Aspekty kriminality v každodenním životě raně novověkých Loun

6.1 Vymezení kriminality v kontextu knih svědomí

Při pohledu na kriminalitu a repertoár trestných činů raného novověku je nutné neuvažovat nad ní s mentalitou člověka dnešní doby. Souhlasím s názorem, který formuloval ve svém článku Bohumír Roedl, totiž zdali by se dnešní člověk nechoval tvář v tvář veřejným popravám podobně jako měšťan v 16. století.²⁹² Stejně tak obraz města jako místa plného násilí, jak by se z některých dobových pramenů mohlo zdát, by nebyl správný. Myslím si, že ke stejnému názoru by došel badatel za další tři stovky let i ve vztahu k naší „civilizované“ době.

Knihy svědomí jsou cenným, ačkoli prozatím opomíjeným²⁹³ pramenem pro dějiny kriminality. Přinášejí ale pouze jednu část z mozaiky, kterou by bylo potřeba složit, abychom dostali celkový obraz kriminality v Lounech. Charakterizovat a zobecnit prvky raně novověké kriminality pro celé území českých zemí by pak vyžadovalo mnohonásobně větší heuristické úsilí.²⁹⁴

Knihy svědomí patří v původním členění Václava Vojtíška²⁹⁵ mezi knihy k pojištění soukromých práv měšťanů a jsou knihami soudnictví sporného. Podle posledního členění městských knih, které provedla Ludmila Sulitková,²⁹⁶ jsou knihami městského soudnictví, které jsou samostatně vyčleněnou kategorií, a samozřejmě náleží k soudnictví spornému.

Knihy svědomí přinášejí výpovědi k soukromoprávním deliktům,²⁹⁷ což je třeba mít na paměti při obecném zamýšlení se nad kriminalitou ve městě. Skrze výpovědi svědků k nám promlouvá široká vrstva městského obyvatelstva vyjma marginální vrstvy městské

---

²⁹² Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 11 – 12.

²⁹³ Výpovědní hodnotu knih svědomí poprvé vyzdvihl Bohumír Roedl, v dalších pracích se jim věnovala Zlata Brátková, Hana Hrachová, Hana Vobrátilková a nověji Ondřej Hladík či Romana Kmochová. Viz. předešlé citace.

²⁹⁴ V edici „Velké dějiny zemí Koruny české“, které vydává nakladatelství Paseka, nově vyšla kniha z pera Jindřicha Francka, která se zabývá kriminalitou od středověku až po současnost. Je nutné ale přihlídnout k tomu, že zmíněná publikace je zacílena na širší veřejnost, a proto má charakter populárně-naučný. Je na ní znát autorovo dlouholeté zaměření na dějiny hrdelního soudnictví. Jindřich FRANCEK, *Zločinnost a bezpráví*, Praha 2011.

²⁹⁵ Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, s. 52 – 85.

²⁹⁶ Ludmila SULITKOVÁ, *Městské úřední knihy*.

²⁹⁷ Podrobné členění deliktů bude uvedeno níže.

společnosti.²⁹⁸ Mezi žalujícími se setkáváme převážně se zástupci městské elity,²⁹⁹ která je v našich podmínkách tvořena měšťany požívajícími městské právo, bohatými řemeslníky a obchodníky. Vůbec tak nejsou brány v úvahu neprivilegované vrstvy obyvatelstva, jejichž stopy jsou povětšinou zachyceny v knihách práva útrpného, v tzv. knihách smolných.³⁰⁰ Výpovědi osob, které se týkaly hrdelních přečinů (krádeží a vražd), z nichž byli obviněni měšťané nebo vrchnostenští poddaní, nebyly často natolik průkazné, aby se přistoupilo k aplikaci útrpného práva.³⁰¹ Příkladem může být případ Anny Skálové, která byla obviněna, že nabádala děvečku ke krádeži mouky, byla vzata do šatlavy a uvažovalo se o aplikaci útrpného práva. Ale delegace měšťanek se za ni přimluvila a Skálová byla propuštěna na rukojemství, přičemž děvečka byla podrobena tortuře.³⁰² Archivní materiál ani zdaleka nezachycuje veškerou kriminalitu, která se ve městě děla, konkrétně drobná majetková kriminalita byla daleko vyšší, než jak udávají prameny.³⁰³

Knihy svědomí mají funkci pomocných soudních knih. Zápisy v knihách svědomí sloužily jako důkazní materiál v civilně i trestněprávních sporech, až po přečtení svědectví během zasedání soudu nabývají právní průkaznosti.³⁰⁴ Knihy svědomí tak zaznamenávají širší spektrum sporů než knihy právních rozepří a ortelů, které zaznamenávají sice celý průběh sporu a vynesení rozsudek, ale pouze těch případů, u kterých se přistoupilo k soudnímu projednávání. Tedy ne všechny svědecké výpovědi vedené v knihách svědomí byly následně využity v soudním sporu. Existuje nepochybná procesní návaznost knih svědomí na knihy nálezů (knihy rozepří a ortelů).³⁰⁵ Klasifikace předmětu sporu je u knih svědomí v některých případech obtížná vzhledem k tomu, že se svědectví mohla týkat jen jedné části sporu. Situaci také může komplikovat často vkládaná přímá řeč, která ale nebývá nijak graficky označena.

---

²⁹⁸ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí*, s. 26; Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 69 – 78.

²⁹⁹ Tématu elit byla věnována jedna z konferencí, které pořádá Archiv hlavního města Prahy. Sborník příspěvků z této konference „Documenta Pragensia 22“ vyšel v roce 2004; Michaela HRUBÁ, *Možnosti výzkumu měšťanských elit*, s. 193 – 210; Olga FEJTOVÁ, *Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské*, in: SOAL II., 1988, s. 36 – 58.

³⁰⁰ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 23; TENTÝŽ, *Náklady na činnost lounského hrdelního soudu v letech 1571 – 1631*, in: Folia Historica Bohemica 16, 1993, s. 97 – 112.

³⁰¹ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 23.

³⁰² Tamtéž, s. 18.

³⁰³ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 23.

³⁰⁴ Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví*, s. 32 – 33.

³⁰⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí*, s. 17; Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví*, s. 33.

S ohledem na všechna výše zmíněná úskalí jsou ale svědomí vydaná před příslezným písařem ojedinělým prostředkem, jak nahlédnout do životů obyvatel Loun předbělohorské doby.

6.2 Klasifikace kriminálních deliktů

Kriminalita v pojetí západoevropského bádání zahrnuje širší souvislosti trestní činnosti a jejich trvalý vliv na ohrožení společnosti zevnitř.³⁰⁶ Vymezení pojmu „dějiny kriminality“ přichází v 70. letech 20. století z Nizozemí, kde se vytvořila pracovní skupina pro studium historie kriminality a trestního práva. Bylo zde také založeno mezinárodní sdružení IAHCJJ (International Association for History of Crime and Criminal Justice) a to vytyčilo základní okruh problémů, které jsou s dějinami kriminality spjaté. Sdružení vymezuje dějiny kriminality jako dějiny vztahů, které se odehrávají mezi mocenskými orgány, společností a jednotlivci.³⁰⁷

Dnešní historiografie rozeznává dva typy procesů, které byly projednávány před předbělohorskými soudy, a to procesy *soukromoprávní-akuzační* a *trestní-inkviziční*.³⁰⁸ **Soukromoprávní-akuzační proces** se vyznačuje formálně rovným postavením stran před soudem. Řeší jak spory *civilněprávní (majetkové)*, tak *trestněprávní*.³⁰⁹ Petr Kreuz pokládá jejich rozlišování při zpracovávání kriminality za základní badatelský krok.³¹⁰ Podnět pro zahájení procesu vycházel zpravidla u soukromoprávního procesu z podnětu soukromé osoby. Naproti tomu v **trestním-inkvizičním procesu** obžalovaný vystupoval v nerovném postavení vůči žalobci. Osoba žalobce je taktéž často shodná s osobou soudce. Jednalo se o proces neveřejný a písemný.³¹¹

První, kdo se pokusil klasifikovat kriminální delikty, byl Jaroslav Pánek³¹², který ke svým pracím o hrdelním soudnictví prostudoval velké množství materiálu vztahujícího se k regionu středních a jižních Čech, a stanovil tak 8 skupin deliktů. Tento systém členění se dobře hodí pro města střední velikosti agrárního typu:

---

³⁰⁶ Jaroslav PÁNEK, *Současné evropské bádání*, s. 17.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 19.

³⁰⁸ K tomuto tématu podrobně Petr KREUZ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů*, s. 123 – 161; TENTÝŽ, *Ženy v trestněprávních případech před městským soudem*, s. 101 – 134.

³⁰⁹ Petr KREUZ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů*, s. 129 – 130.

³¹⁰ Taktéž, s. 138.

³¹¹ Tamtéž, s. 124 – 125.

³¹² Jaroslav PÁNEK, *Městské hrdelní soudnictví*, s. 714.

1. delikty proti oficiální ideologii
2. delikty proti panovníkovi a státu
3. delikty proti pozemkové vrchnosti
4. delikty proti místní administrativě
5. delikty proti životu a zdraví
6. delikty proti majetku
7. delikty proti cti
8. delikty proti mravnosti

Druhá možnost dělení sporů je po stránce právní, což nabízí ve své práci Karel Malý.³¹³ Jeho schéma pak ještě dále rozvinul Petr Kreuz.³¹⁴ Systém Pánkův i Malého ve své diplomové práci kriticky porovnává Petr Šmíd:³¹⁵

1. delikty proti osobním právům
2. delikty proti zdraví a životu
3. delikty proti vlastnictví
4. delikty proti bezpečnosti a veřejnému pořádku
5. delikty proti oficiální ideologii

Nověji přichází s návrhem nového rozdělení deliktů do pěti kategorií Lenka Kreuzová ve své diplomové práci, kterou obhájila na filozofické fakultě v Praze.³¹⁶ Její členění obsahuje také 5 skupin:

1. delikty proti osobním právům (osobní svobodě, cti, manželství a sexuální delikty)

---

³¹³ Karel MALÝ, *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*, Praha 1989.

³¹⁴ Petr KREUZ, *Hrdelní soudnictví města Nymburka*, s. 55.

³¹⁵ Petr ŠMÍD, *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodennost*, s. 19 – 23.

³¹⁶ Lenka KREUZOVÁ, *Agenda městské soudu v Poděbradech v době předbělohorské ve světle knih čístopisů a ortelních manuálů apelačního soudu v Praze (1548 - 1618)*, diplomová práce, FF UK, Praha 2005.

2. delikty proti životu a zdraví
3. delikty proti vlastnictví
4. delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku
5. delikty proti státu, státnímu zřízení a jeho představitelům

Vzhledem k postavení Loun v 16. a na počátku 17. století by v případě podrobné klasifikace sporů knihy svědomí I C 34 bylo přihlédnuto ke členění Jaroslava Pánka.

6.3 Vězení

Vězení raného novověku sloužila k zadržení zatčených do vykonání rozsudku.³¹⁷

V Lounech ve zkoumané době můžeme nalézt 4 místa označovaná jako vězení. Největší z nich bylo vězení *šatlavní*. Šatlava sloužila jako vazební vězení a nacházela se v blízkosti radnice. Její bližší uspořádání není podrobně známo. Díky zápisům v kronice Pavla Mikšovce máme představu o tom, že přízemí šatlavy byla vyhrazena vězňům stejně jako sklepy, kam byli umisťováni těžší provinilci. Šatlava měla pravděpodobně ještě patro, kdo se nacházel byt biřice a hostinská místnost pro kata.³¹⁸ Uvězněný mohl být ještě v šatlavě uzamknut do pout, či do klády, tak jako se to stalo v Černčicích roku 1590 Kryštofu Maštalíři, služebníku urozeného pana Volfa z Vřesovic a na Kystře.

O případu Kryštofa Maštalíře se dočítáme ze svědectví, která si nechala vydat Kateřina Augustka³¹⁹ v zastoupení urozených pánů Zikmunda a Alberta bratří Sokolů z Mor pro vraždu svého manžela. Spor vedla s Tomášem, rychtářem z Černčic. V záhlaví sporu sice nestojí, pro co Tomáše žaluje, ale z pozdějších výpovědí se zdá, že protože nechal svým jednáním utéct podezřelého Kryštofa z šatlavy.

Vše začalo v krčmě u Skalečků, kde se strhla rvačka kvůli podezření z falešné hry v karty: „... a Kryštof Maštalíř nepomeškal, popad konvici, nalil mu pivo mezi oči ...“.³²⁰ Rozpoutala se rvačka Kryštofa s Chramostou, kterou se snažil roztrhnout krčmář Jan

---

³¹⁷ Srov. Richard van DÜLMEN, *Divadlo hrůzy*, Praha 2001, s. 18 – 21.

³¹⁸ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 15; stejné umístění šatlavy spojené s obydlím biřice pro 16. století dokládá i Eva Procházková pro Beroun: Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe*, s. 76, srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 54 – 59.

³¹⁹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 135^r – 135^v, 136^v – 137^v, 138^v – 139^r, 140^r a 145^v – 146^r.

³²⁰ Tamtéž, f. 138^v.

Skalecký, na to ale doplatil dost vážným poraněním ruky: „... *on mi ten vrah rapírem ruku prohnal a žíly mi podřezal. Vzali mi odtud do stodoly hned a já mezi nimi omdléval ...*“.³²¹ Když přišel Kryštofa zatknout městský rychtář, on se mu bránil, za to si vysloužil upoutání do klády.³²² Kryštof spolu s Pavlem Doušou, jinak Duchkem, šafářem urozeného pana Volfa Kozelky z Hřivic a na Černčicích, byl odveden do šatlavy. Za Kryštofa se později přimluvil urozený pan Volf a žádal pro něho, aby byl umístěn do jiného vězení. Na to mu rychtář oznámil, že nemá jiné vězení a tak nakonec Kryštofa upoutali do řetězů ve světnici.³²³ Douša zůstal bez pout, protože na svou čest slíbil, že ze šatlavy neodejde: „... *kdyby ty mi chtěl na nitku uvázati, nechtěl bych odjít a rychtář mu pověděl, slíbíš-li mi svou čest a víru, že neodejdeš. Na to mu dal ruku a slíbil mu čest a víru ...*“, „... *Milej Daušo, řekl mu rychtář starý, jest čest lepší než stříbro, zlato ...*“.³²⁴ Douša na svou čest příliš nemyslel, protože nedlouho poté využil situace a z šatlavy odešel, dokonce ne sám. V době, kdy nebyl rychtář doma, požádal Kryštof rychtářku, aby mu ulehčila. Ta dala Doušovi klíče od pout, aby je Kryštofovi odemkl, ještě mu dala radu a odešla na pole: „... *že jest žena rychtářova jeho klíče dala, aby on tomu Kryštofovi odemkl pouta z noh, když ty pouta odemkl, kázala mu je pod lavicí zandati, jestli tam kdo přijde do světnice, aby ten jistý Kryštof těmi poutami zachřestěl, jako by je na nohách měl ...*“.³²⁵ Prostá žádost, která stačila k tomu, aby podezřelému z vraždy sundali pouta, není ničím ojedinělým. O stejném jevu píše Eva Procházková pro Benešov.³²⁶ Oba muže podle výpovědi měla hlídat pouze jakási stará žena, která seděla u dveří, toho Douša využil a z šatlavy prostě a jednoduše odešel: „... *rychtářka šla na pole, tehda když Douša svou chvíli uhlídal, šel taky, stará žena seděla mezi dveřmi, optala se, kde půjdeš. On řekl, půjdu ven, a tak odešel ...*“.³²⁷ Douša potom vypovídá, že pokud jeho nikdo neviní, tak může odejít. Od pout osvobozený Kryštof se pak v šatlavě už také dlouho nezdržel a Doušu dohonil ještě na cestě, aby měli namířeno na Kystru, ale Kryštof potom sám odešel jinam.³²⁸ K této při se v knihách svědomí ani v knihách ortelů nenacházejí další informace. Odchod šafáře Douši z šatlavy se pravděpodobně obešel bez nějakých závažnějších postihů, protože nedlouho po zápisech k výše zmíněnému případu se v knize svědomí objevuje žaloba

³²¹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 135^f.

³²² SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 138^v.

³²³ Tamtéž, f. 137^f.

³²⁴ Tamtéž, f. 145^v – 146^f.

³²⁵ Tamtéž, f. 137^{f-v}.

³²⁶ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe*, s. 75.

³²⁷ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 137^v.

³²⁸ Tamtéž, f. 139^f.

rychtáře Tomáše z Černčic právě proti šafáři Doušovi z Kystry. Obě svědectví pod toto záhlaví zapsaná líčí akt, kdy Douša na svou čest slibuje, že setrvá v šatlavě. Nicméně za útěk vězně nesl odpovědnost městský rychtář, který za něj formálně ručil.³²⁹

Jakýmsi vzdáleným oddělením šatlavy bylo tzv. *rathauzní vězení*. To sloužilo pro zadržení měšťanů, kteří byli obviněni z nějakého kriminálního deliktu, ale nemohli být vězněni spolu se zástupci neprivilegované vrstvy obyvatelstva. Po roce 1594 rathauzní vězení nedosahovalo požadované velikosti, proto byla takováto separátní místnost pro příslušníky měšťanského stavu zřízena přímo v šatlavě.³³⁰

Mezi nejtvrďší vězení se řadil komplex sklepů pod radnicí, který měl různé využití. Jedním bylo právě zadržení obviněných z trestného činu. Byl znám pod pojmenováním „*Brožka*“. Od poloviny 17. století sem ale začala prosakovat spodní voda, která musela být pravidelně odčerpávána, ale dál fungovalo jako vězení.³³¹

Poslední dvě vězení jsou „*Beran*“ a „*Kapsa*“. Beran byl zřízen v roce 1587 v jedné z bašt, ale už v roce 1602 byl přebudován na sklad mouky a chmele. V 70. letech 16. století se poprvé objevuje vězení Kapsa. Je možné, že bylo součástí šatlavy, možná část sklepů pod šatlavou, ale nelze ji s jistotou lokalizovat.³³²

Do šatlavy měli přístup příbuzní vězňů, kteří sem přinášeli jídlo.³³³ Hůře na tom byli ti, kteří neměli někoho, kdo by je v šatlavě zaopatřil, jak se například přimlouvá Duchek z Milího za Kabelku: „... *k tomu se trefil Duchek z Milího, prosil ho [Václava Nosydlu]: Pane Václave, pane rychtáři, prosím neberte ho do vězení, neb nemá manželky, nemá mu kdo opatřiti ...*“.³³⁴

Ve městě se také nacházely dva pranýře. Jeden stál před radnicí a jako alternativa působil železný kruh, připevněný při vchodu do děkanského kostela svatého Mikuláše.³³⁵ Kruhem byl potrestán Jan Michlen³³⁶ za to, že když byl povolán ke svědomí u sporu mezi

---

³²⁹ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe*, s. 76.

³³⁰ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 16.

³³¹ Tamtéž.

³³² Tamtéž, s. 16 – 17.

³³³ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe*, s. 76.

³³⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 26^r.

³³⁵ Bohumír ROEDL, *Kriminalita na Lounsku*, s. 15.

³³⁶ SOkA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 93.

Jiříkem Užidilem a Jakubem Sokolem z Meziklas³³⁷ od starších z Litoměřic, dostavil se k výpovědi opilý: „... *Jan Michlen přišel na rathauz opilej velmi hrubě, že ledva na nohách stál ...*“.³³⁸ Když byl vyzván, aby položil dva prsty na kříž, a měl vynést přísahu, řekl: „... *já to udělám, položím, špalek dřevem zůstane ...*“.³³⁹ Tímto svým výkonem si vysloužil okamžité uvěznění v Michelské věži a pokutu 7 kop a 15 grošů.³⁴⁰ Když se pak Jan Michlen dostavil v Lounech před radu, byl rovnou vzat do šatlavy a radní nechali u kostela zřídit železný kruh. Za trest byl pak Jan Michlen po čtyři neděle v železném kruhu za krk upoutaný, vždy během doby, kdy probíhala mše, a pak ho rychtář doprovázel zpět do šatlavy: „... *po čtyři neděle, v tom kruhu železném, za krk zamčený, pokud se mše i kázání nevykonalo s hlavou odkrytou napřed [...] až k tomu místu chodil a tu ho posel do toho kruhu zamykal a po vykonání slova božího zase do vězení šatlavního doprovázel, až pořád, do vyjití čtyř nedělí a po čtyřech nedělích byl prozen vězení ...*“.³⁴¹

Na této ukázce jsou velice zajímavé dvě věci: hodnota přísahy na kříž a otázka cti Jana Michlena. První, nehodně provedená přísaha na kříži a s tím související nevzdání úcty svátosti, by v Pánkově členění spadalo do deliktů proti oficiální ideologii. Vzhledem k silnému propojení náboženství a života, kdy křivá přísaha znamenala pro raně novověkého člověka, že jeho duše nedojde spasení, byla celá situace chápána vážně. O tom svědčí i zápis v Mikšovcově kronice, který říká: „... 21. dne měsíce února. Příčina toho byla, že maje na kříži přísahu takovou: *Přisahám tobě špalku, nebudeš než špalek. Měl sice na hrdle trestán býti ...*“.³⁴² V tuto chvíli vstupuje ale do hry sociální postavení obviněného. Jan Michlen měl bakalářské vzdělání a byl zběhlý v právech, často zastupoval členy městské elity při jejich sporech.³⁴³ To byl také zřejmě důvod, proč byl nakonec potrestán pouze pranýřem a vězením. Byl pro městskou společnost, která využívala jeho služby, příliš cenný.

Druhým prvkem je otázka osobní cti Jana Michlena. Je známo, že raně novověký člověk měl silně vyvinutý smysl pro zachování cti. Pokud byl jedinec vystaven veřejné potupě na pranýři, zákonitě to muselo zanechat újmu na cti, a tudíž by měl být omezený v dalším

³³⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 17, f. 618^r – 619^v.

³³⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 181^v.

³³⁹ Tamtéž, f. 183^r.

³⁴⁰ Tamtéž, f. 181^v.

³⁴¹ Tamtéž, f. 182^r.

³⁴² SOkA Louny, sg. CH 3, (přepis z pozůstalosti F. Štědrého), s. 93.

³⁴³ Tamtéž.

sociálním kontaktu v rámci obce.³⁴⁴ To se ale v případě Jana Michlena nekonalo. V pozdějších záznamech ve zkoumané knize svědomí i nadále vystupuje nejen jako svědek, ale také jako plnomocník. Dovolím si to opět připsat na vrub jeho pravděpodobné ceně jako člověka znalého práva.

6.4 Násilí

Tato práce si neklade za cíl důsledně rozdělit všechny delikty proti životu a zdraví a následně potom rozebrat uvedené kauzy. Jejím záměrem je spíše skrze často se velmi úzce prolínající kategorie deliktů nastínit některé aspekty kriminálního charakteru, které bylo možné zachytit v raně novověkém městě, jako byly Louny. Z tohoto důvodu bude k Pánkovu členění deliktů přistupováno pouze jako k určitému vodítku, ale nikoli předpisu. Okruhy zájmu jsou vytyčeny spíše podle obsahu výpovědí a věcného charakteru žaloby, než podle právního hlediska.

6.4.1 Pranice a ublížení na zdraví

Spory týkající se různých pranic a ublížení na zdraví se řadí v Pánkově systému členění mezi delikty proti životu a zdraví. Jejich výskyt v soudních knihách není ojedinělý, naopak se zdá, že pokud se sešly vhodné konstanty (jako místo, čas, alkohol, karetní hry anebo peníze) v životě obyvatele města, pak nechodili pro ránu příliš daleko.

Otázkou, kde nejčastěji docházelo ke konfliktům, které jsou vedeny proti životu a zdraví, se zabývala ve své práci Zlata Brátková.³⁴⁵ Došla ke zjištění, že mnoho sporů bylo započato uvnitř budov, ať to byly krčmy anebo domy, a poté vykrytalizovaly na ulici. Krčmy sehrávaly důležitou roli v sociálním životě mužských obyvatel měst.³⁴⁶ Častými hosty na těchto místech byli řemeslníci nejrůznějšího druhu, což je dobře patrné na jménech a povoláních svědků, kteří byli k uskutečnění se svědeckví povoláni. Rozbuškou se pak mohla stát i z dnešního pohledu nevýznamná poznámka z oblasti řemesel, rodinného života, nebo nesplacených dluhů, to vše notně umocněno množstvím požitého alkoholu. Nejčastěji se na veřejnosti odehrály různé rvačky a výtržnosti, které často končily ublížením na zdraví nebo přímo smrtí.

---

³⁴⁴ Tématu osobní cti bude níže věnována pozornost samostatně.

³⁴⁵ Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí*, s. 22 – 23.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 22.

Důležité také bylo, zda se daná trestná činnost odehrála v noci, či ve dne.³⁴⁷ K tomuto můžeme využít situaci, která se odehrála roku 1599 v domě u Doroty Králky, kam na víno přišel Matyáš Chlumecký, jinak Bartovic, ze vsi Nečich³⁴⁸. Víno tam roznášela Dorotina dcera. Když přinesla víno ke stolu Matyáše Chlumeckého, on byl již opilý a řekl jí: „... *bodej tě švec neoholil, ona tomu nerozuměla, šla k matce žalovala ...*“.³⁴⁹ „... *má dcera vína na stůl přinesla, šla od stola, přišla ke mně nahoru s pláčem, žalovala mi a pravila, že by raději pohlavek od něho vzala, než těch slov doslechala ...*“.³⁵⁰ Dorota a někteří z hostů se jali Matyáše umravňovat, nejvíce Matouš Svačina, krčmář ze vsi Židovic. Hádka se skrze různé nadávky vyostřila až k tomu, že Matouš Svačina uhodil Matyáše šavlí v pochvě: „... *Matouš Svačina, krčmář, uhodil obouručí šavlí i s pošvou po dvakrát Matyáše, až mu se pošva do půl kordu smekla a Matyáš se sehnul, zdvihl motyčku, chtěl ho zas uhoditi a Dorota hospodyně přiskočila, žádala, aby sobě dali pokoj, sedli zas a pili spolu ...*“.³⁵¹ Potyčka ale ještě měla dohru. Matyáš měl nocleh u té Doroty Králky nahoře ve světnici, Matouš Svačina tam šel za ním a došlo k pranici, během které utržil Matyáš Chlumecký šrám.³⁵² Anna, dcera Doroty Králky, ve své výpovědi zdůrazňuje, že když večer šel Matouš s nějakými dalšími muži nahoru do světnice, neměli světlo.³⁵³ Matyáš potom vyprávěl, že ho Svačina poranil bez příčiny, když spal.³⁵⁴ Poslední ze svědků se potom vrací k roztržce, kterou spolu oba hlavní aktéři měli v krčmě: „... *Matouš Svačina uhodil Matyáše kordem, až klesl, ale bylo to ve dne, bez viny, nezranil ho tehďáž ...*“.³⁵⁵ Více informací k této věci ve zkoumaných pramenech bohužel nenacházíme.

Velice často v případě, že svědek vypovídal o nějaké rvačce, zranění či zabití, se dočítáme ve výpovědi, že sice byl na „místě činu“, ale odešel přesně chvíli před tím, než se něco stalo. A zpět se vrátil, až když bylo po všem. Nechci tvrdit, že svědek nevypovídal pravdu,³⁵⁶ ale člověk je tvor zvědavý, ve většině případů, jakmile se rozkřikne, že se někdo

³⁴⁷ Otázku vlivu času na spáchání trestného činu, ošetřuje Koldínův zákoník: *Práva městská království Českého Pavla Kristiána z Koldína*, Josef JIREČEK (ed), Praha 1876, čl. M. X.

³⁴⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 305^v – 308r.

³⁴⁹ Tamtéž, f. 306^f.

³⁵⁰ Tamtéž, f. 306^v.

³⁵¹ Tamtéž, f. 305^v.

³⁵² Tamtéž, f. 307^f.

³⁵³ Tamtéž, f. 307^f.

³⁵⁴ Tamtéž, f. 307^v.

³⁵⁵ Tamtéž, f. 308^f.

³⁵⁶ O vážnosti, s jakou bylo pojmáno vydávání svědeckví, už bylo výše psáno. K tomu je ještě třeba brát v úvahu míru zkreslení svědeckví písařem.

pere, tak většina lidí chce vidět, kdo vyhraje. Je možné, aby byl předbělohorský měšťan natolik uvědomělý, že s vědomím toho, že by se mohl do něčeho zaplést, raději v kritické chvíli opustil místnost?

Kniha svědomí na jednom místě přináší barvitý popis toho, co se dělo v místnosti, kde došlo k zabití, a byl ohlášen příchod rychtáře: „... *poručil sou, aby žádnýmu z světnice nedali, až by právo přišlo a někteří v tom voken v světnici otvírali, nevím, co sou tím obmýšleli, jiní se za kamna schovávali a jiní ze dveří utíkati chtěli ...*“.³⁵⁷ Přítomní měli pravděpodobně dobrý důvod utíkat. V této rvačce, která se strhla u Strachoty Kocurovského, byl zabit Lukeš Zadní z budyňského panství, a vzhledem k tomu, že se bitky účastnilo více lidí, hrozilo nebezpečí, že některý z nich bude obviněn z jeho smrti. Nehledě na to, že silně potlučený byl řezník Jan Hrozný, který zůstal ležet v bezvědomí po zásahu stoličkou do hlavy.³⁵⁸ V knize svědomí se ale nenachází výpovědi, které by naznačovaly, že by Jan Hrozný někoho žaloval z ublížení na zdraví.

V roce 1601 žaluje Václav Ručníkář Václava Vejkejch Vítovic pro „vejtržné“ zranění.³⁵⁹ V noci poslal Václav Vítovic pro ponocné, že u něj došlo k pranicí. Když Václav Kloud se svými tovaryši dorazil, žádal ho Václav Vítovic, aby Ručníkáře vzal do vězení. To ale Kloud odmítl, protože Ručníkář byl potlučený: „... *oznámil, co ho mám bráti a tu prve stlučený. Ptal sem se Václava hospodáře, kde jest mu to udělal? Václav pověděl, že jest mu to sám udělal. Ptal sem se, proč ste mu to udělali, čím ste mu to udělali, žejdlíkem odpověděl. Já sem potom vzal ten žejdlík a řekl sem, ukažte mi jej ...*“.³⁶⁰ Václav Vítovic tak sám sebe vystavil obvinění z ublížení na zdraví. Je možné, že si byl natolik jist, že nebude potrestán? Další svědectví líčí, co Václava Vítovic ke jeho jednání přimělo: „... *Václav Ručníkář přišel k němu za stůl, vzal mu žejdlík z hrsti, po tý nim hodil o zem, běžel ven, hromoval, aby takového hospodáře sto hromu zabilo, že by to pivo zesral, aby psi na ně chodili, ne dobří lidé ...*“.³⁶¹ Václavu Vítovic se nelíbilo, že mu Ručníkář bezdůvodně rozbíjí mobiliář, začali se hádat a Václav Vítovic poslal pro rychtáře. Mezitím se měl Ručníkář k odchodu, ale Vítovic ho chtěl zadržet do doby, než přijde rychtář. V ten moment pravděpodobně došlo k potyčce. Zajímavá je výpověď tovaryše Jiříka Kořínka, který u Václava Vítovic pracoval. Ten totiž na konci

³⁵⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 185^v.

³⁵⁸ O tomto případě bude pojednáno podrobně níže.

³⁵⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 350^v – 352^r; I C 18, f. 330^r – 332^v; I C 19, f. 10^v – 11^r.

³⁶⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 351^r.

³⁶¹ Tamtéž, f. 351^v.

svého svědectví vypovídá, že jeho bratr měl vidět, že první, kdo zaútočil, byl Ručníkář: „... *pravil bratr, když sem stál v dvoře, že by měl Václava Vítovic hospodáře uhoditi kladívkem tak, že se můj hospodář brániti musel ...*“.³⁶² Může se jednat o prvek loajality vůči svému hospodáři. Dalším motivem mohlo být zmírnění celé situace. Pokud je totiž před soudem prokázáno, že se jednalo o čin v sebeobraně, pak mohl obžalovaný vyvážnout s lehčím trestem.³⁶³ Žádný z dalších svědků o „útoku kladívkem“ nevypovídá. Václav Kloud doprovodil zraněného Ručníkáře k bradýři, ten ho ošetřil a Ručníkář odešel domů. Je s podivem, že po ošetření „šesti neb sedmi ran“, které mu na hlavě ošetřili,³⁶⁴ byl zraněný schopný odejít sám domů. V této při zvítězil roku 1601 Václav Ručníkář a Václav Vítovic mu byl povinen zaplatit 15 kop grošů českých jako škodné.³⁶⁵

Alkohol figuruje i v dalším případě.³⁶⁶ Jan Jeník, mlynář, a Jiřík Dlouhý spolu hráli v karty a popíjeli víno. Jeníkův hausknecht nařkl Dlouhého, že s Jeníkem nespravedlivě hraje.³⁶⁷ Začali se přetahovat o peníze, padaly nadávky: „... *Jeník udeřil Dlouhého pohlavkem a Jiřík Dlouhý chytil se ho zase a utrhl mu vobojek, tu se tak tahali spolu ...*“.³⁶⁸ Vše vygradovalo v to, že Jeník vytáhl na Dlouhého sekeru, a kdyby nezasáhl Jiřík Voda, tak by Dlouhý pravděpodobně přišel o život: „... *Jan Jeník dal našemu pánu pohlavek a vzal sekyru, udeřil ho přes ruku, obrátil sekyru nahoru, kdyby mu ji byl Jiřík Voda nechtyl, byl by ní pana pojednou zabil ...*“.³⁶⁹ Zajímavé je, že Václava Vodu nakonec Jeník ještě zažaloval,³⁷⁰ že ho schválně chtěl zbít. Další informace k tomuto případu ale nemáme, do knih ortelů se nedostal.

V letech 1590 až 1592 vedou spolu spor o ublížení na zdraví Jan Brož a Jiřík Voda jinak Oslička.³⁷¹ Během rvačky Jan Brož vytáhl nůž a bodl Jiříka Vodu. O povaze Jana Brože může svědčit výpověď Jana Sirůčka, který vzpomíná na událost, která se stala roku 1587. Tehdy jej Brož uhodil svícem, podle jeho slov k tomu neměl příčinu. Brož, který patřil

---

³⁶² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 352^r.

³⁶³ Srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 124.

³⁶⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 351^r.

³⁶⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 19, f. 11^r.

³⁶⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 375^r – 377^r.

³⁶⁷ Tamtéž, f. 376^r.

³⁶⁸ Tamtéž, f. 375^v.

³⁶⁹ Tamtéž, f. 377^r.

³⁷⁰ Tamtéž, f. 375^v – 377^r.

³⁷¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 140^v, 142^r – 148^r; I C 17, f. 637^v – 664^v.

k městské elitě,³⁷² se hájil slovy: „... bych jich deset zabil, mám je čím zaplatiti ...“.³⁷³ Samozřejmě se jedná o jednu jedinou zmínku a mohla být řečena pod vlivem alkoholu, na druhou stranu je zajímavé, že takto mohl přistupovat k hodnotě lidského života. Vykoupením mohl být mimořádný trest, který se běžně užíval, a to i v případě, že se jednalo o čin hrdelní. Prakticky od každého rozsudku se bylo možné vykoupit. V případě vražd tuto možnost zakazovalo Obnovené zřízení zemské. Důvodem k vykoupení byly polehčující okolnosti, nicméně tento prostředek byl cestou pro movité vrstvy obyvatel, jak se vyhnout potrestání.³⁷⁴

Jan Voda, který byl po útoku Brože zraněn, žádal, aby ho odvedli k barvíři k ošetření. Nakonec našel Vodu rychtář na cestě, vypadal, že je zmrzlý, nařídil ponocnému, aby ho dopravili k barvíři.³⁷⁵ Jenže toho nemohli nalézt, a tak Vodu nesli na ošetření nejprve k jeho otci Tomášovi Vodovi. Ten ho ale nemohl přijmout, protože sám byl potlučený z pádu z pavlače,³⁷⁶ a ta nakonec k jeho bratrovi: „... my sme ho vedli a on nám se převrhl před Dědkovic a omdlíval. Nemohli sme se dotlouci, a když byl zase veden, opět se převrhl [...] a vyvalil oči jako umrlej. Pak sme ho donesli k bratru jeho. Byl by on tu zkřehl, takový znamenitý mráz byl. Kázal sem tam doma [Vavřinec, ponocný], aby jej obrátili, aby do něho krev nešla ...“.³⁷⁷ Měl hlubokou ránu na levém prsu a mráz, o kterém se ve výpovědi mluví, Vodovi asi zachránil život, protože se mu zpomalil krevní oběh. Stát se to v létě, pak by pravděpodobně vykrvácel.

Brož si byl vědom svého činu, a tak se rozhodl, že na nějakou dobu raději zmizí z Loun: „... když Jan Brož Jiříka Vodu ubodl, přišel ke mně na ráno [k Matouši Kalousovi, pekaři], jak brány otevřeli, a já ještě ležel, řekl Matouši vstaň, jest zle, upíchl sem Jiříka Vodu nožem, nevím hrubě-li a já mu řekl, varuj běž tehdy někam chvíli, až já to přezvím. To já pak nevím, kam jest se Jan Brož poděl, anebo kde jest byl ...“.³⁷⁸ Zajímavé je, že se Matouš Kalouš neobával vypovědět, že vlastně Brožovi poradil, aby na nějakou dobu zmizel. Tvrdí sice, že neví, kde Brož byl, ale poté, co zjistil, že Voda útok pravděpodobně přežije, věděl, kde Brože hledat: „... když byl Jan Brož v Brloze u sedláka na statku Hulišovém, přišel sem k

³⁷² Jan Brož byl roku 1594 členem sboru obecních starších. Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy*, s. 60.

³⁷³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 142^r.

³⁷⁴ Jiří KLABOUCH, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967, s. 253 – 254.

³⁷⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 144^v.

³⁷⁶ Tamtéž.

³⁷⁷ Tamtéž, f. 143^r.

³⁷⁸ Tamtéž, f. 145^r.

němu. On mi se ptal, hrubě-li stůně, aneb bude-li mu co a já řekl, však mu bohda nic nebude ...“.³⁷⁹ Po této informaci se Brož vrátil domů.

Voda zažaloval Brože pro „zbodení“. Jan Brož k němu vyslal Jana Mikšovce a Jana Džbera, aby Vodu požádali o stažení té žaloby, že se s ním chce Brož dohodnout na smlouvě o finanční odškodnění: „... že jest toho žádostiv, aby se s ním raději o to zbodení, o kterémž soud mají, raději smluvili ...“.³⁸⁰ Když se potom potkali u Markovů na starém pivě, chtěl Voda jako odškodné dva tisíce kop grošů, na což Brož nechtěl přistoupit.³⁸¹ Voda se pokoušel argumentovat tím, že je díky tomu chromý.³⁸² Při vyhrál v roce 1592 Jiřík Voda, Brož vyvázl s pokutou 300 kop míšeňských.³⁸³ Apelační soud sumu nakonec upravil na 150 kop míšeňských a uložil Brožovi uhradit všechny Vodovi zdravotní výdaje.³⁸⁴

V dalším sporu se podnětem pro roztržku stala událost, kdy Václav Dlouhý se svými pomocníky Václavem a Tomášem Černými přišel do domu Matouše Číželského, kde se konalo svatební veselí. Přítomno bylo více lidí včetně žen. Ve světnici se tančilo. Když Dlouhý viděl, že na parketu tančí Jan Čížek se Zuzanou, která u Dlouhých bývala, začal vykřikovat, že „lotr s kurvou tancuje“. Když toto obvinění nepřestal opakovat, tak se mezi nimi strhla rvačka, do které se zapojili i Dlouhého pomocníci. Bartoloměj, tovaryš řemesla kolářského, se vydal Čížka bránit.³⁸⁵ Protože ale zhasla svíčka, Václav Dlouhý se spletl a pustil se do Mikuláše, kožišnického tovaryše.³⁸⁶ V první chvíli se jim podařilo Dlouhého vystrčit ven za světnice, ale on se dostal zpět a vyhrožoval Mikulášovi nožem, nakonec ho tím nožem zranil na ruce.³⁸⁷ Mikuláš Načeradský, tovaryš kožišnický, a Bartoloměj Pšovský, tovaryš kolářský, zažalovali Dlouhého pro „zbodení“.³⁸⁸ Štefan Lazebník přináší popis zranění, která Mikuláš s Bartolomějem utrhli: „... Mikuláš, řemesla kožišnického tovaryš, v kloubě má přerezaný žíly na levý ruce až do kosti, kdyby nebyl častně a pilně opatřen, zůstal by na tu ruku chromý. Bartoloměj, kolářského řemesla tovaryš, má v hlavu bodenou ruku a

---

³⁷⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 145^f.

³⁸⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 144^v.

³⁸¹ Tamtéž, f. 145^f.

³⁸² Tamtéž, f. 147^f.

³⁸³ SOkA Louny, AM Louny, I C 17, f. 664^f.

³⁸⁴ Tamtéž, f. 664^v.

³⁸⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 331^f.

³⁸⁶ Tamtéž, f. 331^v.

³⁸⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 332^f.

³⁸⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 331^f – 333^f; I C 18, f. 215^r – 222^v.

druhou týž v hlavě rozhrazenou ...“.³⁸⁹ Jan Dlouhý byl potrestán pokutou pěti kop grošů českých, které měl vyplatit Bartolomějovi Pšanskému i Mikuláši Načeradskému.³⁹⁰

Zajímavé je, že prvních pět svědectví k této události vydávají ženy. Jedna popisuje, jak přemlouvala manžela, aby se do toho nemíchal: „... *když sem já [Maryana, manželka Bartoloměje Březiny] s Bartolomějem, manželem svým dcerkou svou a Tomášem Heroltem domu jíti počeli [...] prosila manžela svého, aby nebránil, ale šel domu, což sme učinili a domů otančevše [...] odešli ...*“.³⁹¹ Druhá zase v momentě, kdy se začali prát, odešla ze světnice: „... *já vzala kožich, když se dali do té pranice a vyšla sem ven z světnice ...*“.³⁹² Kdo ale svědomí nevydává, to je Jan Čížek se svou manželkou, kteří vlastně byli hlavními aktéry celé události.

V krčmách mají všechny šarvátky velmi podobný scénář. Konflikty často vznikají během karetních nebo jiných her a téměř pravidelně s podporou alkoholu. Nejprve padají slovní urážky, poté první pohlavky a nakonec dojde na zbraně. Velmi často vypovídají krčmáři nebo jejich rodinní příslušníci, že se pokoušeli šarvátky uklidnit. Krčmáři neváhají zasáhnout vlastní silou, ženy pak povětšinou domlouvou, nebo rovnou volají na pomoc ponocné či rychtáře.

Pouze jednou se zde objevuje případ, kdy ke rvačce došlo na ulici, a to ještě mezi ženou a mužem. Jedná se o spor Anny Skálové a Víta Klače.³⁹³ Anna Skálová obeslala do rady Víta Klače: „... *žalobu na něj učinila, že jest ji zbil a šaty na ni pokálel ...*“.³⁹⁴ Vít Klač si za to vysloužil uvěznění v „Kapse“,³⁹⁵ odkud byl pak přemístěn do šatlavního vězení a nakonec propuštěn na rukojemství.³⁹⁶ Anna ty špinavé šaty donesla na radu, kde se sešlo kolokvium krejčích a kožišníků včetně několika měšťanek, a ti měli šaty ocenit. Částku, kterou stanovili, Vít Klač složil, ale Anně to bylo málo.

Vít Klač měl podle výpovědi Marty, manželky Václava Branýho, mluvit o Anně jako o ženě, která se nechová dobře k mužům: „... *šel Vít Klač z brány mimo naše a řekl Skálový,*

---

³⁸⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 332^v.

³⁹⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 18, f. 218^v – 219^r.

³⁹¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 331^v.

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 214^v – 218^r; I C 17a, p. 283 – 296.

³⁹⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 215^r.

³⁹⁵ Viz. kapitola o lounských vězeních.

³⁹⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 215^r.

*... která se mnou stála: Tu jsou ty ženy, jak své muže perou. A podruhé: Sedlas na něj a osedlalas ho kobyla. Potom, když od ní odešel, od šminku mluvil ji, že lepší včera od města vymrskali, nežli jest ona ... “.*³⁹⁷ Nařčená Skálová, jistě ne beze slov, šla za Klačem, ten jí řekl: „... varuj mi duplovaná kurvo z cesty ...“,³⁹⁸ a ať za ním nechodí, odvětila mu: „... polib mne zadek, zrádce, byl jsi od šibenice vyprošený ...“.³⁹⁹ Přitom Anna Skálová také nebyla zrovna bez poskvrnky, jak už bylo výše uvedeno, sama měla na mále, aby nebyla podrobena útrpnému výslechu.⁴⁰⁰ Poté přišlo na strkání a nějakou tu nadávku, nakonec: „... když vešli konec uličky za dvorem Jana Brože, strčil ní ostře, až dopadla do toho bláta a on naň i tu ji přestí pachoval v tom blátě ...“.⁴⁰¹

6.4.2 Mordy a vraždy

Rozdíl mezi mordem a zabitím vymezují Koldínova městská práva následovně: mezi mordy se počítá loupežná, či úkladná vražda, travičství, potrat a také zabití člověka, který se nemohl bránit např. ve spánku, sedící za stolem. Také pokud někdo někoho ohrožuje vědomě ručnicí, je to považováno za mord. Vražda je potom podle Koldína chápána jako zabití při potyčce.⁴⁰² Tedy vrah chtěl v potyčce svého protivníka zabít, ale místo toho ho jen zranil.⁴⁰³

V letech 1593 až 1596 probíhal v Lounech proces mezi Adamem Jánským, poddaným Adama Hrušky z Března a na Pšanech, Matějem a Bartolomějem proti Martinu Michlenovi, úředníku panství Budyně, o mord Lukáše Zadního, poddaného budyňského panství.⁴⁰⁴ Adam Jánský se svými švagry a čeládkou přišel ke Strachotovi Kocurovskému na staré pivo, protože Kocurovský u něj měl dluh za chmel. Zdrželi se a zažádal si o nocleh. Kocurovský projevil obavy: „... nevím, kdybyste se jen chtěli chovat dobře ...“.⁴⁰⁵ Jánský ho uklidňoval, že je zde jen se svými švagry a čeládkou. Potom přišel Jan Hrozný, řezník, s Lukšem Zadním. Strhla se mezi nimi rvačka, do které se zapojilo několik lidí. Kocurovský vypovídá: „... oni se prali, oč jichkoli tam bylo do desíti osob, více aneb méně, všickni v hromadě byli. Tak já vzavši lištu,

³⁹⁷ Tamtéž, f. 216^r.

³⁹⁸ Tamtéž, f. 217^r.

³⁹⁹ Tamtéž, f. 217^r.

⁴⁰⁰ Viz. s. 57.

⁴⁰¹ Tamtéž, f. 216^r.

⁴⁰² Podrobně viz. KOLDÍN, čl. N. XXVII – N. XXX.

⁴⁰³ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 122.

⁴⁰⁴ V celém sporu figurovalo několik osob, žalob pro mord Lukáše Zadního bylo tedy víc. Spory jsou evidovány v knihách: I C 34, f. 185^r – 189^r, 190^v – 191^v, 194^v – 195^v, 244^v – 245^r; I C 17a, p. 138 – 171; I C 18, f. 1^v – 15^r.

⁴⁰⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 185^r.

pral sou mezi ně, jich jsou napomínal a prosil, aby sebe nechali ...“.⁴⁰⁶ Vyprovokoval ji svým chováním pravděpodobně Matěj, který doprovázel Adama Jánských: „... *ten Matějček skákal po stolích a prve s jinými měl zlou vůli za druhým stolem. Přibíhal k našemu stolu a zle vůle hledá ...*“.⁴⁰⁷ Během rvačky skončil Jan Hrozný s rozbitou hlavou a Lukše Zadního někdo smrtelně bodl nožem: „... *uhodil ho [Jana Hrozného] ten nejmladší, který sedí v šatlavě stolicí, až hned tu na místě zůstali, vypadši hlavou ven ze dveří. Já zkřikl [Strachota Kocurovský]: Běda mně, jest zabítej. Dejte vody. Tu sme na něj lili vodu chladnou a jej křísili. A tom Anna Vinařka má ke mně přistoupila a řekla: Vy toho křísíte a hledít a tamto již leží jeden zabítej ...*“.⁴⁰⁸ Tím zabitým byl Lukeš Zadní.

Anna Vinařka z domu Jana Kapra z Kaprštejna byla tou, která si mrtvého v tom zmatku všimla. Je zarážející, jak klidně se chovala. Nejprve si na něj posvítla, pak mu dala kožich pod hlavu a během těchto úkonů si všimla nože, který měl dotýčný v levém boku. Tato žena nejen že se neštitila mrtvého, ale dokonce mu vytáhla nůž z rány: „... *i dobejvám z něho ten nůž [Anna Vinařka], nemohla sem ho dlouho vytrhnouti, vězel mu za střenky v rukávě ...*“.⁴⁰⁹ Když viděla Dorota, manželka Kocurovského, že je to její nůž, tak ho vytáhla z mrtvého sama, a co víc, ten nůž si dala zpět mezi ostatní přibory.⁴¹⁰ Je zřejmé, že obě ženy jednaly dost chladně, měřeno optikou dnešního vnímání. Důvodem jejich jednání mohla být každodenní rutina, co se rvaček a mrtvých týče. Netvrdím, že byli obyvatelé měst denně vystaveni násilí.⁴¹¹ Je spíše pravděpodobné, že určité prostředí nahrávalo násilnostem více jako právě místa, kde se šenkovalo víno nebo pivo, a tudíž jejich majitelé mohli být vůči násilí více resistantní.

To ale nebylo Lukšovo jediné zranění. Ve výpovědi hrobníka Šebestiána se dovídáme, že měl také proraženou lebku.⁴¹² Podle dalších výpovědí měl utržit spoustu kopanců jak od toho Matěje, tak od Adama Jánského: „... *Adam držel se stolu, hamtal mu nohama po hlavě a ten Matějček též po lůnu ...*“.⁴¹³ Čemuž odpovídal i popis mrtvého, který podávali pravděpodobní svědci omývání těla: „... *když toho Lukše Zadního nebožtíka myli, byl po*

⁴⁰⁶ Tamtéž, f. 185^r – 185^v.

⁴⁰⁷ Tamtéž, f. 188^v.

⁴⁰⁸ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 185^v.

⁴⁰⁹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 186^v.

⁴¹⁰ Tamtéž.

⁴¹¹ Srov. Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie*, s. 57 – 58.

⁴¹² SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 188^v.

⁴¹³ Tamtéž, f. 191^r.

*jednom líci modrej, v hlavě měl šrám, po plecích až do pasu byl všecken modrej. Hlava se mu klátila, ale já nevím, byla-li jest sražena, neb sem se ho nedotýkala [Rozina, manželka Jiříka Mouryčky]. Ránu bodenou v boku levým pod žebrem sem spatřila, když jej myli, velmi velice z něho krev šla, tak že ji museli šatem zacpati ...“.*⁴¹⁴ Již v předešlé kapitole o obstarání nebožtíka jsem se zmínila, že omývání mohly být přítomny osoby, které se ale aktivně neúčastnily. Rozina je dalším příkladem.

Jak bylo uvedeno výše, mezi „mordýře“ byl řazen i ten, kdo jiné ohrožoval ručnicí. V tomto případě se jedná o Jana Dlouhého, který takto vyhrožoval rychtáři a jeho pomocníkům.⁴¹⁵ Jan Dlouhý byl obeslán do rady, protože měl tvrdit, že konšelé nespravedlivě soudí.⁴¹⁶ Dlouhý žádal, aby se mohl hájit před podkomořím a do té doby aby s ním páni radní nic nedělali. Možná se obával podjatosti radních vzhledem k tomu, že se jich celá záležitost měla týkat. Nicméně ti pověřili rychtáře jeho zatčením. Dlouhý si vyžádal na cestě do šatlavy zastavení doma, když mu to povolili, využil situace a zamkl se v komoře. Byl rozhodnutý do vězení nejít. Když ho přišli navštívit Petr Džbanovský a Jan Kýhar, ukazoval jim, jak má připravené dvě ručnice na obranu. Kýhar mu řekl, že kdyby nechal pana purkmistra na pokoji, tak by se nemusel bát rady, což plně kvitovala Dlouhého manželka.⁴¹⁷ Z výpovědi Džbanovského i Kýhara se také dozvídáme, že ho manželka vyplísnila, že manipuluje s ručnicemi před dětmi.⁴¹⁸ Když se za ním dostavil rychtář s poručením, aby s ním šel do vězení, Dlouhý mu odporoval a nakonec proti němu pozvedl ručnici: „... rychtář na to nic nedbal, k Dlouhému blíž přistoupil a jeho se chytiti chtěl. Dlouhý nemeškal, rychle ručnice, který dvě na lavici ležely, vzal, na stůl vyskočil, kohoutek přiložil, s ní se okolo na tom stole točil. Rychtář jak to spatřil hned také voštip, který při stěně byl, popadl a s ním k Dlouhému přiměřil ...“.⁴¹⁹ V této patové situaci se Dlouhý rozhodl pro útěk oknem, vylezl na střechu a schoval se s těmi ručnicemi za přístřešek.⁴²⁰

Problémy s radními asi Jana Dlouhého neopouštěly. V roce 1601 se dokonce nechal slyšet, že primase Václava Nosydlu zastřelí, což vypověděla Dorota Chumlová: „... když jsem

---

⁴¹⁴ Tamtéž, f. 194^v – 195^r.

⁴¹⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 286^v – 291^v; I C 18, f. 225^r – 237^v.

⁴¹⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 290^r.

⁴¹⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 289^r.

⁴¹⁸ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 287^v, 289^r.

⁴¹⁹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 286^v – 287^r.

⁴²⁰ Tamtéž, f. 287^v.

z vokna vyhlídala, Václav Dlouhej přišel k Václavovi Ručníkáři a to k němu mluvil, že má tu děvku Mandu ku právu dostati a že by žádná jiná příčina nebyla toho, než by ten zrádce primas a že na něho v zahradě číhati bude a že ho zastřelí a ještě se zavazoval přísahou ...“.⁴²¹ I tento čin může být hodnocen jako hrdelní zločin podle Koldína: „Též také, kdožbykoli, auklady aneb zálohy někomu strojil na něj očekávaje, číhaje, z aumysla jej zabil aneb zabiti chtěl byl pak pro některé překážky i nezabil, za morděře počten bude a pokutu morděře ponese.“⁴²² Žádný proces se v této věci ale s Janem Dlouhým nekonal.

Častou zbraní, kterou dotčený použije k zabití, je sekyra. Ta je hlavní aktérkou v případě, když Vít s ní zabil v domě Jana Holuba jednoho z hostů: „... udeřil v hlavu toho zamordovaného, až týlem na kraj šenkvasu upadl a potom ho v prsy udeřil [...] kdyby ho byl vostrým v prsy udeřil, jak jest sekera široká byla, byl by ho napoli rozťal, než v čelo ho nebo koncem nebo bradu zasáhl, tak že jest mu mozek z hlavy pištěl ...“.⁴²³ Tento Vít byl vzat do vězení spolu s Kryštofem Vurkářem, podruhem ze dvora mistra Adama [Cholossia Pelhřimovského]. Ten vypověděl, že se ho Vít pokusil podplatit: „... v tom vězení dával mi ten Vít půl kopy, abych zamlčel to slovo a na něho nepravil, že jest on ho usekl ...“.⁴²⁴ Ani tato svědomí nebyla ale čtena.

Díky napadení Martina Hrušky v noci na vinici⁴²⁵ dostáváme informaci o způsobu, jak eskortovat vězně. Podezřelý Vavřinec Šmidař byl vězněn na Rané, kde měl sedět v kládě. Městský rychtář, který se svými pomocníky pro něj přišel, přikázal biřicovi, aby „... ho vzal do palečnic ...“.⁴²⁶ a tak s ním šli do Loun.

V zimě roku 1600 šli někteří poddaní urozeného pána Jana Václava z Lobkovic z Loun do Chraberc. Nechali se svést Matějem Hnilicem z Chraberc na saních. Cestou se přel Vít Štěpánovic s rychtářem Michovským Martinem o koupi statku. Pili v domě u Jana Trefila a rozhodli se zde zůstat na noc. Nocování ve výčepních domech bylo běžnou praxí. Anna Trefilka jim rozestlala ve světnici: „... dala jim žena má za stůl podušku, Martin s Hestlikem ze vsi Tejnec na jednu se položili, Štěpán s Vítem Trynkou sem na druhou podušku za druhým

---

⁴²¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 342^v.

⁴²² KOLDÍN, čl. N. XXX.

⁴²³ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 117^v.

⁴²⁴ Tamtéž, f. 118^r.

⁴²⁵ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 206^v – 208^v; I C 17a, p. 1 – 29.

⁴²⁶ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 207^v – 208^r.

stolem ...“.⁴²⁷ Ráno se Martin, rychtář z Michovic, chystal domů, řekl, ať s ním jde Vít Štěpánovic, že už dvě noci doma nebyl. Ten mu ale odpověděl, že pokud má peníze, tak z krčmy neodejde.⁴²⁸ Během noci se ve světnici, kde spali, objevila žena, která ležela za kamny. Rychtář Martin si později stěžoval, že ho Vít Štěpán zbil. Když potom umřel, měl četná zranění: „... *když umřel, byl modrý v krku a v lúně byl nejvíce a na nohách a na plecích ...*“.⁴²⁹ Tyto výpovědi, ale nebyly použity před soudem, takže nelze z námi vybraných pramenů zjistit, zdali byl Vít Štěpán obviněn ze zabití.

Častý popis pranic v krčmách udává, že někdo zhasl svíčku. Pravděpodobně proto, aby nebylo vidět, kdo se na rvačce podílí: „... *potem na jejich stole svíčku zhasili a všickni vyskočili na Jana Straku, prali se všickni, Křista přes něj klíčem pral, rozrazil mu nos a hlavu, tak že tu hned krev tekla ...*“.⁴³⁰ Tento zmíněný spor, který začal tak, že Jan Straka nařkl Jana Strnada z toho, že neumí podkovy přibít, se potom přenesl z krčmy na ulici.⁴³¹ Tam Jan Straka dostal po hlavě kamením a na následky zemřel.

Jan Bradynský, krčmář z Jimlína, poddaný urozeného pána a statečného rytíře Volfa Staršího z Vřesovic, z Doubranské hory, na Lipenci a na Nových Hradech, byl obviněn, že v roce 1605 k smrti ubil pachole.⁴³² Samuel Krouž, barvíř, který byl k ošetření toho pacholete povolán, vypovídal, že ho nechtěl ošetřit, dokud nebyl přítomen rychtář z Opočna, pak mu ale ošetření poskytl. Ve své výpovědi popsal zranění, která dítě utrpělo: „... *sraženou krev v životě měl a lůno bylo stlučený a veliký, všecko černý ...*“.⁴³³ Dítě mělo v přítomnosti Samuela Krouže a Jana Kočího, rychtáře z Opočna, vypovědět, jak ke zraněním přišlo: „... *že ten krčmář Jimlínský, u kterého ten pacholík sloužil, nejprve doma bidlem pral zadu na hlavu až mu kůži rozrazil. Musil jedti na pole k Touchovicům, ten pacholík, a on dobře nemohl těch koní spraviti, on vzal ten krčmář sekyru a bil ho zadu na hřbet až upad z koně dolů. Potom hamtal ho nohami po životě a uděril ho sekyrou na lůno. Potom vzal ho za ruce a za nohy a házel ho přes tři jámy. Nechal ho tak ležeti a jel domu. Pak ten pacholík vlezl po nohách a rukách do Touchovic, do dvoru na jakous slámu, v noci hrubě křičel. Nějaká zemanská pana v*

---

⁴²⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 318^f.

⁴²⁸ Tamtéž.

⁴²⁹ Tamtéž, f. 320^f.

⁴³⁰ Tamtéž, f. 411^f.

⁴³¹ Tamtéž, f. 412^f.

⁴³² Tamtéž, f. 458^v – 463^v.

⁴³³ Tamtéž, f. 459^f.

Touchovicích volala na děvky, aby stáli a pohlídl, kdo tam křičí, poznali potom, že jest ten pacholík, který sloužil u krčmáře Jimlinskýho ...“.⁴³⁴ Když pak mělo to dítě pohřeb, šel krčmář za márami. Když se ho někteří obviňovali, že to dítě zabil, tak odpovídal, že dokud mu to neprokáží, tak ho nezabil.⁴³⁵

6.4.3 Čest a poctivost⁴³⁶

Otázka cti byla pro raně novověkého člověka životně důležitá. To na ní záviselo postavení jednotlivce. Pokud se mu stalo, že jeho čest došla újmy, mohl být dotyčný vyloučen ze společnosti. Ztratit čest mohl jedinec, který se nechoval podle etických norem společenství, tedy v našem případě města.⁴³⁷ Nositelem tzv. kolektivní cti mohla být nějaká konkrétní skupina např. město, cech, bratrstvo. Ale ani integrace do některého z těchto společenství neznamenal, že se jedinec nemusel starat o to, aby nedošla újmy jeho osobní čest. Pokud by se to stalo, vrhlo by to špatné světlo i na další členy komunity, do které jedinec patřil.⁴³⁸ Čest byla přítomna v jakémkoli každodenním jednání, byla však znatelná pouze tehdy, když na ní došlo k újmě.⁴³⁹

V období, které bylo touto prací vymezeno, se mění společenské zakotvení cti. Od původního tradičně feudálního pojetí cti, kterou nabyl rod a udržoval ji rytířskými ideály, se přesouvá do světa financí, řemesel a obchodu, v přímé souvislosti se sociálními změnami ve společnosti. Podmínkou pro nabývání cti se stalo dodržování smluvních závazků a dalších společenských pravidel.⁴⁴⁰ Pojem „měšťanské cti“ mohl mít právní validitu, pokud právně existovala společnost, která ho nesla.⁴⁴¹

---

⁴³⁴ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 459^f.

⁴³⁵ Tamtéž, f. 459^v.

⁴³⁶ Otázka cti se těší dlouhodobému badatelskému zájmu jak v České republice, tak v zahraničí. Vzhledem k omezením, která tato práce skýtá, není možné rozepisovat podrobně prameny a literaturu k tomuto tématu. Proto případné zájemce odkazují na publikaci, která vyšla v roce 2010 v Brně, a na seznam pramenů a literatury, který v ní najdou. KOLEKTIV AUTORŮ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

⁴³⁷ Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech raného novověku. Sonda do pramenů královského města Brna a města Krupka v Čechách*, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 174.

⁴³⁸ Srov. Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé*, s. 7 – 10.

⁴³⁹ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, 2. díl, s. 189.

⁴⁴⁰ Josef VÁLKA, „Čest je zrcadlo společnosti“, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 212.

⁴⁴¹ Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech*, s. 173 – 174.

Žaloby o zhanění cti se v pramenech raného novověku objevují často, což také dokládá její hodnotu. Ve zkoumané knize svědomí činí spory o čest 37% všech trestněprávních sporů.⁴⁴² Utrhání nebo hanění cti blízce souviselo s již probíranými výtržnostmi a rvačkami. Bylo častým jevem, že právě otázka cti se stala motivem pro to, sáhnout k fyzickému útoku.⁴⁴³

Městské právo v raném novověku rozeznávalo dvě úrovně urážky na cti.⁴⁴⁴ Jako více závažný byl pojímán tzv. „nářek poctivosti“. Druhým, méně závažným bylo „zhanění“. Nářek byl uznán za tato obvinění: zrada, bezectnost, podvodné jednání, nevyvedené psanství, nadávky jako z kurvy syn, falešník, panchart, kurva; zlodějství. Zhanění potom následovala po všech ostatních nadávkách.⁴⁴⁵ Koldínův zákoník v článku Q. XIV. sice říká, že „... nemalý rozdíl jest mezi nářkem a haněním ...“, nicméně ze soudní praxe měst je patrné, že mezi nářkem a zhaněním je jen tenká hranice.⁴⁴⁶ Zhanění v praxi nemělo za následek ztrátu cti, trestné bylo pouze v případě, že k němu došlo ve zlém úmyslu. Pokud tedy zhanitel prokázal, že svoje slova myslel v žertu, nejednalo se o trestný čin.⁴⁴⁷

„... Čest lepší než stříbro, zlato ...“,⁴⁴⁸ tak chápe čest krčmář Tůma z Černčic, když nabádá Doušu, aby neutíkal ze šatlavy. Ukázka je dokladem silně vžitě hodnoty osobní cti, tak jak ji chápali sami obyvatelé města.

Juliana, manželka Matyáše Kulíška, spustila hanlivá slova při trhu na Zuzanu, dceru Václava Branýho, potom, co jí Zuzana shodila z krámu prkno, na kterém ale žádné zboží nebylo. Ačkoli Juliana neměla škodu, velmi hrubě Zuzana nadávala: „... nadala jí nejednou než mnohokrát, kurev duplovaných, že jest bezbožně a nešlechtně na světě živa a že opsí a kurví se na rynku a že sama na pacholíky leze. Chtěla ji přece bít s lopatou na ni ...“.⁴⁴⁹

⁴⁴² Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen*, s. 262.

⁴⁴³ Srov. Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, 2. díl, s. 189 – 208.

⁴⁴⁴ KOLDÍN, č. Q. XII – Q. XXXVI; Podrobné právní ukotvení cti najdeme v článku: Petr KREUZ, *Urážka na cti v praxi komorního soudu Království českého a městského soudu Starého Města pražského v první polovině 16. století*, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 127 – 132.

⁴⁴⁵ Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 96.

⁴⁴⁶ Srov. Ondřej HLADÍK, *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 96; Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech*, s. 176.

⁴⁴⁷ Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech*, s. 176.

⁴⁴⁸ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 146^r.

⁴⁴⁹ Tamtéž, f. 292^v.

Jednalo se o dost prudkou reakci, zpochybnila její manželský původ. Spor by měl patřit do kategorie těžší, tedy nárek cti, ačkoli se zdá, že rada ho vnímala pouze jako zhanění.⁴⁵⁰

I druhá dcera Václava Branýho měla potíže se ctí. Václav Braný žaloval Šťastného Ručníkáře o nárek poctivosti a o krádež v roce 1602.⁴⁵¹ Ručníkář měl o Magdaleně mluvit: „... že jest jeho vlastní kurva, že jest s ní líhal ...“.⁴⁵² V hádku se pak pustila Magdalena s Ručníkářovou manželkou Annou: „... bylo tak počátek toho Magdalena, dcera Václava Branýho, nechala dítěte u mě [Kateřiny Farářky], Johanka Šestáková přivolala mne k sobě a v tom šla piva točiti, řekla mi budou-li tlouci, nalejte jim piva, v tom vynesl Šťastný Ručníkář hubatičku ven, já ji od něho brala, majíc dítě na ruce a on děťátko to od mne vzal, manželka jeho seděla na schodech u Šestáků, řekla, ty duplovaný kurvy, když ty to dítě máš, jako by mi nuž do srdce strčil a to do tříkrát, [...] a ona řekla, že jest mého manžela kurva ...“.⁴⁵³ Ručníkář se k Magdaleně několikrát veřejně přiznal, čímž musel své zákonné manželce silně znesnadňovat situaci. Zdá se, že se okolo jeho prohlášení nic zásadního neděje. Dá se tedy předpokládat, že nemanželské vztahy mužů nebyly ničím ojedinělým. Naopak u ženy byl takový skutek nepřipustný, její čest se odvíjela od sexuální morálky. Hlavním motivem tohoto stavu byl majetek a jeho předávání v rodinné linii. Nestálost manželky by znamenala ohrožení rodinného majetku.⁴⁵⁴

O nárek poctivosti žaluje na místě své manželky Doroty Zikmunda Zuba z Kamsenperku Jan Artofidius.⁴⁵⁵ Když v létě roku 1593 šel Jan Artofidius s Václavem Nosydrou na procházku, zastavili se u domu Zikmunda Zuba. Artofidius Zuba upomínal pro nezaplacené peníze. Zub se ale ohradil, že Artofidia i s jeho ženou, kterou nazval kurvou, ve svém domě hostil. Anna, manželka Jana Šmikovic, to ve své výpovědi vyjádřila poněkud šťavnatěji: „... žral u mně i s tou svou kurvou ...“.⁴⁵⁶ Celé nařčení vzešlo z toho, že poté, co si Jan vzal Dorotu, vdovu Písařovic, ta porodila předčasně, myšleno od data sňatku: „... mistr Jan Artofidius pojal sobě Dorotu, vdovu Písařovic, pozavší sobě ji, měl s ní Reginu, nyní

⁴⁵⁰ Pod záhlavím sporu je poznámka o publikování svědomí, ale v knihách rozepří a ortelů tento spor nebyl nalezen.

⁴⁵¹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 352^v – 354^r, 355^r.

⁴⁵² Tamtéž, f. 353^r.

⁴⁵³ Tamtéž.

⁴⁵⁴ Srov. Michaela MALANÍKOVÁ, Tomáš BOROVSÝ, *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 116 – 117.

⁴⁵⁵ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 212^r – 214^r.

⁴⁵⁶ Tamtéž, I C 34, f. 212^v.

*Matouše Ladaře manželku, která se zrodila, než čas přišel roku o několik nedělí ...*⁴⁵⁷ Mohlo se opravdu jednat o předčasný porod. Dále vzhledem k tomu, že byla vdovou (po Matouši Písaři), mohla být těhotná ze svého předchozího manželství. Z výpovědi Šimona Koželuha se dozvídáme, že poté co zemřel Matouš Písař, přišel do města mládenec, kterého radní přijali za písaře. Stejně jako v případě vdovy po Adamu Cholossiovi Pelhřimovském, tak i v tomto byla novému písaři zasnoubena pozůstalá vdova, tj. Dorota. Když byli zasnoubeni, měl Dorotu navštěvovat v noci a zůstat u ní.⁴⁵⁸

Panovalo obecné přesvědčení o zasnubách. Pokud proběhly, pak byli muž a žena před Bohem a veřejností oddáni. V 16. století byl rozhodujícím právním aktem příslib obou snoubenců, církevní požehnání bylo chápáno jako oficiální posvěcení sňatku. V této souvislosti byl potom předmanželský styk legální. S příchodem reformace začala církev s tímto jednáním vyslovovat nesouhlas. Pokud tedy spolu snoubenci intimně žili před svatbou, mohli být utrženi na cti. Byl to způsob, jak dostat pod kontrolu tajné sňatky.⁴⁵⁹

Dorota pak zjistila, že je těhotná. Jenže její snoubec podlehl jedné z morových ran. Po smrti svého snoubence, odešla do Prahy, kde se seznámila s Janem Artofidiem a vzala si ho. Pravděpodobně mu zamlčela svoje těhotenství, protože Šimon Koželuh ve své výpovědi uvádí, že když na to Jan přišel, tak od ní odešel. Dorotiny přátelům se podařilo Artofidia přesvědčit, a ten se k ní vrátil.⁴⁶⁰

Její vina či nevina by tedy závisela na tom, jak nazírala městská společnost v Lounech na legálnost předmanželského styku v době zasnub. Bohužel tato svědectví nebyla čtena, takže ze stanovených pramenů se výsledek nedozvíme.

Otázku kolektivní cti odkrývá nářek poctivosti, který spolu měli Dorota Žaludka a Ondřej Sládek v roce 1602.⁴⁶¹ Dorota Ondřeje žalovala pro krádeže viničních tyčí z její vinice. Za císařským rychtářem Jiřím Dědkem z Vlkové přišel Václav Martínek jako zástupce sladovnického cechu a řekl: „... *by sladovníci, pro ten nářek, kterýž on Ondřej byl nařčen, mezi sebou jeho trpěti nechtěli ...*“.⁴⁶² Rychtář mu odpověděl, že dokud mu nebude prokázána

---

⁴⁵⁷ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 213^r.

⁴⁵⁸ Tamtéž, f. 213^v.

⁴⁵⁹ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, 1. díl, s. 149 – 150.

⁴⁶⁰ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 213^v.

⁴⁶¹ SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 368^v – 369^v, 370^v – 375^r; viz. Kapitola 5.3.1.

⁴⁶² SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 369^r.

vina, tak s tím nemůže nic dělat. Zlodějství patřilo mezi jedno z obvinění, které mohlo jedinci uškodit na počestnosti. Pro Ondřeje by vyloučení z cechu znamenalo osobní katastrofu, protože by se dál nesměl věnovat řemeslu.

Nadávky⁴⁶³

Nadávky užívané v raném novověku se odvíjely od hanění základních morálních principů, které městská společnost respektovala. Nejčastěji se útočilo na nelegitimní původ jedince, například se užívalo označení: „z kurvy synu“. Dále pak jsou to nadávky, které zpochybňují řádně vykonávané řemeslo, anebo naopak přirovnávají k tzv. nečistým řemeslům či k trestancům: „ras“, „kat“, „zloděj“, „lotr“. Také výraz, který popisoval kontakt s mrtvými těly, byl účinnou nadávkou: „vislec“. Další okruh nadávek si klade za cíl napadat vlastní podstatu pravidel ctnosti, např. nedodržení daného slova: „zrádce“ či „lhář“. Inspirace se čerpala i ze zvířecí říše, kdy nadávky pocházely ze jmen zvířat, která bylo možno pokládat nějakým způsobem za nečistá: „šelma“, „prase“, „pes“, „krkavec“. Do zvláštní kategorie je možno zařadit slova, která až v kontextu dostanou urážlivý nádech. Jedná se o „brdníka nešlechtného“ nebo „kohoutka“,⁴⁶⁴ či originální „hovnopárek“.

Ženské nadávky se odvíjejí od morálních vlastností a manželské sexuality. Nejčastěji se žena častuje nadávkou „kurva“ a dle potřeby se připojují přídavná jména, jako například: „lehkomyslná“, „zvyjebaná“, „tuplovaná“. Dále můžeme nalézt označení „potvornice“ či jen „lhářka“. Těmito přídavky se také nadávka stupňovala, což bylo běžným jevem. Nejprve byla žena „kurvou“, poté „zvyjebanou kurvou“ a nakonec „duplovanou kurvou zvyjebanou“.

Důvodem k nářku nebo zhanění může být i hanlivé přirovnání, často k části lidského těla: „... aby ho políbil v řiť ...“, „... jest pěknější v zadku nežli ty v tváři ...“.

Pestrost a rozmanitost raně novověkých nadávek neměla hranic. Některá z výše uvedených pojmenování by dnes jako nadávka asi neobstála, nicméně ani otázka cti není dnes přespríliš akcentována. V porovnání s dobou raně novověkou má dnešní člověk, jak se mi občas bohužel poštěstí slyšet, poněkud omezený a nekreativní slovník.

---

⁴⁶³ Srov. Michaela MALANÍKOVÁ, Tomáš BOROVSÝ, *Genderové aspekty sporů o čest*, s. 116 – 122.

⁴⁶⁴ „Kohoutek“ byl považován za nadávku, protože Eliáš Černý, který byl takto označován, byl obviněn z toho, že Barboře, manželce Matěje Křehčiny, snědl kohouta, který se jí zaběhl k němu do domu. SOkA Louny, AM Louny, I C 34, f. 433^v – 434^v, 435^v – 437^v.

6.4.4 Krádeže

Richard van Dülmen ve své knize řadí krádeže k nejčastějším trestním deliktům od 16. století až do konce 18. století.⁴⁶⁵ V našem prostředí nečiní zaznamenané delikty krádeže tak vysoké procento. V okruhu trestněprávním jsou na vyšší příčce delikty z oblasti sporů proti cti a proti životu a zdraví. V případě období o sto let mladším, 1650 – 1770, dospěl Jaroslav Čechura pro Soběslavsko k vyššímu počtu krádeží a tento delikt je zde druhým nejčastějším.⁴⁶⁶ Reálně by bylo ale nutné počítat s větším počtem drobných krádeží, které byly jistě na denním pořádku, ale pachatelé nebyli zadrženi, tudíž nebyli zahrnuti do statistik.

Krádež je z pohledu trestního deliktem proti majetku. Koldínův zákoník ji charakterizuje takto: „Krádež jest lstné dotýkání věci cizí mohvitě, kteréž působí a děje se bez povolení pána té věci, k nabytí jakéhožkoli zisku z požívání jejího.“⁴⁶⁷ Dále je rozlišována dvojím způsobem. První je veřejná a jedinec byl buď přistižen při činu, nebo se u něj daná věc zjevně nacházela, potom se jedná o *zlodějství*. Druhá se stala tajně a musí se prokázat skrze svědky, tehdy jde o *krádež*.⁴⁶⁸

Roku 1591 se u Tomáše Koudelky sešli na snídani sedláci ze Žerotína. Přisedl si k nim Jiří Srb a pili spolu pivo. Když řekli Srbovi, odkud jsou, odvětil jim: „... *že jest tam taky býval na rakách, s svým tovaryšem ...*“.⁴⁶⁹ Dokonce jim líčil, jak na jeho tovaryše přišel hajný, jak ho chtěli hodit do rybníka a raky, které během šarvátky vysypali z kbelíku, zase potom posbíral a odešel.⁴⁷⁰ Marek Jíra ze Žerotína přišel za manželkou Koudelky a řekl jí, že se Srb přiznal, že byl chytat raky na panství jeho milosti Doupovce, a žádal, aby byl povolán rychtář. Anna ho odkázala na Tomáše Koudelku. Ten jim svěřil, že Srb nemá nic, co by si na něm vzali: „... *co my na něm vezmete, však nikdy nic nemá, leč byste chtěli na něm co vystrašiti ...*“.⁴⁷¹ Také že nemá narychlo čeládku a ať si pro rychtáře dojdou sedláci sami, pokud chtějí.⁴⁷² Marek Jíra došel pro rychtáře. Než se ale vrátil, tak se jim Srb schoval: „... *i našli sme ho na loubí za komínem, řekli sme, aby šel s námi dolů do světnice. On nechtěl*

---

⁴⁶⁵ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život*, 2. díl, s. 239.

⁴⁶⁶ Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost*, s. 277.

⁴⁶⁷ KOLDÍN, čl. P. I.

⁴⁶⁸ KOLDÍN, čl. P. III.

⁴⁶⁹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 158^v.

⁴⁷⁰ Tamtéž, f. 158^v.

⁴⁷¹ Tamtéž, f. 159^f.

⁴⁷² Tamtéž, f. 157^v – 158^f.

...“,⁴⁷³ „... když přišel ke dveřům k světnici, běžel domů po schodech, tovaryš za ním. Utíkal před námi. Lapali sme jej a pan rychtář v tom přišel, vedli sme jej do šatlavy, můj tovaryš [Marka Jíry] se s ním vsaditi dal ...“.⁴⁷⁴

Proč se Srb před cizími doznával z krádeže? Je možné, že se chtěl pochlubit, nebo doufal, že sedlákům raky prodá. Jiřík Srb nebyl na racích asi poprvé, Václav Vopozdil, městský rychtář, vypovídá, že slyšel z doslechu, že se Srb často chlubí, jak chodí na raky.⁴⁷⁵

V poslední ukázce je poznámka, že tovaryš Marka Jíry se nechal vsadit do šatlavy se Srbem. Bylo to proto, aby jim Srb neutekl? O vymámení doznání jim pravděpodobně nešlo vzhledem k tomu, že Jiřík Srb se s lovem raků příliš netajil. Spíše se zdá, že tovaryš měl opravdu za úkol Srba hlídat.

Hlavní aktérkou dalšího sporu⁴⁷⁶ je již výše zmiňovaná, Anna Hubková z Černčic. Obvinila Žofii Fučíkovou, že jí ukradla z truhel blíže nespecifikované věci v době, kdy byla přes Vánoce roku 1591 v klášteře. Svou žalobu opírala o výpověď nezletilé Žofiiny dcery. Později se ale ukázalo, že Justýna svědčila proti matce, protože jí Hubková slíbila odměnu.⁴⁷⁷

Hubková šla k purkmistrovi i s Justýnou, potkala tam Mandalenu, manželku Jana Lysého z Požova, který zrovna držel úřad. Mandaleně líčila, jak jí Fučíková vzala z truhel povlečení a nechala si to potvrzovat od Justýny: „... vid', Justýnko, že jest matka brala? Ona nic jiného neříkala než, ano, ano ...“.⁴⁷⁸ Justýna byla vzata do vězení, kde vyprávěla, jak s matkou braly Hubkové věci. Když to slyšel Jiřík Jungr, jinak Vytlačil, který tam byl také, káral jí za její neloajlnost k matce.⁴⁷⁹ Ve stejném duchu se nese i výpověď Doroty, manželky Linhart Ševce: „... byla sem tehdáž v vězení, přivedli tehdáž tam Justýnu, děvče Fučíkové. Vězňové ji domlouvali, proč na matku praví, ona pověděla, však sme pak braly a kradly plátna panský a v truhlách povlaky zlatý taky ...“.⁴⁸⁰ Ve výpovědi Mariany, manželky Jiříka Jungra, čteme, že Justýnu naváděla k výpovědi sama Anna Hubková: „... Světíšek jí, kdo ji kázal tobě tak mluvit, oznámila, že panna, že jí řekla paličkový čepec koupiti a pěknou sukni

⁴⁷³ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 159^f.

⁴⁷⁴ Tamtéž, f. 158^v.

⁴⁷⁵ Tamtéž, f. 158^f.

⁴⁷⁶ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 165^f – 170^f; I C 17, f. 741^r – 769^v.

⁴⁷⁷ Bohumír ROEDL, *Sudička Anna Hubková*, s. 140.

⁴⁷⁸ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 165^v.

⁴⁷⁹ Tamtéž, f. 165^v.

⁴⁸⁰ Tamtéž, f. 167^f.

...“.⁴⁸¹ O stejném úplatku mluví i městský rychtář Václav Vopozdil: „... *kdo ji na to navedl, oznámila, že panna Anna, že jí koupí čepec paličkový a pěknou sukni. Spatřil sem to také, že jest podlej to děvčátko ...*“.⁴⁸²

Neumím si představit vztah Fučíkové ke své dceři, která pro slíbené oblečení udala svoji matku. Je pochopitelná její touha po novém ošacení, ale je zřejmé, že nebyla pružné myslí, když nedomyslela, co mohlo potkat matku. Krádež byla totiž trestána oběšením.

Hubková tuto při prohrála, soud se pro nejasné důkazy stran Hubkové přiklonil k Žofii Fučíkové. Hubková se sice zkoušela ještě znovu odvolávat⁴⁸³, ale apelační soud jen potvrdil rozsudek.

Mezi drobné prohřešky se řadí záležitost Urbana Rezlera a Jana Dlouhého.⁴⁸⁴ Jan Dlouhý s Václavem Ležákem, pravděpodobně posílení alkoholem, vzali před domem Jiřího Dědka z Vlkové Rezlerovi saně s koňmi a vozili se po městě. Dlouhý se pak s Rezlerem o to hádal, Rezlera se ale zastal Jiří Dědek, rychtář císařský: „... *řekl, Janovi Dlauhýmu: Proč vy zastáváte psotu, Václav, proč jest se zmořil jeho hovádka ...*“.⁴⁸⁵

Drobné krádeže se v Lounech děly v oblasti, kde lounští měli své zahrady: na Losích a Lužehradech. Například krádež kamení na Losích,⁴⁸⁶ nebo krádež dříví v Lužehradech.⁴⁸⁷ Dříví bylo oblíbenou položkou zlodějů, ať se jednalo o dříví složené v lese, nebo u domu.

6.4.5 Cizoložství a smilstvo

Spory proti mravnosti tvoří samostatnou kapitolu trestněprávních deliktů. Jedná se o zločiny proti společenské a manželské mravnosti. V této oblasti městského práva docházelo k úzkému propojení s právem církevním. Manželské spory totiž řešila konzistoř.⁴⁸⁸ Městské právo se zabývalo pouze tím druhem sporů, které konzistoř určila. Pokud spolu měly styk osoby nesezdané, jednalo se o *smilstvo*, pokud byl alespoň jeden v manželství, pak šlo o *cizoložství*.

---

⁴⁸¹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 168^f.

⁴⁸² Tamtéž, f. 168^v.

⁴⁸³ Tamtéž, f. 208^v – 209^v.

⁴⁸⁴ Tamtéž, f. 308^v – 309^f.

⁴⁸⁵ Tamtéž, f. 309^f.

⁴⁸⁶ Tamtéž, f. 124^f.

⁴⁸⁷ Tamtéž, f. 422^f.

⁴⁸⁸ Hana KRUPKOVÁ, *Spory týkající se manželství ve světle akt kutnohorské konzistoře*.

Koldín udával jako trest za cizoložství v případě muže stětí mečem, v případě ženy také stětí nebo zahrabání zaživa.⁴⁸⁹ Také ale připouštěl okamžitou mstu manžela v případě, že by svou ženu nebo dceru přistihl při činu.⁴⁹⁰

Různé příklady smilstev a cizoložství byly v této práci již rozebírány v jiných kapitolách. Tato samostatná část je už jen dokončením dříve uvedeného.

Stávalo se, že muž, který měl poměr s dívkou, se s její rodinou vyrovnal finančně. To byl případ i Petra Šprýmka. Petrovi zemřela roku 1593 manželka a hned na to za ním přišel Pavel Toužimský, otec děvečky, se kterou měl Petr poměr. Žádal ho, zdali by si jeho dceru mohl tak za dva, tři roky vzít za manželku. Petr úplně neodporoval, ale nechával si otevřená vrátka: „... *na ten čas, aby ho při tom zanechali [...]* že po časích může se to všechno státi a ji sobě za manželku vzíti ...“.⁴⁹¹ Nakonec se pravděpodobně vyrovnali finančně: „... *viděl jsem i to, že starému otci té děvečky Petr Šprýmek dával nějaké peníze z ruky do ruky, ale nevím, jak jest mnoho bylo ...*“.⁴⁹²

Na podzim roku 1598 byl do rady obeslán Jiřík Zazima, jinak Paleček, který byl obviněn z cizoložství.⁴⁹³ Toho se měl dopustit na celnici v Postoloprtech s nějakou poběhlou ženou. Nejdříve se k tomu nechtěl přiznat, nakonec se doznal, ale vypovídal, že byl velmi opilý. Adam Pilát vypovídá, co viděl: „... *zastihl sem jej na hoře v komoře za dveřmi, bylo potmě, chytil sem jej za zadek v lůno, počal mi hromovati a láti, šel sem dolu ...*“.⁴⁹⁴ Zdá se, že prostory, kde se často střídali lidé na cestách, jako byly celnice, či brány, byly místem, kde se ženy svolné k intimitě povětšinou vyskytovaly.

Daniela Koudelka byl nařčen Janem Jelínkem, že měl styk s dcerou svého učitele a také děvečkou svého otčima, za což měl být trestán pokutou: „... *když byl v Freiberce, též že jest poskurvil pana otce svého dům, že jest děvečku obtěžkal. Že ji za to ouplatek dal ...*“.⁴⁹⁵

Lze předpokládat, že delikt cizoložství byl u mužů trestán finančními pokutami, popřípadě byl vyvinut nátlak na sňatek s danou osobou.

---

⁴⁸⁹ KOLDÍN, čl. M. XL.

⁴⁹⁰ KOLDÍN, čl. M. XXXIX.

⁴⁹¹ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 184^r.

⁴⁹² Tamtéž.

⁴⁹³ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 295^v – 296^r; I C 18, f. 186^r – 194^r.

⁴⁹⁴ SOKA Louny, AM Louny, I C 34, f. 296^r.

⁴⁹⁵ Tamtéž, f. 457^v – 458^r.

Kapitola o vybraných otázkách lounské kriminality měla za úkol nastítnit prostředí a okolnosti, ve kterých se jednotlivé spory udály. Nejedná se o kompletní pohled na situaci v Lounech. K podrobnému prozkoumání, alespoň v rámci knih svědomí, chybí rozbor majetkoprávních sporů, které autorka nezařadila. K celkovému pohledu na kriminalitu v Lounech by pak bylo zapotřebí podrobit rozboru i další prameny městské provenience.

7. Závěr

Cílem diplomové práce bylo ukázat rozmanitost a vhodnost městských knih soudní provenience, zvláště pak knih svědomí, jako pramene pro studium dějin všedního dne. Knihy svědomí byly prozatím badateli opomíjeny, a pokud se jim dostalo pozornosti, spíše byly studovány po stránce právního rozboru trestněprávních a majetkových sporů. Při zpracování této studie byla využita analytická metoda propojená s hojným citováním archivních pramenů.

V teoretické části bylo popsáno městské prostředí v Lounech na konci 16. století a na počátku 17. století. Díky tomu bylo možné uvědomovat si kontext jednotlivých případů, které byly v práci dále líčeny. Louny jsou v tomto období řemeslnicko-zemědělským městem, které se prosazovalo zvláště ve vývozu sladu a vína. Městskou společnost tvořili převážně česky mluvící měšťané, řemeslníci a obchodníci.

Charakteristika knihy svědomí (1584 - 1605) I C 34 přinesla krátkou vnitřní i vnější kritiku svazku, která ukázala formální podobu studovaného pramene, dále pak vnitřní členění knihy, formu zápisů vydávaných svědomí a podíl jednotlivých písařů na zápisech. Byly tak dány podněty k zamyšlení nad dalším zpracováním tohoto typu pramene například ve formě edice a jeho zpřístupnění širší odborné veřejnosti. Autorka také poukázala na - po vizuální stránce - stejnou městskou knihu, která je uložena v SOkA Praha-východ. Jedná se radní manuál Brandýsa nad Labem z pobělohorského období. Brandýský radní manuál se vyznačuje stejným obalem desek ze světlé kůže, zdobený stejným slepotiskovým vzorem. Papír, který byl na jeho výrobu použit, má podobný filigrán jako zkoumaná lounská kniha svědomí. Tato skutečnost je zajímavostí, která by do budoucna mohla být tématem ke studiu dějin papíren nebo městské kanceláře.

Praktická část byla složena ze dvou tématických okruhů. Prvním byly vybrané aspekty z každodenního života lounských měšťanů. Témata, která byla autorkou zvolena, byla postupně zhodnocena pomocí informací získaných ze zkoumané knihy svědomí.

Ženy a jejich svět byly pevně spjaty se světem jejich mužských protějšků. Městské prostředí ženám umožňovalo více se prosadit. Často se zapojovaly do správy řemeslné dílny svého muže, díky tomu získávaly jistou míru samostatnosti. Ženy často prodávaly na trzích, nebo obchodovaly s komoditami, jako bylo obilí nebo chmel. Tyto obchodnické aktivity byly dobře patrné na příkladech uvedených z knihy svědomí. Projevy domácího násilí, kterému

byla věnována jedna z podkapitol, nebyly ojedinělou záležitostí. Jisté „umravňování“ manželky patřilo mezi manželova práva, nesmělo ale přesáhnout jisté obecně uznávané meze. Zásluhou výpovědí svědků jsme mohli nahlédnout do několika různých vztahů, kde každý pár řešil situaci jinak. Zajímavou a běžnou praxí jsou sňatky vdov řemeslníků, které, pokud znovu vstupovaly do manželství, si vybíraly ženichy mezi muži stejného řemesla. Udržovala se tak v chodu řemeslná dílna. Tyto vdovy byly žádanými partiemi zvláště mezi tovaryši, kteří doposud neměli vlastní dílnu. Kniha svědomí se ukázala jako cenný pramen k dějinám porodnictví a ženské sexuality. Ukázka vztahu ženy k jejímu dítěti byla demonstrována na jednom příkladu smrti novorozence po úrazu rodičky. V této souvislosti se dá uvažovat nad možnostmi, že vztah ženy k dítěti, byl mimo jiné také ovlivněn společenským postavením rodičů.

Louny byly na přelomu 16. a 17. století řemeslnícko-zemědělským městem. Z řemesel se zde mezi ty nejvýznamnější řadili sladovníci a pivovarníci, vinaři a řezníci. Bylo běžné, že mezi městskou špičku se dostali movití řemeslníci, kteří si díky svému povolání mohli dovolit nakoupit i hospodářskou půdu. Pokud vystupují zástupci řemesel jako žalobci nebo obvinění, potom se spor zpravidla týká výkonu jejich řemesla; nejčastěji jsou to pře o kvalitu sladu v případě sladovníků a pivovarníků apod. Doložen byl také silný kolektivní akcent cnosti, který byl udržován pod dohledem starších každého cechu.

Ve sledovaném období prošlo Louny několik morových ran. Pavel Mikšovec ve své kronice pravděpodobně dost nadsazoval počty mrtvých, které se na vedení výpovědí v knize svědomí nijak zvlášť neprojevily. Zmínky o moru se v knize nevyskytují hojně i přes opakovaně propukající epidemii. K šíření a projevům moru sice větší počet informací chybí, nicméně spousta jiných nemocí a diagnostik je v ní obsažena, a je tak možné sledovat jejich průběh. V otázkách smrti byl sledován způsob nakládání se zemřelým. Koupání mrtvého patřilo k běžné součásti obstarání nebožtíka. Překvapujícím zjištěním bylo množství lidí, kteří byli dle svých výpovědí aktu přítomni. V obou případech se jednalo o osobu, která zemřela násilnou smrtí, proto je zájem přisuzován zvědavosti.

Druhým samostatným okruhem byly aspekty trestněprávní kriminality, které bylo možné studovat z knih svědomí. Vyhraněnost k trestněprávní kriminalitě a opominutí majetkoprávních sporů je pouze osobním zájmem autorky práce. Pokud by nás zajímal celkový náhled na kriminalitu v Lounech ve zkoumaném období, bylo by třeba vzít na

vědomí i další skupiny kriminálních činů (hrdelní činy, majetkovou a drobnou kriminalitu) a výrazně rozšířit badatelský zájem. Byla provedena klasifikace kriminálních deliktů dle různých autorů. Pro tuto práci bylo jako pomocné členění zvoleno schéma, které nastolil Jaroslav Pánek. Díky uvedeným sporům bylo možné také pozorovat sociální nerovnost v přístupu ke stejnému druhu deliktu.

Zajímavou byla shledána zejména jistá lhostejnost ze strany žen, které se setkaly se zabitím člověka. Tento čin se často odehrál v místě, kde se čepovalo pivo nebo víno. Je možné přisuzovat toto chování prostředí. U žen, které byly pravidelně svědky rvaček a ublížení na zdraví ve výčepech, lze předpokládat jistou otupělost vůči násilí. Pro velké množství deliktů byl spojovacím článkem alkohol. U případů vražd a zabití je zarážející brutalita provedeného činu. Popis zbití jedince s velmi násilnými projevy agresora, po kterém následovala smrt oběti, může být tak jako v případě kronikářů způsobem, jak expresivně zesílit vinu dotyčného útočníka.

Čest byla pro obyvatele raně novověkého města velice ceněnou hodnotou. Odvívěla se od vztahu jedince ke společnosti a naopak vztahu společnosti k jedinci. Její poškození pomocí zhanění nebo nářku mohlo znamenat sociální vyloučení a z toho vycházející existenční potíže. K ohrožení životních podmínek v souvislosti se ctí docházelo například u řemeslníků. Poškození osobní cti zástupce určitého řemesla mohlo poškodit kolektivní čest příslušného cechu. Tomu se cechovní představení bránili vyloučením nečestného řemeslníka ze svých řad. Pro poškozeného to pak mohlo mít za následek velké existenční potíže, protože nemohl nadále vykonávat ve městě řemeslo.

V případě sporů proti mravnosti jako bylo cizoložství nebo smilstvo, platila dvojí míra. Tyto skutky, v případě mužů, byly pojímány výrazně benevolentněji, dokonce se zdá, že jejich konání bylo veřejným tajemstvím. Naopak k cizoložství nebo smilstvu v případě ženy bylo přistupováno podstatně přísněji, protože se jednalo o ohrožení rodu a rodového majetku.

Tato práce prokázala, že knihy svědomí mohou být platným pramenem pro poznání dějin všedního dne, dějin kultury, nebo dějin mentalit. Jsou-li studovány s vědomím limitů, které tento pramen přináší, mohou být cenným zdrojem informací ke struktuře a fungování města, městské kanceláře a společenských vztahů. Pro studium jsou využitelné jak

samostatně, tak je vhodné pro komplexnější představu o problematice města, je rozšířit o studium dalšího materiálu z působnosti městské kanceláře.

8. Prameny a literatura

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Louny, f. Archiv města Louny:

- Kniha svědomí (1584 – 1605), sg. I C 34.
- Právní rozepře a ortele (1577 – 1593), sg. I C 17.
- Právní rozepře a ortele (1593 – 1601), sg. I C 17a.
- Právní rozepře a ortele (1595 – 1601), sg. I C 18.
- Manuale sententiarum definitivarum civitatis Lunensis (1601 – 1651), sg. I C 19.
- Kronika Pavla Mikšovic (1324 - 1785), sg. CH 3 (přepis z pozůstalosti F. Štědrého).

Státní okresní archiv Praha-východ, f. Archiv města Brandýs nad Labem:

- Radní manuál (1630 – 1641), inv. č. 26, sg. IIA/6.

Edice pramenů:

Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská království Českého Pavla Kristiána z Koldína*, Praha 1876.

Bohumír ROEDL (ed.), *Svědectví z morového času*, Praha 2003.

Jaroslav HONC (ed.), *Hospodářské záznamy Jana Zákostelského 1553 – 1574*, Praha 1968.

Internet:

Gerhard PICCARD, *Wasserzeichen*: www.piccard-online.de.

Literatura:

Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti*, 1. díl, Praha 2000.

Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

Zlata BRÁTKOVÁ, *Pražské knihy svědomí z konce 16. století*, in: PSH 31, Praha 2000.

Milan BUBEN, *PVH – Filigránologie*, in: Historický obzor 1, 1990.

Peter BURKE, *Co je kulturní historie?*, Praha 2011.

Jiří ČAREK, *Městské a jiné úřední knihy archivu hlavního města Prahy*, Praha 1956.

Jiří ČAREK, Bořivoj LŮŽEK, *Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách*, in: SAP 18, 1968.

Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku: jižní Čechy 1650 – 1770*, Praha 2008.

Jaroslav ČECHURA, *Mikrohistorie – nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?*, in: Dějiny a současnost, r. 16, č. 1, 1994.

Jaroslav ČECHURA, *Patriciát ve struktuře českých a moravských měst 14. – 16. století*, in: ČNM – řada historická, r. 152, 1 – 2, 1988.

Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.

TENTÝŽ, *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 2001.

TENTÝŽ, *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.

TENTÝŽ, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*, 3 díly, Praha 1999 – 2006.

Ivana EBELOVÁ, *Čechy stavebních řemesel v Čechách v 16. až 18. století*, Praha 1993.

TATÁŽ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

Olga FEJTOVÁ, *Ekonomická a sociální struktura lounských měšťanů v době předbělohorské*, in: SOAL II., 1988.

TATÁŽ, *Lounské měšťanské knihovny v době předbělohorské*, in: SOAL IV., 1991.

Zdeněk FIALA, *Slovníček archivní terminologie*, Praha 1954.

Jindřich FRANCEK, *Výběrový soupis vydaných pramenů a literatury k dějinám hrdelního soudnictví v českých zemích*, in: *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16. – 18. století*, Pardubice 1996.

TENTÝŽ, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2007.

TENTÝŽ, *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*, Trutnov 2010.

TENTÝŽ, *Zločinnost a bezpráví*, Praha 2011.

Carlo GINZBURG, *Sýr a červi: svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2000.

Ondřej HLADÍK, *Kriminalita a právo na Novém Městě pražském v letech 1585 – 1593*, diplomová práce FF UK, Praha 2010.

TENTÝŽ, *Kriminalita v rudolfínské Praze. Zločin a právo na Novém Městě pražském v letech 1585 – 1593*, Praha 2011.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009.

Jan HORSKÝ, *Tematika ženy v německé historicko-antropologické literatuře*, in: DP 13, 1996.

Hana HRACHOVÁ, *Kriminalita na Rokycansku v letech 1575 – 1600*, in: ČNM – řada historická 169, 2000.

Michaela HRUBÁ, *Možnosti výzkumu měšťanských elit v prostředí královských měst severozápadních Čech*, in: DP 22, 2004.

TATÁŽ, „...na sladovně velká hromada sladu formanskýho...“ *Rodiny a domácnosti příslušníků potravinářských řemesel v předbělohorských královských městech severozápadních Čech (Z pohledu pozůstalostních pramenů)*, in: DP 25, 2007.

TATÁŽ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“ *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, in: Acta Universitatis Purkynianae 83, Phil. et Hist. 5, Studia historica – Monographia 5, Ústí nad Labem 2002.

TATÁŽ, *Zvonění na sv. Alžbětu. Odras norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*, Praha 2011.

Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

TENTÝŽ, *Ženy české renesance*, Praha 1977.

Šárka JIROUŠKOVÁ, *Památky zdravotní techniky v různých typech domácích budov – historický vývoj hygienického mobiliáře*, in: DP 24, 2005.

Hana JORDÁNKOVÁ, Ludmila SULITKOVÁ, *Spory o čest v českých a moravských městech raného novověku. Sonda do pramenů královského města Brna a města Krupka v Čechách*, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

Jiří KLABOUCH, *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.

Romana KMOCHOVÁ, Petra PATEROVÁ, *Problémy spojené se zpřístupňováním soudních knih na příkladě královských měst Louny a Slaný v období raného novověku*, in: Ústecký sborník historický – Supplementum 1, *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih* (Sborník příspěvků z konference, konané v Ústí nad Labem 30. – 31. 10. 2008), 2010.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura a každodenního života od 16. do 18. století*, 1. díl, Praha 1995.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Louny*, Praha 2005.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2004.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Žena v Českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

Petr KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předběllohorské*, in: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. – 18. století*, (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996.

TENTÝŽ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech (Příspěvek k metodice studia sociálních dějin kriminality v českých zemích v raném novověku)*, in: DP 23, Praha 2004.

TENTÝŽ, *Urážka na cti v praxi komorního soudu Království českého a městského soudu Starého Města pražského v první polovině 16. století*, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

TENTÝŽ, *Ženy v trestněprávních případech před městským soudem Starého města pražského v letech 1548 – 1560*, in: DP 13, Praha 1996.

Lenka KREUZOVÁ, *Agenda městské soudu v Poděbradech v době předbělohorské ve světle knih čistopisů a ortelních manuálů apelačního soudu v Praze (1548 - 1618)*, diplomová práce, FF UK, Praha 2005.

Hana KRUPKOVÁ, *Spory týkající se manželství ve světle akt kutnohorské konzistoře ve 2. pol. 16. stol. do poč. 17. stol. (s přihlédnutím k týmž sporům v pražské konzistoři)*, FF UK, ÚČD Praha 2008.

Bořivoj LŮŽEK, *Epidemie v 16. století v Lounech*, in: *Historická demografie* 3, 1969.

TENTÝŽ, *Kováři v Lounech v 16. století*, in: *Český lid* 49, 1962.

TENTÝŽ, *Okresní archiv v Lounech: Průvodce po fondech a sbírkách*, Praha 1956.

Michaela MALANÍKOVÁ, Tomáš BOROVSÝ, *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

Karel MALÝ (ed.), *Městské právo v 16. – 18. století v Evropě. (Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25. – 27. září 1979 v Praze)*, Praha 1992.

TENTÝŽ, *Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské*, in: *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995)*, Pardubice 1996.

TENTÝŽ, *Trestní právo v Čechách 15. a 16. století*, Praha 1979.

Jan MAREŠ, *Magdeburské právo ve městech severozápadních Čech v předhusitské době*, disertační práce na FF UK, Praha 2008.

TENTÝŽ, *Vydání při obnovování městské rady v Lounech na přelomu 16. a 17. století*, in: SOAL VII, 1995.

Bořivoj NECHVÁTAL, *Hospodářské postavení Loun v polovině 16. století (Příspěvek k hospodářskému postavení měst v 16. století)*, in: SAP 16, 1966.

Michaela NEUDERTOVÁ, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době (Příspěvek ke studiu inventářů pozůstalostí)*, in: Česká města v 16. – 18. století, Praha 1991.

TATÁŽ, *Inventář pozůstalosti jako pramen poznání všedního dne ženy v předbělohorské době*, in: DP 13, 1996.

TATÁŽ, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského, písaře královského města Louny*, in: Opera Historika 1, 1991.

TATÁŽ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Opera Historika 1, 1992.

Martin NODL, *Sociální aspekty středověkého městského pivovarnictví*, in: DP 25, 2007.

Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310 – 1526*, Praha 1963.

Jaroslav PÁNEK, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*, in: ČsČH 32, Praha 1984.

TENTÝŽ, *Okrajové vrstvy obyvatelstva Českých měst a městeček v 16. – 18. století*, in: DP 16, 1998.

TENTÝŽ, *Současné evropské bádání o dějinách kriminality a trestní justice*, in: Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21. – 22. 9. 1995), Pardubice 1996.

Jan PAŘEZ, *Několik příspěvků k sociální struktuře Loun od poloviny 14. století do počátku 17. století*, in: SOAL VII, 1995.

Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury*, Praha 1995, 2 díly.

Eva PROCHÁZKOVÁ, *Postavení delikventa a vězeňská praxe v raně novověkém Berouně (Edice a rozbor zápisů v knize svědomí z roku 1626)*, in: SSH 20, Beroun 1994.

Martin RHEINHEIMER, *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850*, Praha 2003.

Bohumír ROEDL, *Knihy svědomí jako pramen k dějinám kultury*, in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petrāňovi, Praha 2004.

TENTÝŽ, *Knihy svědomí Žatce a Loun jako pramen k dějinám městského soudnictví před Bílou horou*, in: FHB 7, Praha 1984.

TENTÝŽ, *Kriminalita na Lounsku a její postih v letech 1571 – 1632*, in: VSOL VI., 1993.

TENTÝŽ, *Lounské vinařství v letech 1567 – 1631 pohledem kronikáře Pavla Mikšovce*, in: Dějiny vinařství na Moravě (Sborník příspěvků z konference, uspořádané ve dnech 16. – 17. září 2004 ve Slavkově u Brna), Brno 2005.

TENTÝŽ, *Náklady na činnost lounského hrdebního soudu v letech 1571 – 1631*, in: FHB 16, 1993.

TENTÝŽ, *Stavební podnikání města Louny před Bílou horou*, in: SOAL V., 1992.

TENTÝŽ, *Sudička Anna Hubková z Černčic*, in: DP 13, 1996.

TENTÝŽ, *Úřad perkmistrů v Lounech v průběhu 16. – 18. století*, in: SAP 53, 2003.

TENTÝŽ, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727*, Louny 2004.

Bohumír ROEDL, Petra HORÁČKOVÁ, *Povolání nových měšťanů v Žatci a Lounech před Bílou horou*, in: SOAL I, 1985.

Jan SMOLÍK, *Lounské pivovarnictví v předbělohorské době*, in: Města severozápadních Čech v raném novověku, 2000.

Ludmila SULITKOVÁ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343 – 1619*, 4 sv., Brno 1998 – 2003.

TATÁŽ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku: (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004.

TATÁŽ, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku*, in: DP 22, 2004.

Petr ŠMÍD, *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodenní život na panství a v královském městě Nymburce v letech 1513 - 1620*, diplomová práce, FF UK, Praha 2011.

Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období po počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004.

Josef VÁLKA, „Čest je zrcadlo společnosti“, in: *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví starého města pražského před rokem 1620*, in: PSH 33, Praha 2004.

Václav VOJTÍŠEK, *Archiv hlavního města Prahy: o jeho vývoji, sbírkách a významu*, Praha 1933.

TENTÝŽ, *Manuály radní nového města pražského z let 1548 – 1553 a jejich písaři (Příspěvek k vývoji městských knih pražských)*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953.

TENTÝŽ, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953.

Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské. Na příkladu Nového města pražského a Polabského pětiměstí*, Praha 2011.

Zikmund WINTER, J. V. Šimák (ed.), *Český průmysl a obchod v 16. věku*, Praha 1913.

TENTÝŽ, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve 14. a 15. století*, Praha 1906.

TENTÝŽ, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v 15. a 16. věku*, 2 díly, Praha 1890 – 1892.

TENTÝŽ, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, Praha 1909.

9. Seznam zkratek

ČNM – Časopis Národního muzea

ČsČH – Československý časopis historický

DP – Documenta Pragensia

f. – folio, fond

FHB – Folia Historica Bohemica

inv. č. – inventární číslo

kn. – kniha

p. – pagina

Phil. et Hist. – Philosophica et Historica

PSH – Pražský sborník historický

s. - strana

SAP – Sborník archivních prací

sg. - signatura

SOA – Státní oblastní archiv

SOAL – Sborník okresního archivu v Lounech

SOkA – Státní okresní archiv

srov. - srovnej

SSH – Středočeský sborník historický

10. Obrazová příloha

Obrázek č. 1 – desky knihy.

Obrázek č. 2 – ukázka poškození vazby.

Obrázek č. 3 – signatura na přideščí desek.

Obrázek č. 4 – filigrán varianta Piccard č. 103353 (Brandýs nad Labem).

Obrázek č. 5 – vložený lístek mezi folii 121^v – 122^f.

Obrázek č. 6 – filigrán varianta Piccard č. 102899 (Louny).

Obrázek č. 7 – písař Tomáš Brodský.

Obrázek č. 8 – písař Adam Cholossius Pelhřimovský.

Obrázek č. 9 – písař Petr Casselius Hradecký.

Obrázek č. 10 – písař Řehoř Zhorský Kladrubský.

Obrázek č. 11 – písař Bartoleměj Písecký.

Obrázek č. 1.

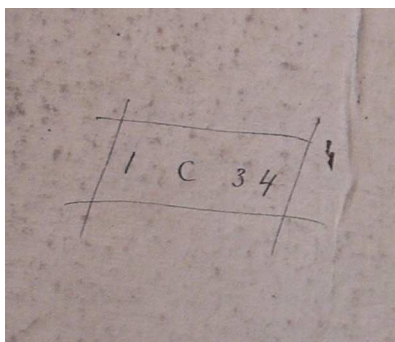

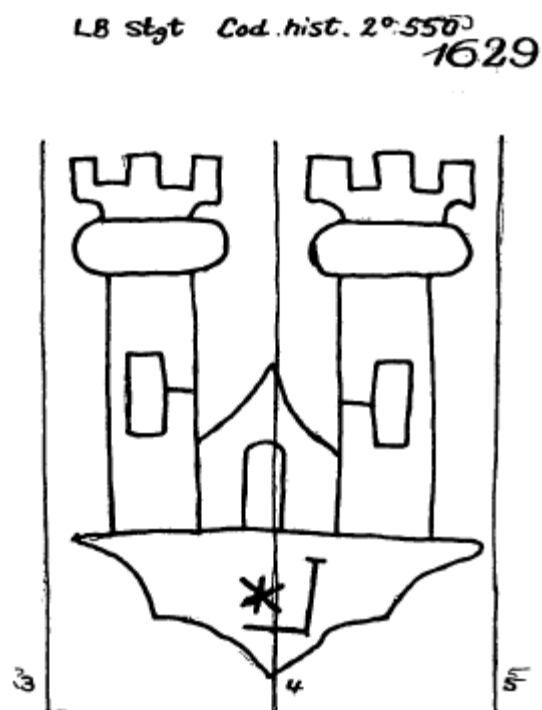
Obrázek č. 2.

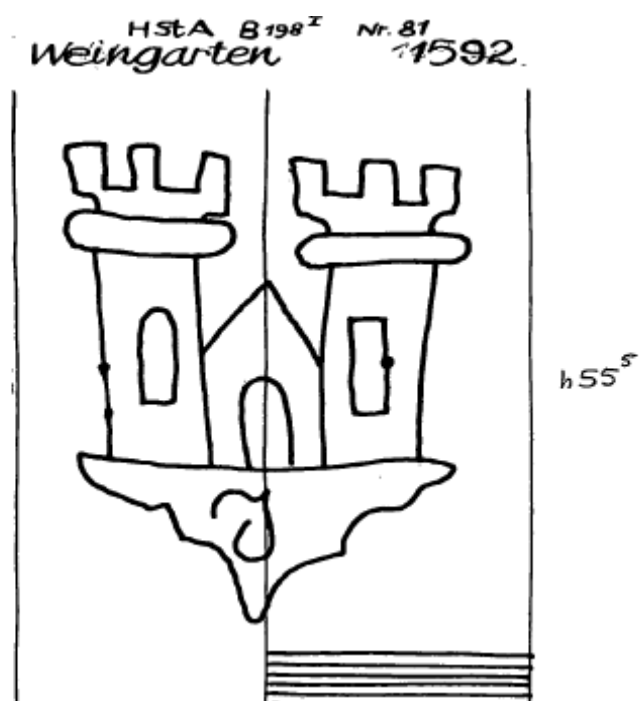
Obrázek č. 3.

Obrázek č. 4.

Obrázek č. 6.

Obrázek č. 5.

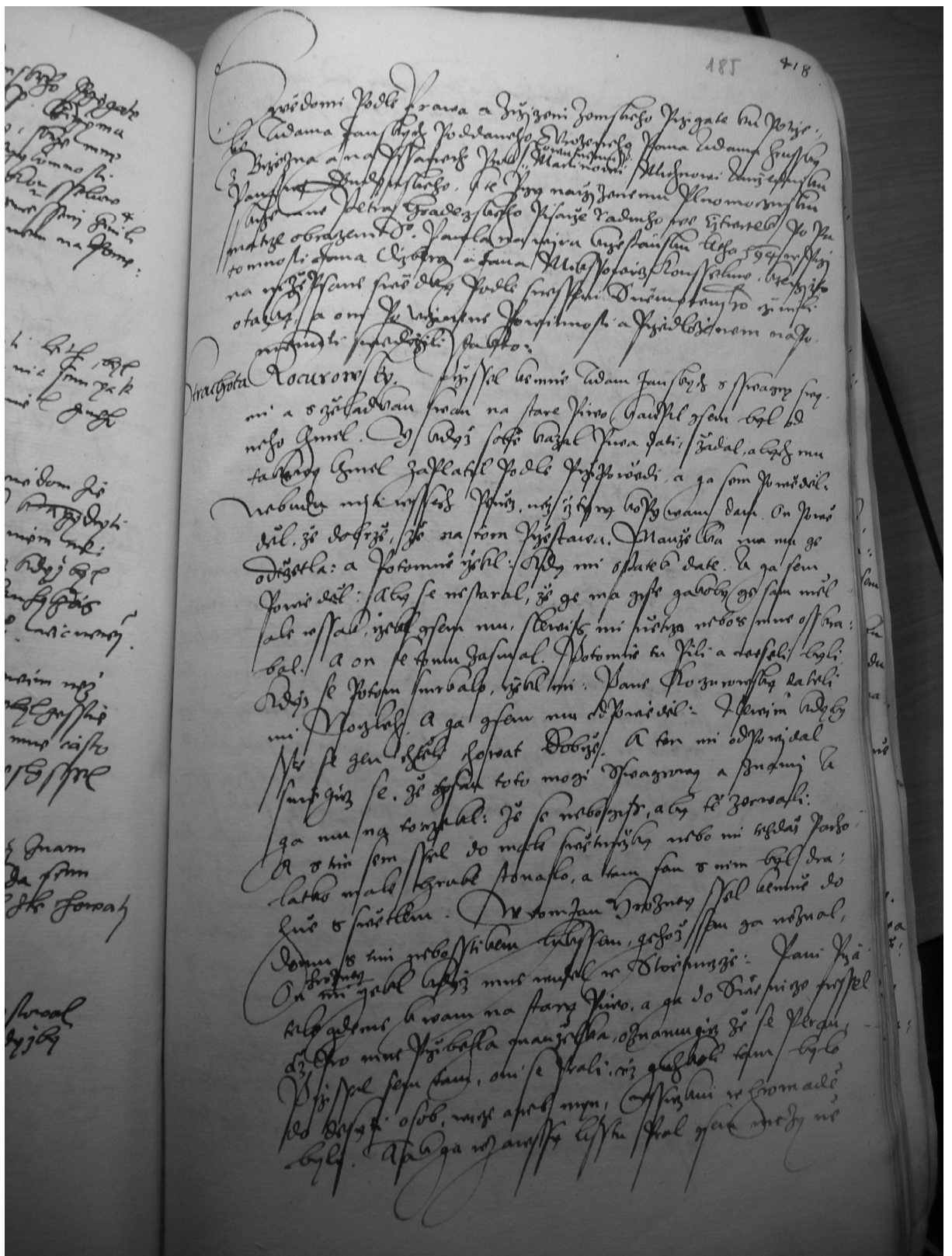
Publikováno: pravo dom Jana Luffera v 25 B.
Graf. Druktory Druktory.
1. Tiskárna folio 239. a 240. 243.
2. Druktory pravo dom Jana Luffera v 25 B.
Druktory Druktory pravo dom Jana Luffera v 25 B.

Obrázek č. 7.

Obrázek č. 9.

Obrázek č. 10.

[illegible]

Obrázek č. 11.

[illegible]